

ЦЕО I

БРИГАДА У
ПАРТИЗАНСКИМ
УСЛОВИМА
РАТОВАЊА

*Борбе у Срему и Славонији
у лето и јесен 1944. године*

Глава I

ФОРМИРАЊЕ БРИГАДЕ. НЕПРИЈАТЕЉСКА ОФАНЗИВА »КОККВ1АЈМЕ«. БОРБЕ У СЛАВОНИЈИ. ПОВРАТАК У СРЕМ

ВОЈНО-ПОЛИТИЧКА СИТУАЦИЈА УОЧИ ФОРМИРАЊА 7. ВОЈВОБАНСКЕ БРИГАДЕ

У првој половини 1944. године војно-политичка ситуација развијала се повољно за савезнике Антихитлеровске коалиције. На источном фронту, трупе совјетске армије избациле су Немце са своје територије и продрле до источне Пруске, до реке Висле у Пољској и источних Карпата на границама Румуније и Чехословачке. У Италији су западни савезници пробили добро утврђену немачку линију на средњим Апенинима и 4. јуна заузели Рим. Шестог јуна отпочело је дуго очекивано савезничко искрцавање у Нормандији. Око фашистичке Немачке све се више стезао обруч стратегијског окружења. За Немачку и њене савезнике стање на фронтовима постајало је све теже.

У очекивању совјетског продора преко Румуније и Бугарске и савезничког искрцавања на Јадрану, Балкан и југословенско ратиште добијају изузетни војно-политички значај. Народноослободилачка војска Југославије, са својих 40 искусних, веома покретљивих и добро наоружаних дивизија, са 12 корпуса, већим бројем самосталних партизанских бригада и одреда, представља најјачи војни и политички фактор са којим, на том делу европског ратишта, рачунају источни и западни савезници. У ствари, она постаје веома значајан

беочуг у повезивању стратегијског ланца савезничке војске на Средоземљу и западном фронту и совјетске армије на источном фронту.

Очекујући брз расплет догађаја на Балкану и схватајући да ће Србија и њене магистралне комуникације попримити изванредан значај, Врховни штаб НОВЈ усмерава девет дивизија НОВЈ и тежиште својих операција према Србији. Да би спречили пробој наших дивизија у Србију, Немци предузимају више узастопних офанзивних операција у Србији, источној Босни и Црној Гори. Све те операције, а и оне које су се водиле на целом југословенском ратишту у току тзв. седме непријатељске офанзиве, доживљавају исту судбину као и претходне и ломе се о нарастајућу снагу револуционарне Титове војске и државе, чији су уставно-правни темељи прокламовани на II заседању АВНОЈ-а, крајем 1943. године ...

Народноослободилачки покрет у Војводини налази се у свом сталном успону и у првој половини 1944. године бележи крупне војне и политичке победе. Једна од њих је, свакако, и формирање 12. ударног корпуса НОВЈ (војвођанског) од 16. и 36. војвођанске дивизије, као резултат трогодишње јуначке борбе народа и народности Војводине. После скоро двогодишњег дејства на територији источне Босне, у тесном садејству са главним снагама и под непосредним руководством ВШ НОВЈ, војвођанске дивизије добиле су задатак да се пробију у Србију и учествују у борбама за њено ослобођење. Жестоке вишемесечне борбе и исцрпљујући марш до Црне Горе и назад, до источне Босне и Србије, извршен у току јула и августа 1944. године, јесу најтежа етапа и најславнији део борбеног пута војвођанских бригада. На хиљаде младих Војвођана остаће заувек на том путу, у кањонима Пиве и Таре, на обронцима Дурмитора, Повлена и Медведника ...

Нови Покрајински комитет КПЈ за Војводину, на челу са Јованом Веселиновом Жарком, успешно је објединио целокупни покрет у Војводини, обновио и консолидовао рад партијских, скојевских и других ослободилачких организација у оним крајевима у којима је,

после почетних успеха народноослободилачки покрет доживео кризу и претрпео осетне губитке. Правилна национална политика и политичка линија Партије, те велики успеси НОВЈ и њених савезника узроковале су нову плиму устанка и брже и масовније опредељивање за НОП и оног дела многонационалног војвођанског становништва, који се до тада држао пасивно или је био заведен фашистичком пропагандом. Из Бачке и Баната у Срем су све чешће пристизали нови контингенти добровољаца, који су желели да се укључе у редове славних војвођанских бригада. Срем је постао не само снажно жариште него и центар устанка одакле се руководило народноослободилачким покретом у Војводини. Преко Срема су водили и укрштали се путеви и везе не само са расцепканим деловима Војводине него и са осталим крајевима наше земље, а посебно са Србијом, Босном и Славонијом.

За разлику од суседних крајева, у којима је устанак повремено доживљавао кризу, плиму и осеку, у Срему је народноослободилачки покрет био у свом сталном успону, а тих дана, средином 1944. године, достигао је кулминацију. На том терену се водио општенародни и беспоштедни рат у којем је учествовао цео народ. Према речима Јована Веселинова Жарка, није се могла повући граница између фронта и његове позадине. Цео Срем је био велико ратно попрште, у којем је пуцало на све стране и врило као у осињаку. Није било ни једног сигурног кутка одакле окупаторског војника не би вребала осветничка устаничка пушка...

Поред Покрајинског комитета Партије за Војводину, Главног штаба НОВ и ПО, Главног НОО и осталих покрајинских руководстава, у Срему дејствују и два окружна комитета Партије и СКОЈ-а, два окружна одбора УСАОВ-а и АФЖ-а. Веома разграната је била и војно-позадинска организација. Поред Команде подручја и десетак команди места, већег броја партизанских јединица и установа, у Срему су биле организоване и 43 партизанске радионице, које су збрињавале војску и позадину најнужнијим артикулма и опремом. Партијска организација бројала је преко 1.600 чланова и кандидата за пријем, а скојевска организација 3.100 чланова. Организације УСАОВ-а обухватале

су 10.000 омладинаца, а у одборима АФЖ-а 15.000 жена. Већина омладинаца и жена били су сврстани у радне бригаде, чете и батаљоне. У свим селима постојале су организације Народноослободилачког фронта, које су представљале најмасовнију ослободилачку организацију и чврсту политичку основицу устанка. Деца су, такође, била обухваћена пионирским организацијама. У ослобођеним селима радиле су 34 партизанске основне школе, велики број аналфабетских течајева, неколико болница и штампарија. Скоро у сваком селу постојала је месна партизанска десетина или стража, које су, поред борбе против шпијуна и пете колоне, обезбеђивале слободну територију од изненадних упада мањих фашистичких делова и обављале функцију извршних и репресивних органа нове револуционарне власти.

Једина власт коју је народ Срема тада признавао били су народноослободилачки одбори. У исто време, на ослобођеној територији деловало је 127 месних, 4 градска, 10 среских и 2 окружна НОО. У фашистичким и неослобођеним местима дејствовали су илегални органи власти и ослободилачке организације. Једном речју, највећи део становништва Срема, почев од деце до жена и старца био је обухваћен радом ослободилачких организација, вршио одређене задатке и, свако према својим могућностима, учествовао у свеопштој народној борби против окупатора и његових домаћих слугу и издајника.

Непријатељ је био готово немоћан у борби са народом Срема, који је чврсто решио да по сваку цену истраје у бескомпромисној борби до своје коначне слободе и победе. Никакве репресалије и терор, никакве акције чишћења и војни подухвати нису могли да сломото чврсто борбено јединство слободарског народа Срема. Напротив, све то је само повећавало његову мржњу према окупатору и још чвршће збијало редове НОП-а и рађало масовни хоројизам.

Све до марта 1944. године Срем је био чврсто повезан са слободном територијом источне Босне и заједно са њом представљао широку оперативну основицу за дејства и маневар војвођанских и источнобосанских јединица. Повремено, ради извршења већих акција, у Срем су прелазиле војвођанске бригаде и, после извршења задатака и привлачења крупнијих не-

¹ Архив ПК СКС за Војводину, инв. бр. 650 и 6372, 3370, 3369, 2959, 12067, 12069, 321 и 318; Зборник, том I, књ. 8.

пријатељских и мото-механизованих јединица, враћале се назад у источну Босну. Да би прекинули ту везу и срушили »мост« између Срема и Мајевице, половином фебруара 1944. године непријатељ доводи у Срем злогласну 13. СС »Ханцар« дивизију. Нападајући истовремено са 7. СС »Принц Еуген« дивизијом и бројним усташким, четничким и домобранским јединицама из источне Босне, непријатељу је, после огорчених вишенедељних борби, пошло за руком да потисне наше јединице са Мајевице и чврсто поседне обалу реке Саве. Након тога, у Срему су остале само 6. војвођанска бригада, 1. и 2. сремски одред, неколико самосталних батаљона и чета са око 4.000 бораца. Насупрот релативно слабир, али веома активним, искусним и добро наоружаним партизанским снагама, непријатељ је био принуђен да у Срему све до краја рата држи 25.000 до 30.000 војника — око 3 дивизије његових и усташко-домобранских војника.²

»ЖИТНИ ЦВЕТ« (»КОШВИЛЈМЕ«) — ПОСЛЕДЊА НЕПРИЈАТЕЉСКА ОФАНЗИВА У СРЕМУ

Привременим раздвајањем источне Босне од Срема, после двогодишње успешне сарадње НОП-а, непријатељ није много постигао у тим суседним покрајинама. То је натерало руководство покрета у Срему и Главног штаба НОВ и ПО Војводине да се брже прилагоди новонасталој ситуацији, осамостали и своју тактику ратовања подеси условима без непосредног садејства и

² Ж. Атанацковић, »Срем у НОР-у и социјалистичкој револуцији«, Бгд., 1968, стр. 475 и 500. То су биле делови 173. резервне немачке дивизије, делови 13. СС »Ханцар« дивизије, делови 20. противавионске и 262. немачке пешадијске дивизије, 606. немачког пука за осигурање железничких комуникација, 1, 2. и 3. немачког полицијског пука, неколико самосталних и железничких стражарских батаљона, 7. домобранска посадна бригада, 3. домобранске ловачке бригаде, 6. усташки батаљон, Ваздухопловни домобрански школски пук, 1. домобрански регрутни и 2. домобрански допунски пук, Домобранска артиљеријска подофицирска школа и друге мање немачке и усташко-домобранске јединице.

ослонца на крупније партизанске снаге у источној Босни. Истовремено су усмерени напори на одржање и успостављање тешње везе са покретима у осталим суседним крајевима, а посебно у источној Славонији и Шумадији. Са војвођанским дивизијама у источној Босни, са штабовима 3. и 12. корпуса НОВЈ и снагама под непосредним руководством Врховног штаба, постојала је редовна радио-веза и остварено је оперативно-стратешко садејство.

Тако су у другој половини 1944. године, по директиви Врховног штаба, јединице под командом Главног штаба Војводине развиле веома живу активност, посебно у Срему, на главним саобраћајним комуникацијама. Циљ тих активности био је да се олакша положај наших јединица захваћених тзв. седмом непријатељском офанзивом у источној Босни и омогући лакши продор наших снага у Србију. Тих дана, нарочито успешну активност забележиле су јединице Диверзанског батаљона Главног штаба Војводине, батаљони 6. војвођанске бригаде и јединице 1. и 2. сремског одреда. Упоредо са даноноћним нападима на главну железничку комуникацију Београд—Загреб, уследили су и успешни напади сремских партизана на јаке непријатељске посаде и упоришта, као што су: Босут, Кузмин, Јаково, Солнок, Илача, борбе за Моровић, диверзије на бродове на Сави и Дунаву итд. Све те акције забринуле су непријатеља и натерале га да већ у мају, одмах после тзв. Бурђевданске реакције, почне да припрема једну од најтежих и најдужих, али и последњих непријатељских офанзива против снажно разбукталог НОП-а и оружаних снага у Срему.

Била је то четврта непријатељска офанзива у Срему, изведена у првој половини 1944. године. За разлику од тзв. фесарошке офанзиве, коју је народ југозападног Срема запамтио као краткотрајни, али до тада најсвирепији масакр и помаму крваве усташке каме, или од »Бурђевданске реакције« у Доњем Срему и априлског претреса Босутских шума, које су имале регионални карактер и ограничене циљеве, нова и последња непријатељска офанзива била је обухватнија, боље при-

премљена, али и по много чему специфична и различита не само због дужине трајања (око два месеца) него, пре свега, по начину извођења, учешћу специјално обучених јединица, неубичајеним тактичким поступцима и по осталим условима у којима је изведена.

Један од главних задатака те операције била је и битка за жетву, па није ни чудо што је непријатељ својој новој офанзиви дао шифру »КогпМите« (»Житни цвет«) и што се њен почетак и ток поклапао са сазревањем и жетвом пшенице у Срему. Циљ ове, као и свих дотадашњих већих непријатељских офанзива у Срему, био је уништење партизанских снага, разбијање снажног устаничког покрета у Срему и слабљење свакодневног притиска на главне непријатељске комуникације (путне, железничке и речне), које су, после продора наших јединица у Србију и приближавања Црвене армије, добијале све већи оперативно-стратегијски значај. У тренутку када се више није могла користити пшеницом из Украјине, већег дела Пољске и осталих крајева ослобођене Европе, за Хитлерову освајачку војску био је драгоцен сваки килограм жита. Поред нафте, и хлеб је добио стратегијски значај за даље вођење рата.

Искуство из ранијих година, када се око фашистичких упоришта сазрела пшеница преко ноћи претварала у попаљена згаришта, научило је непријатеља да се са добро организованим народом није лако борити и да се сваки стог пшенице или килограм овршеног жита мора оружјем отимати. Непријатељ је желео да избегне изненађења, па је већ у мају отпочео опсежне припреме за једну од најтежих »жетвених офанзива« изведених у току рата на нашој територији.

За извођење те операције непријатељ је припремио 15.000 војника, са око 20 тенкова и десетак батерија топова, те велики број минобацача. Основицу тих снага чинила су четири полицијска пука, делови 7. домобранске бригаде, 13. СС »Ханцар« дивизије и 606. пука за обезбеђење железничких пруга. У борбу за жетву непријатељ је укључио и све припаднике немачке националне мањине (у Срему је пре рата живело преко 40.000

Немаца), наоружане чланове »Културбунда«, »Хитлер-југенда«, припаднике »ушашке младежи« и остале издајнике...

На другој страни, у очекивању жетве, Покрајински комитет КПЈ за Војводину и Главни штаб НОВ и ПО прогласили су општу мобилизацију народа Војводине, под паролом: »Ни зрна жита окупатору«. Прогласом Покрајинског комитета, издатим поводом жетве, народ Војводине се позива на свеопшти жетвени рат и закључује да је: ... »Борба за жетву сада исто тако значајна колико и борба на фронту«.

У овим веома обимним припремама за жетву, главну улогу преузеле су на себе партијске организације на терену. Планови скидања сопствене летине и уништавање фашистичке били су овога пута разрађени до најмањих детаља. Тачно се знало коју њиву »напада« која радила чета, омладинска бригада или месна десетина, која јединица врши обезбеђење акције, у ком селу и потесу, где треба да се обави вршидба, склони овршена пшеница итд. У оквиру тога плана 6. војвођанска бригада, одредске и територијалне јединице ускладили су сва своја дејства и активности са директивом ПК за Војводину и спроводиле их у најтешњем садејству са организацијама на терену.³

Као што ћемо видети, то ће бити једна од најкрвавијих жетави и битака коју су народ Срема и његова ослободилачка војска водили у току своје четворогодишње борбе.

УДАР НЕПРИЈАТЕЉА У ПРАЗНО

ј
Г

Десетог јуна 1944, поступајући по напред утврђеном плану, непријатељ је почео да концентрише снаге за извођење прве фазе операције »Житни цвет« — напад на Фрушку гору. План непријатељске операције био је добро смишљен и по много чему оригиналан. О томе говори и тадашњи заменик команданта Главног штаба НОВ и ПО Војводине, генерал-пуковник Срета Савић:

³ С. Ј. ^{авић} »Борбе у Срему« 1941—1945, Сремска Митровица, стр. 435.

»... Планом је предвиђено да се нападом на једно подручје истовремено поседну и блокирају сви путеви, пролази и прилази на остала подручја, чиме би се партизанским јединицама онемогућио маневар. Другим речима, намеравао је да примора наше јединице на фронталну борбу, што би условило њихово окружење и уништење. Нарочито је добро требало запосести прелазе ка западном Срему, затварајући их од Саве до Дунава, јер су се са тога подручја партизанским јединицама пружале могућности маневра у разним правцима. Ангажовањем снага са стране и максималним активирањем већ постојећих снага на појединим подручјима, непријатељ је тежио благовременом откривању покрета партизанских јединица, њиховом разбијању и уништењу по деловима .. «⁴

Тај лукаво замишљен и добро ирипремљен план није постигао свој циљ, захваљујући виталности НОП-а у Срему. »... Наше јединице примениле су своју тактику ратовања: нису дозволиле непријатељу да им, везивањем за одређени терен, наметне одсудну битку, него су развлачиле његове снаге, пробијале се из његова окружења, приморавале га на прегруписавање снага, прихватале су борбу кад им је и докле им је одговарало, наносиле му редовно знатно веће губитке и тако га расстројавале да коначан успех није постигао .. «⁵

Преко својих обавештајних пунктова у градовима и непријатељским гарнизонима, наша обавештајна служба је благовремено открила непријатељске припреме, покрете и концентрацију. То је омогућило да се на слободној територији предузму опсежне припреме за прикривање свега што би непријатељу могло бити од користи, пре свега, базирање рањеника и благовремено извлачење незаштићеног народа и наших јединица из планираног непријатељског окружења. Настојање непријатеља да што више »испарцелише« и блокира делове наше слободне територије и да тек онда приступи детаљном претресу, развлачило је његове снаге, успоравало његова дејства и нашим јединицама остављало више времена и простора да открију и потпуно изиграју његове планове већ у првој фази ове операције ...

⁴ С. Савић, »Борбе у Срему 1941—1945«, Сремска Митровица, стр. 435.

⁵ Јован Веселинов Жарко, »Сви смо ми једна паотша« стр. 129.

Пошто је поседањем села на северним и јужним обронцима Фрушке Горе, те комуникације Шид—Илок, на западу, и Ириг—Сремска Каменица, на истоку, створио чврст обруч око централног дела Фрушке горе, непријатељ је у зору 14. јуна 1944. отпочео офанзиву. Образујући две борбене групе, свака јачине 4.000 до 5.000 војника, непријатељ је истовремено наступао са истока и са запада захватајући целу Фрушку гору по ширини. Детаљно претресајући терен, његова источна борбена група је 15. јуна достигла линију Врдник—Раковац, где се зауставила, ископала ровове пуног профила и остала до краја акције. Западној групи, која је већ првог дана наступања достигла линију Дивош — Сусек, требало је пуних седам дана да пређе преосталих двадесетак километара и споји се са источном групом, која се утврдила на линији Врдник—Раковац. Велика спорост у напредовању омогућила је деловима 6. војвођанске бригаде и 1. сремског одреда не само да се извуку из обруча него и да, после забацивања непријатељу иза лећа, успешно нападају његове заштитнице и ометају детаљан претрес Фрушке горе. Ипак, непријатељу је успело да открије неколико већих база сакривене војне опреме и муниције и да похвата око 100 ненаоружаних и тек мобилисаних бораца и полазника Санитетског курса при Главном штабу НОВ и ПО Војводине.

Да би олакшао нашу ситуацију на Фрушкој гори и непријатељу онемогућио даље откривање скривених партизанских база, народа и рањеника, 22. јуна је из Босутских шума у Фрушку гору упућен 2. батаљон 6. војвођанске бригаде. Наступајући иза непријатељског стрељачког строја, тај батаљон је све до 29. јуна предузимао краће препаде и ударе у лећа непријатеља и тиме ометао његов план.

Долазак наших јединица у већ »очишћени« део Фрушке горе и њихови дрски удари с лећа, збунили су непријатеља и натерали га да прегрупише своје снаге и изврши још један неуспешан претрес Фрушке горе. Поновљена операција, изведена између 29. јуна и 1. јула, завршила се новим неуспехом и још једним уда-

ром у празно, јер се, у међувремену, 2. батаљон 6. војвођанске бригаде извукао из окружења.⁶

Знајући добро да је тај батаљон пребачен из Босутских шума и да без раздвајања та два дела наше слободне територије не може успешно наставити извођење операције, непријатељ се одлучује на један ефикасан и, на први поглед, логичан, али и врло проблематичан тактички потез. Његове јединице су 23. јуна чврсто поселе линију: канал Вртић—Јелисаветин канал—железничка и путна комуникација Кузмин—Шид и цесту Шид—Илок. За физичко поседање и чврсто држање запречне линије, дуге близу 100 км, а нешто касније и за поседање канала Јарчина и комуникације Рума—Шабац и Рума—Стара Пазова, непријатељ је морао издвојити више од половине својих снага предвиђених за извођење операције »Житни цвет«. То је несумњиво смањило почетну ударну снагу његове офанзиве, условило корекцију првобитних планова и захтевало ангажовање додатних снага за даље извођење операције. (У југозападни Срем, у 3. и 4. фази операције »Житни цвет« доведене су и прилично јаке четничко-недићевске снаге).

ОСНИВАЊЕ НОВЕ БРИГАДЕ — НАЈБОЉИ ОДГОВОР НА НЕПРИЈАТЕЉСКУ ОФАНЗИВУ

Непријатељске снаге које су пуних 16 дана прочешљавале централни део Фрушке горе, 1. јула су продужиле од линије Раковац—Врдник у њен источни део, а затим у Подунавље и североисточни део Срема. Иако ту није било наших јединица, изузев неких војнопозадинских делова, непријатељ је и тај део Фрушке горе прешао у стрељачком строју, претресајући сваку стопу земље.

Испресецан, клизав и брдовит терен исцрпљивао је непријатељеве војнике, а искуство из претходних дана,

⁶ Ж. Нинковнћ, »Шеста војвођанска ударна бригада«, ВИЗ, Бгд. 1973. и Никола Божић, »Равница у пламену«, Бгд 1984. године.

када су им се иаше јединице стално забацивале иза леђа и сачекивале их у заседама, створили су код њих несигурност, страх од шуме и отупљивале будност и почетни офанзивни полет. Од сваког грма причињавао им се наоружани партизан, а испод сваког крличњака и свежијег хумка — партизанска база. Бесомучном пуцњавом и халаукањем разбијали су сопствени страх и настојали да поврате уздрмани морал.

Одахнули су тек када су (3. јула) избили на источне обронке Фрушке горе и у равничарска подунавска села обасјана врелим јулским сунцем. Страх од шуме и изненадног напада партизана заменили су свирепошћу и насиљем над незаштићеним голорукуим народом. Преко својих доушника, информативних средстава и пропагандних разгласних станица монтираних на возилима и оклопним аутомобилима, ширили су лажи о »... очишћеној Фрушкој гори — гробници сремских партизана«. Из авиона су бацали летке и позивали »заведене партизане« на предају! Ухваћено становништво натеривали су у црквене порте, где су им зликовци Бауер, Ханга и остали, држали говоре, претили и тражили да прокажу базе, сакривене рањенике, одборнике, чланове Партије и СКОЈ-а. Мушкарце су терали у логоре, а оне на које су издајници (који су ишли по селима са Бауером и немачком војском) упирали прстом стрелили су на лицу места ...

Да би непријатељу ставили до знања да не може некажњено терорисати голоруку народ и пљачкати његову имовину, Главни штаб Војводине издао је наређење свим јединицама у Срему да наставе са интензивним нападима на непријатељски саобраћај, везе и комуникације, на непријатељске посаде и запречне јединице у осталим деловима Срема. Штабу 6. војвођанске бригаде наређено је да из Босутских шума пребаци на Фрушку гору и остале своје јединице, и да управо на тај део територије, за који непријатељ тврди да је очишћен од партизана, пренесе тежиште дејства и својим нападима привуче пажњу и непријатељских снага које су настављале операцију у североисточном Срему и Подунављу.

На непријатељска дивљања у подунавским селима прво су одговорили диверзанти и делови 2. сремског одреда у западном Срему. Заправо, диверзанти своју активност нису ни прекидали, да би је након директиве Главног штаба Војводине удвостручили. Тако су ноћу 23/24. јуна запалили железничку станицу Шидски Бановци и пуна два дана зауставили саобраћај на железничкој магистрали. Исте ноћи, други делови Диверзантског батаљона и 2. сремског одреда срушили су мост код Сремских Лаза и минирали скретницу и железничку пругу код суседног села Слаковци. За то време батаљон Славка Липића напао је немачко-домобранску посаду у Слаковцима. Заробљено је 30 домобрана и убијено 10 Немаца. Заплењено је 3 пушкомитраљеза, 33 пушке, 2 аутомата и већа количина муниције и ратне опреме. Запаљена је железничка станица, а сви уређаји и пруга потпуно демолирани и разрушени...

Неколико дана касније у Чаковцима је запаљено више вагона кукуруза, а 2. јула, између Илаче и Товарника, бачена је у ваздух композиција немачког воза. Код Адашеваца, на прузи Шид—Сремска Рача срушен је железнички мост ...

Ни у источном Срему, где је непријатељ тих дана пренео тежиште своје офанзиве, диверзије и напади партизана нису престајали. Провлачећи се кроз непријатељски стрелачки строј и заобилазећи многобројне заседе на пруцима и путевима, диверзанти и делови 1. сремског одреда збуњивали су непријатеља својим свакодневним акцијама, стварајући око њега атмосферу нашег сталног присуства и несигурности. Тако су делови тих јединица 2. јула, између Батајнице и Нове Пазове, сачекали непријатељску моторизовану колону и оштетиле једна оклопна кола. У Новим Бановцима, група диверзаната напала је из заседе једну непријатељску јединицу и убила 3 и заробила 7 Немаца. На прузи Рума—Шабац срушена су 3 моста и разрушено 500 метара пруге. На главној прузи између Пупинаца и Голубинаца порушена је пруга и уништено неколико вагона путничког воза. Код манастира Фенек (Јаково), делови 1. сремског одреда уништили су из заседе један камион усташа и један путнички аутомобил у којем се налазио усташки поручник .. ?

Чврстим поседањем путне и железничке комуникације Кузмин—Шид, те њима паралелног Јелисаветиног канала, који се преко канала Вртић ослања на реку Саву, непријатељ је образовао три узастопне одбрам-

7 »Хронологија НОР-а«, ВИИ, Бгд., преглед акпша и Јулу 1944. године.

бене линије око слободне територије Босутских шума и тиме пресекао везу са Фрушком гором и осталим деловима Срема. Ојачавши истовремено и своје посаде на прузи Винковци—Брчко и већ раније поседнуту десну обалу реке Саве, непријатељ је све више стезао обруч, а тиме и смањивао маневарски простор наших јединица које су се налазиле на територији Босутских шума.

У том пошумљеном и баровитом земљишном трокуту између река Саве и Босута, чија је површина износила око 120 квадратних километара, у том тренутку, крајем јуна 1944, налазило се око 2.000 наоружаних и 350 ненаоружаних бораца. Били су то: 1. и 3. батаљон 6. војвођанске бригаде (2. батаљон те бригаде налазио се на Фрушкој гори од 23. јуна), два батаљона 2. сремског одреда, делови Мајевичког одреда (око 120 бораца),⁸ Жупањска теренска чета и војнопозадинске јединице и установе сремскомитровачког војног подручја. На тој територији налазио се и Главни штаб НОВ и ПО Војводине, са својим Економским одсеком, Транспортним батаљоном и другим органима, као и штаб 6. војвођанске бригаде са приштапским деловима, з оји се припремао за прелазак у Фрушку гору, где се преносило тежиште дејства те бригаде. Са Главним штабом Војводине налазио се и део савезничке војне мисије, преко које је управо тих дана уговорено да се на терен Босутских шума савезничким авионима избаци одређена количина оружја и војне опреме за попуну наших јединица и наоружање новомобилисаног људства.

Све је то утицало да се, управо у условима непријатељског окружења и у жеку извођења његове офанзиве, приступи реорганизовању наших јединица и формирању нове — седме војвођанске бригаде. Био је то и најбољи начин да се одговори на нову непријатељску офанзиву, на непријатељев терор и на његову пропаганду о »коначном уништењу партизана у Срему ...«.

⁸ Мајевички одред пребацио се у Срем после повлачења јединица са Мајевице и остао у Срему све до августа 1944. године.

Тако је 2. јула 1944, на Мошницком салашу, код Батроваца у Срему, по одлуци Главног штаба НОВ и ПО Војводине, формирана 7. војвођанска ударна бригада.

У њен састав ушли су: комплетан дотадашњи 1. батаљон 6. војвођанске бригаде, једна чета 3. батаљона те бригаде⁹ и један батаљон 2. сремског одреда. Трећи батаљон формиран је од две чете бивших црвеноармејаца, пребеглих из немачких заробљеничких логора, и белогардејских јединица, који су се дотада, такође, налазили у саставу 6. војвођанске бригаде.

На дан формирања бригада је имала око 900 бораца, од тога је 300 бораца било још ненаоружано — добровољци. Од наоружања бригада је имала: шест енглеских противтенковских ручних бацача, типа »џон бул« и 44 пушкомитраљеза, од којих је највећи број био енглеске производње, типа »брингал«. Бригада је имала довољно муниције и ручних бомби захваљујући, између осталог, и савезничкој помоћи — пакетима који су тих дана спуштени око Мошницког салаша.¹⁰

Први штаб бригаде сачињавали су: командант — Милан Јешић Ибра, дотадашњи заменик команданта 6. војвођанске бригаде; политички комесар — Лазар Љубинковић Саша, до тада комесар 1. сремског одреда (због болести Љубинковића ту дужност, до повратка бригаде из Славоније вршио је Радивоје Голубовић Техничар); заменик политичког комесара бригаде — Душан Секић Шаца, који је дотада био на дужности омладинског руководиоца 6. војвођанске бригаде; вршилац дужности начелника штаба — Владимир Јанковић; интендант — Данило Кравић Шуца. Обавештајни официр бригаде постао је Радислав Милутиновић

⁹ Командир те чете био је Стипе Сантовац, а комесар Бора Везилић (Н. Божић, »Равница у пламену«, Бгд., 1984. године.

¹⁰ Зборник докумената о НОР-у, том I, књига 8, док. 52. Предлог за формирање 7. војвођанске бригаде упутио је 3. марта 1944. штаб 36. војвођанске дивизије Главног штабу НОВ и ПО Војводине, али је због почетка тзв. фесарошке офанзиве (офанзива 13. СС »Ханцар« дивизије) и прекида везе између Срема и источне Босне тај предлог реализован тек 2. јула 1944. године.

Бата Јединац, а за омладинског руководиоца бригаде постављена је другарица Сида Мушицки.

Штаб 1. батаљона сачињавали су: командант — Василије Крстић Вале, политички комесар — Бошко Јовановић Попа, заменик команданта — Бура Рамас, а заменик политичког комесара Владимир Бурић Влада Босанац.

Штаб 2. батаљона: командант — Живан Миловановић Ката, политички комесар — Драган Рајнић Брка, заменик политичког комесара Нићифор Шкрибић Мића.

Штаб 3. батаљона («руског») командант Пјотр Максимовић Орански — Пера Рус, бивши начелник штаба пука и капетан совјетске армије, који је као рањеник заробљен код Севастопоља и 1943. године пребегао у НОВЈ. Његов заменик постао је Андреј Николајевић, такође пребегли официр совјетске армије. За политичког комесара постављен је Мирослав Демировић Бели, дотадашњи комесар чете у 6. војвођанској бригади.¹¹

БРИГАДЕ »БЛИЗНАКИЊЕ«

Пада у очи да је две трећине борачког језгра и три четвртине руководећег кадра (6 од укупно 9 пешадијских чета, готово цео штаб бригаде, два штаба батаљона и већина команди чета) преузето из састава 6. војвођанске бригаде. Била је то једноставна подела људства и кадрова, који су допуњени једним комплетним батаљоном из 2. сремског одреда и новомобилисаним добровољцима из позадине. То умногоме објашњава успехе формиране 7. војвођанске бригаде, чији су борци могли одмах да се боре равноправно са много искуснијим борцима 6. војвођанске бригаде, из које је и формирана. То данас констатују и они који су је формирали:

¹¹ У том батаљону, поред око 200 бораца — бивших војника совјетске армије, било је и око 50 наших бораца. Они су били распоређени углавном у Санитетском и Радном воду, у Одељењу везе, код батаљонског минобадача и слично.

»... Сећам се отвореног и другарског разговора са Миланом Јешићем Ибром, дотад замеником команданта 6. бригаде, који је постављен за команданта нове бригаде... Предложио сам му да узме све што му је неопходно за комплетирање бригаде (у људству, наоружању, муницији, материјалном обезбеђењу и др.), без обзира на наредбу, утолико пре што већина чланова досадашњег штаба бригаде прелази у новоформирану штаб 7. бригаде, па нам на овој самоиницијативи неће нико замерити. Сложили смо се да ћемо ми у 6. бригади бити у повољнијој ситуацији за попуњу наших јединица, него 7. бригада на свом неизвесном путу за Славонију... После свечаног оснивања 7. бригаде, Ибра рече: »Ово су сада две сестре близнакињек«, алудирајући на начин како је комплетирана. И, не би се ни претерало, ако би се рекло »да је тог момента новоформирана 7, у ствари, била 6. бригада..«¹²»... Када сам одлазио из састава 6. војвођанске бригаде, као први заменик команданта, било ми је тешко што се одвајам од те јединице, другова и другарица, али сазнање да сам са собом повео цвет омладине и до тада у многим биткама прекаљене борце, уверавало ме је да ћу и са новим борацким саставом моћи извршавати све задатке који су пред штаб, мене и новоформирану 7. бригаду постављали народ, Комунистичка партија и друг Тито ...« — пише о том тренутку, командант 7. војвођанске бригаде Милан Јешић Ибра, у предговору књиге »Сећања бораца 7. војвођанске бригаде«.

Неко би, вероватно, могао закључити да је такав начин формирања нових бригада слабио ударну моћ матичних јединица, јер су се из њих издвајале комплетне и, по правилу, најбоље јединице, људство и кадрове. Таквих примера је било и раније, а нарочито у септембру исте године, када је у Војводини формирано још осам нових бригада (7. бригада је тада и сама дала кадровско језгро за формирање 9. бригаде, а 6. бригада је издвојила ново људство и кадрове за формирање 12. војвођанске бригаде) итд. Међутим, такав закључак, иако логичан, није се могао применити на ситуацију у Срему. После таквих реорганизација, матичне јединице, не само што нису слабиле него су се, пријемом омладине жељне борбе, освежавале и надахњивале новим младачким заносом и борбеношћу.

¹² Сећање комесара 6. војвођанске бригаде Војислава Живановића Докеја у књизи »Сећања комесара војвођанских бригада«, књ. I, стр. 458.

Да би се схватио тај феномен, треба имати у виду тадашњи тренутак у развоју наше револуције. После прекида везе са источном Босном, у првој половини 1944. године, у наше јединице ступио је велики број нових, младих бораца и добровољаца. Пошто новопрдошли борци нису могли бити упућени у Босну ради попуне осталих војвођанских бригада, јединице у Срему имале су велики избор добровољаца жељних борбе и оружја. Из Баната и Бачке стално су пристизале нове колоне омладинаца, већином чланова СКОЈ-а, па и партијаца прекаљених у тешком, вишегодишњем илегалном раду или у партизанским одредима. Нарочито много нових бораца дошло је из околних градова, из Земуна, Београда, Новог Сада, Винковаца, Осигека и др. Међу њима је било највише радничке омладине, ћака и студената, који су у наше бригаде упућивани, након што се се компромитовали као активисти НОП-а, чланови ударних и илегалних група, па им је претила опасност да буду ухапшени и депортовани у логоре.

»... Тн млади радници, сељаци, интелектуалци, пре ступања у бригаду, били су повезани са Партијом и организовано су радили за НОП. Многи од њих прошли су тешка искушења док су се пробијали на ослобођену територију Срема. Бачвани и Банаћани морали су прећи тадашњу границу фашистичке Мађарске, прећи или препливати Дунав или Тису, Бегеј и Тамиш. Многи су се недељама пробијали и пребацивали, сами или у групама, организовано и неорганизовано, дању, а највише ноћу, да би ступили у партизане. Код тих људи није било другог решења сем борбе до коначног ослобођења земље. Назад се није могло. Ето, од таквих људи, потпуно спремних за борбу, формирана је 7. војвођанска бригада ..

Посебно треба истаћи најмлађу генерацију сремске омладине, која је тих дана, а нарочито два месеца касније, када је расписана општа мобилизација, похрлила у наше јединице. Била је то генерација која је 1941. године имала 11 до 13 година и којој су рат и окупација прекинули детињство, прерано сазрела, очеличена у вишегодишњој беспштедној борби против окупа-

13 Душан Секић Шаца, »Партија нас је водила« прилог за књигу »Сећања бораца 7. војвођанске бригаде«, стр. 12.

тора, васпитавана у пионирским одредњма и омладинским бригадама, генерација којој су СКОЈ и Партија дубоко у срца усадили љубав према слободи и мржњу према окупатору и којој није била потребна посебна војна обука и прилагођавање, јер су своја прва ратна искуства стицали у свакодневним стражарењима на црквеним торњевима, на курирским дужностима, у беспштедној борби за жетву, у прекопавању цеста, сечењу бандера, копању база и скривању рањеника... То је генерација деце која се, после одласка своје старије браће и очева у партизане, четири године успешно борила са тешким физичким и пољопривредним пословима, напорима и обавезама које су наметнули рат и револуција. Била је то, дакле, прва генерација свесне и нове социјалистичке омладине, чланова СКОЈ-а и УСАОЈ-а, генерација која се прекалила у револуцији и стасавши до оружја похрлила да с пушком у руци допринесе бржем ослобођењу наше земље... Таквих је било највише у бригади. Стога није ни чудо што старосни просек борачког састава тек формиране 7. војвођанске бригаде није прелазио 19 година.

Ако се при томе има у виду да је 90% бораца новоформиране бригаде добровољно ступило у НОВЈ, а да је преко 70% бораца имало борачког искуства или су своја прва ватрена крштења доживели у партизанским одредима, партизанским стражама и у борбеној сремској позадини, може се схватити зашто се тек формирана 7. бригада, по својој борбеној вредности, тако брзо изједначила са осталим, много старијим и искуснијим јединицама. Такав борачки састав високе борбене и револуционарне свести, био је основа успеха и угледа који је убрзо достигла млада 7. војвођанска бригада.

Поред солидног људског потенцијала и релативно доброг наоружања (чију су окосницу чинилц нови енглески пушкомитраљеци и противтенковска оружја), искусан старешински састав представљао је следећу, ништа мање значајну претпоставку успешног борбеног пута 7. војвођанске бригаде.

Ни старосни просек руководећег кадра није био много већи (испод 22 године старости) од старости бо-

рачког састава младе бригаде. Били су го, међутим, веома способни руководиоци, са великим ратним искуством, добри комунисти, храбри и срчани борци, који су командовали више својим личним примером него ауторитетом руководиоца. Велики број руководилаца били су реконвалесценти из осталих војвођанских бригада, који су из источне Босне упућивани на лечење у Срем, па су након излечења и прекида везе са Босном распоређивани у 6. и 7. војвођанску бригаду. Поред богатог ратног искуства, које је дошло до пуног изражаја, добар број командира чета прошао је пре тога кроз краће војно-политичке курсеве које је организовао Главни штаб Војводине у Срему и источној Босни... Један број политичких комесара и партијско-политичких кадрова упућен је у бригаду из партијских организација са терена. Сви руководиоци и преко 250 бораца у бригади били су чланови Партије и СКОЈ-а ...

»... Основна политичка, морална и идејна снага у овој бригади била је партијска организација. У свим четама и батаљонима и другим јединицама постојале су партијске и скојевске организације. Основна партијска организација, или како смо је звали тада 'партијска ћелија', била је у чети. Организација СКОЈ-а, звала се актив СКОЈ-а. Принцип је био: једна чета — једна партијска ћелија и један актив СКОЈ-а. У батаљону, рад партијских организација обједињавао је батаљонски комитет, а рад СКОЈ-а, батаљонски комитет СКОЈ-а. Батаљонски комитет Партије сачињавали су, по правилу, секретари четних партијских ћелија, секретар батаљонског комитета СКОЈ-а и комесар батаљона. Секретар батаљонског комитета Партије, био је, по војној функцији, помоћник комесара батаљона. Секретари партијских ћелија у чети били су, такође, по функцији, помоћници комесара чете. Сви чланови КПЈ у чети, без обзира на функцију, били су чланови партијске ћелије ...

У бригади, на челу партијске организације, био је бригадни комитет партије, који су сачињавали помоћници комесара батаљона, односно секретари батаљонских комитета партије, комесар бригаде, руководилац СКОЈ-а у бригади и помоћник комесара бригаде, који је био секретар Бригадног комитета партије ...

Не располаже се тачним подацима о броју чланова Партије и СКОЈ-а у бригади приликом формирања. Бројно стање Партије стално се мењало услед губитака у борбама и зато што се партијска организација стално обнављала.

Из једне белешке која је сачувана види се да је у бригади непосредно после батинске битке и борбе код Бистринаца (дакле, после најтежих борби бригаде и највећих губитака), концем децембра 1944. године било: чланова КПШ — 229, кандидата за чланове КПШ — 67, чланова СКОЈ-а — 255 или укупно 551... За време борби, када су губици били највећи, највише је примано нових бораца у Партију. Партијска организација се заправо и обнављала кроз борбе, јер су тада најбоље проверавани људи, њихов карактер, оданост, лично поштење, храброст и пожртвовање...

Један од најтежих задатака који је партијска организација у бригади решавала за време рата било је питање подизања и обнављања кадрова. Рат је диктирао брзо налажење замене за кадрове који су у току борбе гинули или избацивани из строја. Ти су губици у неким борбама били тако велики да су односили више од половине руководећих кадрова у неким четама и батаљонима. Било је случајева да је у току једног дана требало неколико пута тражити замену за изгинуле или рањене командире и комесаре у једној чети... То није било лако, јер су често, поред командира и комесара, гинули и њихови заменици...

Партија је била она унутрашња снага која је у борце уносила нови дух и нове погледе. Сваки борац је знао да то није обични рат и да се, поред рата и страдања, ствара нешто ново за што се вреди борити и да ће се изградити нови односи између људи и ново друштво у коме ће бити више правде и равноправности међу људима... За 7. војвођанску бригаду карактеристичан је био и њен многонационални састав. Поред Срба, којих је било највише, међу борцима је био и велики број Хрвата, Словака, а касније Муслимана, Русина, Мађара и Румуна. Од страних држављана, највише је било Руса и Украјинаца и десетак Италијана. У бригади је био и један батаљон састављен од Руса и Украјинаца, махом бивших бораца Црвене армије, који су се нашли у немачком заробљеништву...«

ИЗ СВЕЧАНОГ СТРОЈА ПРАВО У БОРБУ

»... Чим је формирана, као крупнија јединица, бригада је због своје активности привукла пажњу непријатеља и његове снаге навукла на себе. Отуда је бригада, тако рећи, из строја за формирање, ступила у борбене операције које нису престале до краја рата. Није било времена да се бригада у миру организује, среди

и изврши бар минималну обуку. То се све морало решавати касније, кроз сталне борбе и покрете .. .¹⁴

Веома жива активност и прегруписавање наших јединица у рејону Босутских шума нису остали незапажени и изазвали су велико подозрење непријатеља из околних гарнизона. Њихова обавештајна служба посебно је била заинтересована за учестала ноћна надлећања слободне партизанске територије, која је подузимала савезничка авијација. Да би проверио о чему је реч, открио наше намере и осмотрио рејоне предстојећих дејстава и правце наступања у следећој, четвртој фази операције »Житни цвет«, непријатељ предузима интензивна обавештајна и насилна извићања на Босутске шуме.

Прво такво насилно извићање предузето је непосредно после формирања 7. бригаде. Извели су га делови 13. СС »Ханцар« дивизије из села Срошинци у правцу шуме Дебрња и дуж тзв. Филиповог пута. Тај правац обезбеђивала је једна чета тек формираног 3. батаљона (руског) 7. војвођанске бригаде. Иако изненађена тако дубоким упадом непријатеља у шуму, чета се брзо средила и после кратке, али жестоке борбе успела да одбије и протера непријатељски извиђачки одред из шуме. Том приликом погинуо је командир чете Роман Анђелков, бивши официр совјетске армије.

Изненадни долазак непријатеља у шуму и његова очигледна намера да извиди Филипов пут, који води кроз средиште слободне територије, и слободну територију пресече на два дела, упозорили су Главни штаб Војводине и штаб 7. војвођанске бригаде на непријатељске припреме за предстојећу операцију. Да би спречио изненађења и даље упаде са запада, на тај правац је упућен комплетан 1. батаљон.

Са истим циљем и нешто сложенијим задатком, на леву обалу Босута, истовремено је упућен и 2. батаљон, на челу са командантом Живаном Миловановићем Еа-

¹⁴ Изводн из чланка »Партија нас је водила« од Душана Секића Шаце, помоћника комесара 7. војвођанске бригаде, објављеног у књизи Н. Божића, »Сећања бораца 7. војвођанске бригаде«, Нови Сад, 1976, стр. 11—23.

том. Поред заштите слободије територије од изненадног непријатељског упада са севера, батаљон је добио задатак да се постави у заседе што ближе непријатељским гарнизонима и антифашистичким организацијама и народу тог краја омогући сакупљање и прикривање жетве тек дозреле пшенице.

Пошто се у току ноћи 4/5. јула, пребацио на леву обалу Босуца, штаб батаљона је више од две трећине снага (две чете и један вод) поставио у заседе правцима којима је непријатељ могао наићи. Трећа чета (без једног вода) остављена је у резерви у селу Мала Вашица, ради обезбеђења економске акције, коју су вршили позадински органи на тој територији. Заседна линија батаљона била је добро постављена и маскирана. Комуникацију Шид—Мала Вашица, на свега 2 до 3 км југозападно од Шида и главне железничке пруге, у потесу Ајмаш—Греде, прикривено је посела 1. чета. Правац од Шида преко села Адашевци према Малој Вашици, у висини к. 84, посео је један вод 3. чете. Друга чета добила је задатак да својим заседама затвори правце који од села Нијемци, Шидски Беновци и Товарник изводе према селима Илинци и Мала Вашица. Остављајући главнину на ивици Илиначке шуме и пута Нијемци—Илинци, командир 2. чете је издвојио један вод за постављање заседе на путу између села Подграђе и Апшевци. Прикривен у шуми Дубовица (к. 82), тај вод ће одиграти веома значајну улогу у борбама 2. батаљона на левој обали Босуца.

Већ наредног дана на добро постављену заседну мрежу 2. батаљона налетеле су две непријатељске колоне.

Петог јула у 7.00 часова, камион пун усташа, припадника 8. ловачке пуковније из Шида, упутио се према Малој Вашици и улетео у заседу 1. чете. Ишли су безбрижно, јер нису очекивали да ће их већ на изласку из Шида, једног од већих непријатељских гарнизона у Срему и «усред бела дана» сачекати партизанска заседа, далеко од шуме и на комуникацији коју су претходних дана користили за пљачку жетве и саобраћај између својих гарнизона. Изненадном и убитачном

ватром из наоружања 1. чете и придодатих противтенковских пушака, уништен је камион и највећи број усташа који се у њему налазио. Неколицина преживелих успела је да заузме добре заклоне поред пута и ватром из два пушкомитраљеза задржи јуриш 1. чете. Њима у помоћ брзо су стигла четири камиона Немаца и усташа.

На равном и прегледном земљишту око пута Шид—Мала Вашица и у њивама још зеленог кукуруза, развила се огорчена борба. Што је време више одмицало, борба је постајала све оштрија, а непријатељ све упорнији у настојању да одбаци 1. чету са својих положаја. У одсудном тренутку на сектор 1. чете дотрчао је и командант батаљона, народни херој Живан Миловановић Ната. То је осоколило борце. Окупљени око свога команданта они су успели да сасрећеном ватром, а затим бомбама и кундацима одбију још два непријатељска јуриша.

Увиђајући да се неће пробити путем Шид—Мала Вашица, непријатељ је уз помоћ новоприспелог појачања почео да заобилази крила и бокове 1. чете.

Да би извукао 1. чету из могућег окружења, командант батаљона је увео у борбу и 3. чету, која је дотада била у резерви. Уведена у право време и на право место, резерва је омогућила 1. чети да се готово без губитака повуче на северну ивицу и пут који повезује Малу Вашицу и Адашевце. Ту се већ налазио један вод 3. чете, па је са те линије одбијен следећи непријатељски напад и обезбеђен прихват 3. чете.

Обавештен да непријатељ настоји да се пробације и правцем Нијемци—Подграђе, Иата је благовремено повукао и 2. чету која се налазила у заседи на путу Нијемци—Илинци. Водећи задржавајућу одбрану и повлачећи се према Босуту, са једне одбрамбене линије на другу, Еата је успео не само да извуче батаљон из окружења него и да заустави даље непријатељске испаде из Шида у правцу слободне територије.

Посебно треба истаћи улогу и успех 1. вода 2. чете, који се налазио у заседи на путу Подграђе—Апшевци.

У добро маскирану заседну потковицу тог вода, у шуми Дубовица (к. 82), улетела је једна усташко-немачка колоне која је од села Нијемци, преко Босути и Подграћа, хитала да заобиће и удари у лећа главнини 2. батаљона приликом његовог повлачења према реци Босут. Сачекавши је блиском и сасрећеном ватром, тај вод је толико ошамутио и растројио непријатељске војнике да су се они у паничном страху разбежали све до села Нијемци.

Подаци о укупним непријатељским губицима у тим успешним заседним борбама 2. батаљона на левој обали Босути, нису тачно утврђени. Према причању учесника, било је најмање око 50 мртвих и 90 рањених, док се у извештају штаба 7. бригаде од 6. јула 1944. помиње само 40 погинулих непријатељских војника. Наши губици били су: четири мртва и три лакше рањена борца.¹⁵ Погинули су: Мирко Јаковљевић, рођен 1909, из Негославаца; Србољуб Сименовић, рођен 1926, из Нештина; Тома Вучинић, рођен 1922, из Земуна и болничарка Смиљка Рајинац, рођена 1928, из Нештина. Поред поменутог Романа Анђелкова, то су биле прве жртве младе 7. војвођанске бригаде.

Прелазак 2. батаљона на леву страну Босути и оштре борбе које су тога дана вођене у непосредној близини Шида и западно од комуникације Шид—Адашевци, забринули су непријатеља и усредсредили његову пажњу на тај сектор. Ту забуну успешно је искористио штаб 6. војвођанске бригаде да се са 2. батаљоном и приштапским деловима пробије из Босутских шума у Фрушку гору. Још у току истог дана, док је 2. батаљон 7. бригаде водио успешне борбе у рејону Мале Вашице и код села Апшевци, на тај привремени мостобран и на леву обалу реке Босути, пребацио се и 2. батаљон 6. војвођанске бригаде. Заобилазећи комуникацију Шид—Адашевци, са истока, и Јелисаветин канал, који је непријатељ био већ посео, са запада, колоне 2. батаљона и остали делови 6. војвођанске бригаде по-

¹⁵ Архив ВИИ, к. 1399 А, рег. бр. 1-2 и »Зборник докумената о НОР-у«, том I, књ. 8, док. 102 и 104.

дишли су у току иоћи 5/6. јула поседнутом и утврђеном насипу главне железничке пруге, на сектору између железничких станица Гибарац и Бачинци. После краткотрајне жестоке борбе, јуришне и бомбашке групе 2. батаљона успеле су да пробију непријатељску одбрану на железничкој, а након тога и на путној комуникацији и омогуће пролазак комори и приштапским деловима 6. бригаде.

Колико је непријатељ био збуњен тим пробојем и доласком наших јединица у непосредну близину Шида, види се и по веома конфузном и нетачном извештају Заповједништва и 4. оружничке пуковније од 25. јула 1944:

»...Око 2.000 до 3.000 наоружаних комуниста, иокушало је из Фрушке горе пребацити се у смјеру југа, па су на железничкој прузи Гибарац—Бачинци (6км ји. од Шида) од стране њемачке војске разбијени. Од Нијемаца 3 рањена и 1 нестало. Губици комуниста **непознати**

...Око 6.00 сати, на путу Шид—Мала Вашица (3 км јз. од Шида) око 600 наоружаних комуниста напало је скупину усташа, који су се возили теретним самовозом. У међусобној борби погинуло је 10 усташа и 8 рањено, док је код партизана било 35 мртвих и више рањених, те 1 заробљен(?!)... «¹⁶

Разумљиво је што је усташка жандармерија преувеличавала наше губитке и што није могла знати тачне губитке Немаца, који су, по изричитој Хитлеровој заповести, своје губитке крили и нису их смели уносити у оперативне документе. Међутим, податак да су уместо 400 видели 2.000 до 3.000 бораца 6. војвођанске, а од око 100 бораца 2. батаљона 7. војвођанске регистровани »око 600 наоружаних комуниста«, најбоље потврђује народну изреку да су у страху велике очи. Чињеница да непријатељ није знао ни са које стране је извршен пробој и да се по њиховом сазнању »3.000 комуниста упутило према југу«, у Босутске шуме, уместо на Фрушку гору, још потпуније потврђује предњу констатацију.

¹⁶ Архив ВИИ, к. 149Ц, рег. бр. 43/9-2 и Зборник докумената НОР, том I, књ. 17, док. 161; књ. 8, док. 106.

БОРБЕ У ШУМИ РАКИТЊАЧА

Уверен да се велика партизанска колона пробила из Фрушке горе у Босутске шуме и узнемирен нашим активностима на левој обали Босута, непријатељ је своју пажњу поново усмерио на Босутске шуме. Пре почетка офанзиве на ту територију, непријатељ је настојао да утврди тачан распоред, јачину и наоружање партизанских снага. Због тога су наредних неколико дана уследила нова насилна извиђања и упади непријатеља на слободну територију Босутских шума.

Посебну активност показали су делови 13. СС »Ханцар« дивизије, стационирани у утврђеним насељеним местима дуж комуникације Винковци—Брчко. Припаднике те легионарске дивизије народ западног Срема добро је упознао неколико месеци раније у тзв. фесарошкој (мартовској) офанзиви. Нечувена су зверства и злочини војника са зеленим и црвеним фесовима (отуда и назив »фесароши«) над недужним становништвом Сремске Раче, Јамене, Босута, Моровића и Вишњијева. Регрутована из редова најоокорелијих усташких и фашистичких злочинаца, та дивизија се све до фебруара 1944. године налазила на специјалној обуци за борбу против партизана. Добро наоружана, бројно јака (18.000 војника), предвођена немачким официрима и задојена мржњом против партизана и »неверника«, за само неколико месеци, након свог повратка из Немачке, стекла је репутацију најкрволочније немачке дивизије, која на свом путу коље и убија све што није усташко.¹⁷

Борци 1. батаљона који су упућени да спрече упад припадника »Ханцар« дивизије на слободну територију Босутских шума, нису скривали своје нестрпљење и спремност да своје оружје укрсте са тим већ озлоглашеним зликовцима. У свежем сећању још увек су им биле гомиле поклане деце, силованих жена и побијених стараца, када су се, после »фесарошке офанзиве«, вратили у Босутске шуме. Борбе око Моровића, на Студби, код Старог Навоза и у још неколико окршаја које су

¹⁷ Исто, кут. 212, док. 3-1.

после тога имали као борци 1. батаљона 6. војвођанске бригаде, све више су их уверавале да су ти зликовци са »исуканим ханџарима« хранили у злочину над голорурким народом, али и велике кукавице у борби. У то су се уверили и у борби на Ракитњачи.

Задатак који је штаб 1. батаљона примио од штаба 7. војвођанске бригаде није био једноставан... Са једним батаљоном и око 200 бораца требало је затворити све правце који са запада, на ширини око 20 километара, изводе према слободној територији и спречити упад непријатеља према Батровцима и Моровићу, где су се налазили наши рањеници, Главни штаб Војводине и његови позадински органи и установе. Показало се да је тачна претпоставка команданта батаљона Василија Крстића Валета да ће непријатељ своје главне снаге и пажњу усмерити на Филипов пут. Био је то најкраћи и најповољнији правац који је изводио у средиште слободне територије. На ивици шуме Ракитњача — пропланку Црквиште — налазиле су се партизанске базе и биваци. Непријатељ је то знао из ранијих офанзива. Ту су се дан раније његови извиђачки делови сукобили и готово изненадили делове нашег 3. (руског) батаљона. Имајући све то у виду, командант 1. батаљона је своје главне снаге поставио у заседу на западној ивици шуме Жеравинац, а све остале правце контролисао је патролама и мањим осигуравајућим деловима.

Шестог јула у раним преподневним часовима, обавештен да је једна јача непријатељска колона напустила Строшинце и, заобилазећи истурене предстраже батаљона, зашла у шуму и упутила се поред Филиповог пута према Ракитњачи, командант батаљона шаље у том правцу 1. чету. Тако је у шуми Ракитњача дошло до оштре сусретне борбе, коју је у својим сећањима врло лепо описао тадашњи комесар 1. чете Јанко Ступовски:

»... Наишли смо, тако рећи, једни другима на циви, на двадесетак метара. Тешко је описати тај тренутак... Ишли су опрезно и, као и ми, »прочешљавали« шуму. Учили смо ми се да сви у рукама имају машинске пушке. И што је још фрапантније, а то је права истина, у зубима су

држали исукаие каме... По свему судећи, изроди су мислили да ће нас затећи »на спавању«, па су се припремили да оно што не униште машинкама, докусуре ножевима.

У тренутку кад смо их приметили, раздаљина није била већа од двадесетак метара. Сећам се да се у том тренутку проломио глас командира Борћа Милекшића:

— Лези! Брза паљба!

Паклена ватра је проломила шуму. Бомбе, ханд-гранате! »Фесароши« су око паса начичкали ханд-гранате. Бацали су их на нас као крушке. Ионако слаба прегледност због шумског растиња сведена је на нулу, настала у облацима загушљивог дима. »Фесароши« јурнуше уз халаукање и повике. Али наша ватра је била тако густа да живи створ није могао проћи ...

Ипак, на десном крилу »фесароши« су успели да се пробију. Успели су то јер је наш митраљез нагло заћутао. Митраљезац Борће Пушић је заувек престао да пуца. То су искористили, јурнули и дочепали се нашег митраљеза... Тада је на сцену ступио водник Милан Добрић. Учинио је оно што се заиста може назвати херојским делом. Скочио је и витлајући кундаком око себе као тојагом јурнуо на »фесароше«. Кундаком је оборио неколико зликоваца, отео наш заробљени митраљез и из стојећег става почео из њега да туче по непријатељу... У том тренутку Милекшић је кренуо чету на јуриш. Снажним налетом потпуно смо збунили »фесароше«. Искидали смо њихове редове, па су зликовци, разбијени у мање групице, почели не да се повлаче већ да беже... Прогонили смо их све до ивице шуме, где смо се окупили и кренули натраг. Пришли смо да честитамо храбром воднику Добрићу. Његове обе руке биле су у пликовима, готово испечене. Врела митраљеска цев испекла му је прсте док је, гушајући се са »фесарошима«, отимао митраљез.. «¹⁸

Чим се из правца Ракитњаче зачула паклена стрелачка ватра, командант батаљона је наредио својим крилним јединицама да пођу у помоћ 1. чети. Осетивши да му ти делови заобилазе крила и покушавају пресећи одступницу, непријатељ је почео безглаво да се повлачи, остављајући на бојишту преко 20 мртвих и десетак рањених. У трочасовној борби, иако бројно јачи и боље наоружан, непријатељски батаљон је готово разбијен. Његов пораз био би потпун, а губици далеко

¹⁸ Н. Божић, »Сећања бораца 7. војвођанске бригаде«, Нови Сад, 1976, стр. 61.

већи да су крилије јединице батаљона успеле да му пре-секу одступницу и да се наше јединице нису зауставиле на ивици шуме и вратиле да покупе оружје. Заплењено је: 20 пушака, један пушкомитраљез, већа количина муниције и остале ратне опреме.

О томе да је борбени морал припадника те кољачке дивизије после борбе на Ракитњачи био прилично уздрман, најбоље говори и следећи податак. Иако су Строшинци упориште у које се непријатељ повукао, удаљени свега неколико километара од Ракитњаче, непријатељ се није усудио да се врати и покупи своје рањене и погинуле војнике. Командант тог упоришта је читаву недељу дана слао цивиле са запрежним колима да то учине. По њима је слао писма партизанском команданту и тражио да се, према одредбама међународног ратног права, дозволи сахрана и прикупљање погинулих. Командант батаљона, Василије Крстић Вале, одговарао му је на полећини писма и позивао га да то учини он са својим војницима, питајући га истовремено, по ком су међународном ратном праву он и ти исти војници, само неколико месеци раније, убијали децу у колевци, жене и старце по селима овога краја. Уверивши се да су ти зликовци храбри једино у злочину над недужним становништвом, а кукавице у борби, Вале је коначно дозволио сељацима да покупе погинуле »фесароше«. Шума је већ заударала од њихових лешева .. .¹⁹

НЕУСПЕЛО ЛУКАВСТВО НЕПРИЈАТЕЉА

Истог дана, за време борби на Ракитњачи, непријатељ је извршио још један покушај насилног извићања слободне територије Босутских шума. Један комбиновани немачко-ушашки батаљон, јачине око 400 војника,

¹⁹ Податке о »преговорима« са непријатељем из Строшинаца аутору су дали командант и комесар 1. батаљона — Василије Крстић Вале и Бошко Јовановић Попа. Они тврде да су непријатељски губици били већи и да је било око 40 погинулих. Ми смо, међутим, преузели податке из књиге »Хронологија ослободилачке борбе народа Југославије 1941—1945«, Бгд. 1964, стр. 828.

подржан батеријом хаубица и са неколико борних кола напао је положаје 2. батаљона 7. војвођанске бригаде код Батроваца. Намеравао је да, пошто овлада навозом и скелом на реци Босут, пређе реку и заузме Батровце у којима су се тада налазили штабови 7. бригаде, 2. сремског одреда са приштапским деловима и рањеницима. Дочекан снажном стрељачком и минобацачком ватром са добро утврђених положаја на супротној обали Босута, непријатељ је био принуђен да се брзо повуче у Шид са три мртва и десетак рањених војника.

Сутрадан, 8. јула, непријатељ је после краће артиљеријске припреме и са већим снагама још једном покушао да заузме скелско место прелаза на реци Босут код Батроваца. Тада је наишао на још организованију и убитачнију ватру 2. батаљона. Након краће борбе, уз осетне губитке и са једним оштећеним борним колима, поново се вратио на своје полазне положаје.

Упоредо са успешном одбраном слободне територије на реци Босут, штаб 2. батаљона је, по наређењу штаба бригаде, испољио истовремено велику активност и на левој обали Босута. Да би спречио неометано извлачење тек дозреле пшенице са те територије, преко Босута на смену је истурана по једна чета. Постављајући заседе на северним ивицама шуме Кабларовац и Драгановце, та чета је имала улогу и предстражног одреда бригаде. Истурајући своје патроле све до главне железничке пруге Шид—Винковци, чета је, повезујући се са нашим симпатизерима на терену, успела да растера неколико мањих непријатељских извиђачких одељења и похвата неке њихове обавештајце. Тако је у Илинцима ухваћен један дечак од 14 година, у поцепаном цивилном оделу. Брзо се открило да је припадао СС трупам и да је завршио специјалну шпијунску школу у Осијеку. У покушају да се пробију на слободну територију Босутских шума, ухваћена су и три припадника 13. СС »Ханцар« дивизије.²⁰ Они су, такође, били у цивилним оделима и на саслушању су признали да су пре доласка у легионарску дивизију били неко време у партизанима и да су, као добри познаваоци прилика

20 Архив ВИИ, к. 1399, док. 3-2.

у нашој војсци, по завршетку обавештајног курса, послати на овај терен. Задатак им је био да утврде које се наше јединице налазе у Босутским шумама, њихов распоред, бројно стање и наоружање.

Све успешније дејство истурене чете 2. батаљона на левој обали Босута није могло остати незапажено. Преко своје обавештајне мреже, која је тих дана била веома активна, непријатељ је, вероватно, сазнао за положаје наше чете. Да би је изненадио и подишао што ближе њеним положајима, један непријатељски одред јачине око 150 војника, припадника 13. СС »Ханцар« дивизије и усташа из села Нијемци, упутио се у правцу села Илинци. Преобучени у цивилна одећа, са косама и вилама на раменима, личили су на сељаке који су се упутили на жетву или косидбу. Неки су чак били у женским хаљинама. Своје оружје, три тешка и неколико лаких митраљеза и бацача, сакрили су испод одеће и у неколико запрежних кола и прекрили детелином и покровцима. Захваљујући томе, успели су да се приближе положајима наше чете. Обухватајући је истовремено и са бокова. Певали су сремске и жетелачке песме. У последњем тренутку, када се непријатељ већ почео развијати у стрелце, командир чете је открио превару и командовао — »брза паљба«.

Снажном стрељачком ватром и дугим рафалима из четири пушкомитраљеза, непријатељ је брзо приморан на повлачење. Убијена су три и заробљена три непријатељска војника. Чета није имала губитака, али је морала променити своје откривене положаје. Непријатељско лукавство није успело, али је опоменуло наше борце да у борби са непријатељем који примењује и оваква перфидна средства и маскарале треба да буду максимално будни.²¹

²¹ С. Савић, »Срем у НОБ-у«, стр. 405, Архив ВИИ, к. 1399, док. 3-2.

НАПАДИ НА НЕПРИЈАТЕЉСКА УПОРИШТА У ЈУГОЗАПАДНОМ СРЕМУ

Отклонивши непосредну опасност и одбивши неколико узастопних непријатељевих напада на слободну територију, штаб бригаде је имао мали предах. Требало је средити јединице после формирања, формирати приштапске делове, извршити најнужнију обуку новоприспелог људства, развити партијско-политички рад и омогућити боље међусобно упознавање и повезивање новог бригадног колектива. Међутим, времена није било. Ситуација је налагала да се сви ти задаци и престојавања и даље обављају »у ходу«, кроз борбу и у малим предасима између окршаја. Непријатељска офанзива »Житни цвет« била је у пуном јеку. Тих дана њено тежиште пренесено је са североисточног на југоисточни Срем. Одатле су стизали извештаји о невићеним зверствима непријатеља над невиним и незаштићеним становништвом. Да би олакшао ситуацију у том делу Срема и скренуо пажњу непријатеља на другу страну, Главни штаб НОВ и ПО Војводине наређује свим нашим јединицама да развију максималну активност у осталим деловима Срема. Требало је преотети иницијативу од непријатеља и натерати га да мења планове своје офанзиве.

Поступајући по наредби Главног штаба Војводине, 6. војвођанска бригада, заједно са 1. сремским одредом, предузима тих дана нападе на три веома јака непријатељска упоришта у Фрушкој гори — Павловачке бункере, Манђеловску пунтару и Чалму.

ПРВИ НАПАД НА СТРОШИНЦЕ

У југозападном Срему, где се иоред 7. бригаде налазе још 2. сремски и Мајевички одред, штаб 7. бригаде преузима улогу најстаријег оперативног штаба. Пошто се та територија још од 24. јуна налазила у сталном, а негде и у вишеструком окружењу, за обезбеђење око 100 км спољне линије слободне територије Босутских шума била су потребна најмање три пешадијска батаљона. За извођење офанзивних акција штабу 7. бригаде стајала су на располагању свега три партизанска батаљона, неколико тешких митраљеза и минобацача и вод противтенковских пушака. Са тим снагама није се могла извести већа нападна акција, тим пре што је и избор нападних циљева на тој територији био много мањи и што је захтевао нова допунска обезбеђења, због њихове боље међусобне повезаности и нашег ограниченог маневрисања по краћим унутрашњим правцима. Штаб 7. војвођанске бригаде морао је да има у виду све те околности када је за први нападни циљ изабрао упориште у селу Строшинци.

Омање сремско село Строшинци, попут истурене оазе, дубоко се усецало у слободну територију Босутских шума. Због проусташког и пасивног држања једног дела становништва према НОП-у, те због повољног географског положаја села, непријатељ је у њему, самалим прекидима, држао своје сталне посаде, као саставни део његовог одбрамбеног система на комуникацији Винковци—Брчко. Иако удаљен десетак километара од суседних упоришта на западу и често изложен и угрожен нападима партизана, непријатељ је настојао да се одржи по сваку цену. То упориште је служило, пре свега, као предстража, а представљало је и одличан извиђачки пункт и полазну линију за све непријатељске упаде на слободну територију. Упориште Строшинци било је посебно важно у јеку прикупљања жетве и припреме и извођења непријатељске офанзиве. Због тога је непријатељ у том упоришту, поред месне усташке страже, редовно држао и по један батаљон немачке

војске. Госледњих месеци ту су се на смену стационирали око две чете (200 војника) припадника 13. СС »Ханцар« дивизије. После пораза у шуми Ракитњача, морал те легионарске посаде озбиљно је уздрман. Изгледало је да њена ликвидација неће бити тешка.

За напад на упориште у Строшинцима, штаб бригаде располагао је са свега два батаљона. Први батаљон бригаде, који се већ налазио у одбрани слободне територије са тог правца, добио је задатак да ликвидира упориште. Други батаљон 2. сремског одреда, који је дотада контролисао леву обалу Саве добио је задатак да обезбеди извођење акције и спречи евентуалне непријатељске интервенције из суседних упоришта: Дреновци, Рачиновци, Сољани и Прокоповог стана.

Силовити напад 1. батаљона отпочео је у поноћ 9/10. јула. Непријатељ је брзо протеран из спољних утврђења и сатеран у центар села. Огорчено се бранио из неколико добро утврђених зграда око којих су ископани ровови и рашчишћен терен. Свесни одговорности за почињена недела и сигурни у помоћ околних гарнизона, ти зликовци и децоубице бранили су се снагом очајника. Велики брисани простор тучен густом и централном ватром онемогућио је да се наши бомбашки приближе усташким утврђењима ограђеним бодљикавом жицом. Због тамне ноћи и још недовољног искуства нишанција ни дејство противтенковских бацача »џонбул« није било успешније. После двоипочасовне жестоке борбе у којој су непријатељу нанети знатни губици, штаб батаљона је одлучио да прекине даљи напад. Зора се приближавала, а из правца Сољана огласила се помоћ непријатељу. Са заплењеном опремом натовареном на двоја запрежна кола и крдом од 38 говеда, батаљон се повукао на своје полазне положаје око села. У том нападу погинуо је борац Петар Медић, рођен 1921. године у селу Јасеновка код Грубишног поља, рањена су два друга и две другарице.²²

ИСТОВРЕМЕНИ НАПАД НА СТРОШИНЦЕ И СОЉАНЕ

Успешни напади 6. војвођанске бригаде и 1. сремског одреда на Манђелошку пустару (9. јула) и Чалму (11/12. јула) и веома активна дејства 7. војвођанске бригаде и 2. сремског одреда у западном Срему били су прави одговор и изазов за непријатеља и натерали његово командовање да убрза завршетак 3. фазе офанзиве »Житни двет«. Сада је већ свима постало јасно да су се, после пробоја на Јарчини (12. јула), партизанске снаге из југоисточног Срема извукле из обруча и да је непријатељ поново »ударио у празно«. Да би прекинуле бруталан обрачун непријатеља са незаштићеним становништвом и натерале га да што пре повуче своје снаге из доњег Срема, штабовима 6. и 7. бригаде, те 1. и 2. сремског одреда, наређено је да изврше нови притисак на непријатељска упоришта и комуникације у осталим деловима Срема. Требало је до краја искористити преотету иницијативу и натерати непријатеља да мења своје офанзивне планове, наметати му своју вољу и присилити га да одговара на наше нове ударе и нападе.

Пошто у првом нападу на Строшинце није успео да ликвидира то истурено непријатељско упориште и спречи пљачку овршене пшенице из околних места, штаб 7. војвођанске бригаде одлучује да предузме нови напад на Строшинце, али да истовремено нападне и на суседно упориште у селу Сољани. Таква одлука донета је после свестране процене ситуације и анализе првог неуспелог напада на упориште 13. СС дивизије у Строшинцима. Као што ћемо видети, био је то добар тактички потез.

Очекујући да ће већ окружени непријатељ и даље огорчено бранити своје истурено и добро утврђено упориште у Строшинцима, штаб бригаде упућује на њега релативно слабе снаге — један батаљон 2. сремског одреда, који је добио задатак да, заједно са Мајевичким одредом, првенствено привуче и чврсто веже за себе јаке непријатељске снаге у Строшинцима и упоришима на левој обали Саве (Јамена, Рачиновци). Да би олакшале ликвидацију упоришта у Сољанима, напад на Строшинце »не треба схватити као демонстративан на-

пад, него, по могућности, и ликвидирати ово упориште...» — каже се у заповести штаба 7. војвођанске бригаде.²³

Главнину својих снага — 1. и 2. батаљон — штаб бригаде упућује на Сољане у којем се у том тренутку бранило свега шездесетак припадника Припремне усташке бојне. Задатак да ликвидира то упориште добио је 2. батаљон, а 1. батаљон је преузео улогу непосредног обезбеђења акције и са запада, из правца Врбање и Дреноваца, и са југоистока, од упоришта Прокопов стан и Строшинци. Поред Мајевичког одреда, обезбеђење те акције од комуникације Брчко—Винковци требало је да изврши Жупањска теренска чета, ојачана групом диверзаната. Пошто поруши мост и тиме прекине саобраћај на прузи Брчко—Винковци, чета је добила задатак да се постави на западну ивицу шуме Бољково, код Бранићевог с^ана, и спречи непријатељску интервенцију са североистока.

Ако се има у виду географски положај Сољана и један од главних задатака те нападне акције — борба за дозрелу пшеницу, што је, такође, видљиво из поменуте Заповести штаба бригаде,²⁴ онда се може схватити нана оправданост такве одлуке и избор Сољана за главни циљ напада. У тим непошумљеним, житородним, комуникативним и непријатељским упориштима, начичканим у троугластом простору, Сољани су заузимали централни положај. Контрола над Сољанима омогућавала је и контролу над више од две трећине плодне пољопривредне енклаве, опкољене Босутским шумама. Ликвидацијом упоришта у Сољанима, озбиљно је угрожен и доведен у питање даљи опстанак истурених непријатељских упоришта у Строшинцима и Јамени, а сва остала непријатељска упоришта сводила су се на један уски појас дуж железничке комуникације Брчко—Винковци и на левој обали Саве. Претпоставку да се непријатељ баш у Сољанима, због његовог централног по-

23 Заповест штаба 7. војвођанске бригаде за напад на Сољане и Строшинце, оп. бр. 9 од 15. јула 1944. (Архив ВИИ к. 1399А, рег. бр. М).

24 Исто као под 23.

ложаја, осећао најсигурнијим, потврђује чињеница да се ту налазила и његова најслабија посада, а тиме и најслабија тачка у систему одбране тог простора, који се дотада налазио под његовом контролом.

Ради прикривања праве намере и правца главног удара, штаб бригаде је наредио 2. батаљону 2. сремског одреда да напад на Строшинце отпочне у 22.00 часа (16. јула), читав сат прије напада јединица 7. бригаде на Сољане. Рачунао је на то да ће непријатељ, испровоциран нападом на Строшинце, одмах интервенисати. Тако се и десило.

Непријатељ је спремно дочекао тај напад. Као што се и очекивало, делови 13. СС »Ханцар« дивизије пружали су жестоки отпор. Силовитим јуришем, 2. батаљон 2. сремског одреда убрзо је овладао његовом спољном одбраном и натерао непријатељску посаду да се повуче у неколико утврђених зграда у центру села. Одатле су пружали огорчен отпор. Упркос великим губицима у Строшинцима, будући да су очекивали помоћ суседне посаде из Рачиноваца, која се већ огласила и која је наишла на заседу Мајевичког одреда, окорели зликовци су настојали да што скупље продају своју кожу. Бомбашка одељења 2. батаљона успела су да ликвидирају још неколико бункера и ровова у центру села. И то је било све што се могло постићи без већих жртава и помоћи тешких минобацача и противтенковских бацача »џонбул«. Због тамне ноћи и немогућности осматрања циља, дејство бацача »џонбул« није било ефикасно. У покушају да уништи непријатељско упориште ручним минобацачом, погинуо је, по својим подвизима добро познати борац, омиљени заменик команданта 2. батаљона 2. сремског одреда, Јован Ерцеговац Шерпица и још један борац. Десет бораца је рањено. Сазнавши за те губитке, штаб бригаде је наредио да се прекине даљи напад и блокирање упоришта. Непријатељ је имао 28 погинулих и више рањених.²⁵

У тренутку када је непријатељ сву своју пажњу усредредио на Строшинце и похитао, или се припремао да пође у помоћ нападнутој посади, уследио је силовити

25 Срега Савић Коља, »Борбе у Срему«, стр. 449.

напад 2. батаљона 7. војвођанске на Сољане. Збуњена и изненађена усташка посада, која се такође припремала да пође према Строшинцима брзо је ликвидирана. Заробљено је 11 усташа, а остали су се посакривали по кућама и разбежали под заштитом ноћи. Заплењен је један тешки митраљез, два пушкомитраљеза, неколико пушака, око 3.000 метака, два радио-апарата, један мотоцикл и осам запрежних кола са коњима, храном и ратном опремом.²⁶

Истовремени напад на два непријатељска упоришта и муњевита ликвидација упоришта у Сољанима потпуно је збунила непријатеља, натерала га да се увуче у своје гарнизоне и одустане од сваке интервенције у правцу нападнутих упоришта. Успешне борбе Мајевичког одреда на излазу из села Дреновци и Рачиновци и диверзије Жупањске теренске чете на прузи Брчко—Винковци, створиле су код непријатеља утисак да је реч о нападима ширих размера и да су наше снаге далеко јаче. Таквој атмосфери допринели су делови разбијене посаде у Сољанима, посаде из Строшинаца, Јамене и Прокоповог стана, које су се наредног дана повукле у упоришта дуж комуникације. Непријатељ је неколико дана остао непокретан и пасиван, припремајући се да одбије наше нападе на преостале посаде. Било је то довољно да се и са тог житородног подручја прикупи и посакрива пожњевена пшеница. Све до почетка четврте фазе непријатељске офанзиве »Житни цвет«, иницијатива је била у нашим рукама, а са њом и војничка премоћ наших снага у том делу Срема. Тиме је и основни циљ тих акција и офанзивних дејстава најмлађе војвођанске бригаде у потпуности остварен.

НАПАД НА УПОРИШТЕ У СЕЛУ НИЈЕМЦИ

Појачане активности наших снага у Фрушкој гори и западном Срему натерале су непријатеља да прекине даље извођење своје офанзиве у југоисточном Срему, да хитно прегрупише своје снаге и врати их у централни и западни Срем. Прикривајући своје намере, он је но-

²⁶ Архив ВИИ, к. 589Б, пер. бр. 4-10.

ћу 16/17. јула изненада напао јединице 6. војвођанске бригаде и 1. сремског одреда. Нападајући својим главним снагама на правцу: Рума—Бешеново—Бешеновачки Прњавор—Црвени Чот и, помоћним, преко Ст. Дивоша и Рохалъ-база, непријатељ је покушао да окружи наше снаге на централном делу Фрушке горе и да их разбије и уништи. У одсудним и огорченим дводневним борбама, у којима је погинуло 250, а рањено 270 непријатељских војника, осујећена је непријатељева намера и принуђен је на повлачење у своје полазне гарнизоне. Из строја наших јединица избачено је 60 бораца.

Да би олакшао положај 6. војвођанске бригаде и 1. сремског одреда, Главни штаб НОВ и ПО Војводине наредио је штабу 7. војвођанске бригаде и 2. сремског одреда да предузму неки већи напад у позадину непријатељских снага, које су изводиле офанзиву на Фрушку гору.²⁷

Пошто је тај притисак требало извршити што пре и без уобичајене припреме, штаб 7. војвођанске бригаде доноси одлуку да »... у вези офанзиве коју непријатељ врши у Фрушкој гори — приступи ликвидацији непријатељског упоришта у селу Нијемци .. «²⁸ Није било нимало једноставно донети одлуку да се нападне једно такво упориште, на које су у фебруару исте године, у много повољнијим условима, безуспешно нападале две бригаде и један одред. Међутим, испоставило се да је тај напад сретно одабран, јер је у том тренутку добио далеко већи војно-политички, па и пропагандно-психолошки значај.

Извлачење целе партизанске бригаде и једног партизанског одреда на једну такву, за борбу неповољну, равничарску и, у то доба године, лако проходну територију, у којој је готово свако насеље било претворено у непријатељско упориште, било је врло ризично. Ако се има у виду да се у позадини те, десетак километара широке и тррдесетак километара дуге територије налази река Босут, а на северу поседнута и бункерима

²⁷ Види Зборник, том I, књ. 8, стр. 262 и 263; Никола Божић, »Равница у пламену«.

²⁸ Архив ВИИ, к. 1399А, док. 3-1.

утврђена главна железничка пруга, те чињеница да су главне непријатељске снаге (око 10.000 војника, бројна артиљерија и врло покретне мото-механизоване јединице) тежиште своје офанзиве, управо у том тренутку, преносиле на западни Срем, јасно је да је та акција била прави изазов за непријатеља. Са великом сигурношћу могла се очекивати брза реакција и интервенција. Због свега тога штаб бригаде ће највећи део својих снага морати да употреби за обезбеђење планиране акције.

Као и село Сољани, повелико сремско село Нијемци заузимало је централни положај у систему непријатељских упоришта створених ради одбране главне железничке комуникације Шид—Винковци. Удаљено свега 4 километра од главне железничке пруге и око 15 километара од Шида, опкољено и добро повезано са десетак мањих упоришта и ослоњено на реку Босут, оно је пружало велику сигурност непријатељској посади.²⁹ Већи број припадника »Усташке младежи« и »Културбунда« био је наоружан и учествовао је активно у борби против НОВ-е, у обезбеђењу непријатељских комуникација или се налазио у усташко-домобранској војсци.

Поред наоружаних припадника фашистичких организација и сеоске милиције, у селу се редовно налазила и по једна чета гестаповца из 3. полицијске регименте. Због учешћа у непријатељској офанзиви на Фрушку гору и посудања одбрамбених положаја на Јелисаветином каналу и главној железничкој комуникацији, у селу се тог тренутка налазило свега 52 припадника 1. полицијског батаљона и 40 милиционера наоружаних пушкама и са три пушкомитраљеза. Иако добро утврђено, са бројним ојачаним зградама и бункерима, због ослабљене посаде такво упориште није било тешко ликвидирати. Био је то повољан тренутак да се непријатељу и непријатељски расположеном становништву тог краја покаже да не може некажњено слати своје синове у пљачку и борбу против суседних сремских села. Отуд је тај напад на село Нијемци, поред војно-политичког и економског, имао и психолошко-репресивни карактер, као и напад 6. војвођанске бригаде на

29 С. Савић, »Борбе у Срему«, стр. 551.

Солнок и Путинце, за време блокаде Обедске баре, или напад на Чалму и Манђелошку пустару, за време извођења 3. фазе непријатељске офанзиве »Житни цвет« на југоисточни Срем.

За обезбеђење напада на село Нијемци употребљена су четири од пет батаљона 7. бригаде и 2. сремског одреда, што износи четири петине расположивих снага (Мајевички одред и Теренска чета остављени су у Босутским шумама ради контроле територије око Сољана и обезбеђења са комуникације Винковци—Брчко). Јединице 2. сремског одреда добиле су задатак да поседну линију: Градина (на реци Босут северозападно од села Батровци)—Мала Вашица—Илинци и затвори све правце који из Шида, Товарника и Шидских Бановаца изводе према селу Нијемци. Улево од 2. сремског одреда, оријентисан према главној непријатељској комуникацији и правцима који од Вуковара и Винковаца изводе према селу Нијемци, поставио се 3. батаљон 7. војвођанске бригаде. Ојачан диверзантским одељењем, тај батаљон је имао задатак да са једном четом нападне и поруши мост на реци Босут, у селу Белатовци и тиме спречи могућност изненађења са те стране. На десној страни реке Босут, на линији Белатовци—Д. Ново Село, постављен је 1. батаљон 7. војвођанске бригаде. Његов задатак је био да обезбеди акцију из правца Оток—Комлетници, а по потреби и прихват наших снага на левој обали Босути.

Није тешко уочити да је линија обезбеђења, која је на северу подишала железничкој магистрали, а на боковима се ослањала на канале који се уливају у реку Босут, и представљала и спољну ивицу једног повећег мостобрана, чија се основица налазила на левој обали Босути. Сличну ситуацију имали смо почетком јула, за време борбе 2. батаљона на левој обали Босути и код Мале Вашице. Тада су образовање таквог мостобрана и борбе на левој обали Босути олакшале пробој јединицама 6. војвођанске бригаде у Фрушку гору. Овога пута требало је омогућити лакши пробој јединица 6. војвођанске у обрнутом правцу, тј. из Фрушке горе за Босутске шуме. Додуше, такав закључак се не може изричито извући из заповести штаба 7. војвођанске бригаде за напад на село Нијемци (оп. бр. 12/44), али ако се сагледа општа ситуација и чињенице које су тада биле непознате, он се сам по себи намеће. Данас знамо да се датум напада на Нијемце поклапа са

раније наређеним и ириремљеним покретом делова 6. војвођанске бригаде са око 400 добровољаца према Босутским шумама. Главни штаб Војводине, који је у то време из Босутских шума синхронизовао све те акције и наредио 7. војвођанској бригади да пређе реку Босут, сасвим је сигурно морао имати у виду и тај моменат. Због изненадног напада непријатеља на Фрушку гору, тај пробој са »илегалцима« извршен је два дана касније.³⁰ Неизвесна ситуација у Фрушкој гори и дводневна грмљавина топова и минобацача, која је отуда допирала могла је само потенцирати такву одлуку...

Напад 2. батаљона 7. војвођанске на село Нијемце отпочео је 20. јула 1944. у 22.30 часова. Нешто раније су и све остале јединице поселе наређене положаје. Непријатељ је био потпуно изненађен и ошамућен тим неочекиваним и дрским нападом. Брзо су ликвидирана сва његова спољна утврђења, изузев једног бункера, који је блокиран деловима једног вода. У снажним узастопним јуришима непријатељ је сатеран у центар села, одакле је пружао све жешћи отпор. Рачунао је на сигурну интервенцију околних упоришта, одакле је повремено допирала пуцњава. После поноћи, бомбашка одељења 2. батаљона ликвидирала су још четири бункера. Као и у фебруарском нападу, непријатељу је преостала једино утврђена школска зграда. Њени дебели зидови са прозорима претвореним у пушкарнице и ојачаним цakovима песка одолевали су нападима наших бомбаша и због ноћне таме непрецизној ватри наших »џонбулиста«. Велики брисани простор испреплетен бодљикавом жицом и тучен убитачном митраљеском ватром, зауставио је неколико наших покушаја да се школа заузме на јуриш. Пошто је имао већ три погинула и седам рањених, штаб батаљона је зауставио даљи напад. Од штаба бригаде затражена је помоћ тешких минобацача и чекала се зора да би се ефикасније искористила ватра батаљонских бацача »џонбул«.

Обавештен у међувремену да се непријатељ из околних упоришта групише ради концентричног напада на наша обезбеђења, са којима су већ водили борбу његови извиђачки делови, штаб бригаде је у 4.00 часа наредио извлачење наших јединица на северну ивицу

30 Ж. Нинковић, »Шеста војвођанска бригада«, стр. 81 и Н. Божић, »Равница у пламену«.

Босутских шума и леву обалу Босута. Ту је имао МО, гуњности да се супротстави далеко надмоћнијим, па и мото-механизованим непријатељским снагама, чије су се колоне већ огласиле на излазу из Шида и Товарника. Оправдано претпостављајући да се наше јаче снаге налазе још увек на северној ивици илиначке и адашевачке шуме, непријатељске колоне су, заобишавши те положаје, похитале у село Нијемци. Очигледно, требало је повратити дубоко пољуљани морал своје десетковане посаде у селу Нијемци и зауставити панику која се ширила и у осталим суседним упориштима.

Иако упориште у селу Нијемци није у потпуности ликвидирано, постигнут је циљ те добро испланиране и дрске акције на том простору. Забринути за судбину својих породица, у Нијемце су похитали и сви делови месне милиције, који су дотада обезбеђивали Јелисаветин канал и непријатељске комуникације. Била је то, уједно, и добра поука заведеном становништву тог и неких суседних села, да преиспита своје дотадашње држање и масовније приступи НОП-у.

У економском погледу акција је, такође, постигла свој циљ. Пролазећи кроз та села, наше патроле, припадници војно-позадинских органа и Економског одсека Главног штаба Војводине, растерали су поново успостављене усташке поверенике код вршалица, уништиле њихову евиденцију и вршалице, и реквирирале овршену пшеницу од породица које су имале непријатељско држање према НОП-у. То је помогло становништву тог краја да у наредних неколико дана прикрије веће количине овршене пшенице. Заједно са нашим јединицама, преко Босута и према Босутским шумама, кренуле су колоне сточних запрега, натоварене пшеницом и другом заплењеном храном и опремом.

Међу погинулим борцима налазио се и водник Јосип Сабљак Јоја, један од најхрабријих пушкомитраљеца у 6. војвођанској бригади и 2. сремском одреду. Погиנוу је јуначки у јуришу на школу надомак свога спаљеног села Ивањци. Убиле су га исте оџе богате Швабе и усташе код којих је служио пре рата.³¹ Поред храброг и омиљеног Јоје, у тој борби погинули су Јован Николић из Сурчина и Мартин Здунић из Врдника.

ЧЕТВРТА ФАЗА НЕПРИЈАТЕЉСКЕ ОФАНЗИВЕ »ЖИТНИ ЦВЕТ« — НАПАД НА БОСУТСКЕ ШУМЕ

Неуспесима које је непријатељ претрпео у све три претходне фазе своје офанзиве »Житни цвет«, јер није постигао свој основни циљ — уништење сремских партизана, придружио се и последњи пораз на Фрушкој гори. Иако је непријатељска пропаганда тих дана настојала да докаже како су партизани коначно протерани из Фрушке горе, свакоме је постало јасно да су Немци у одсудним и огорченим дводневним борбама код Ст. Дивоша, на Рохал-базама, на Летенки и код Бешеновачког Прњавора доживели свој дотада највећи војнички пораз у Срему. То су најбоље знали сељаци Стејановаца, Бешенова, Шуљма и Великих Радинаца, који су тих дана гледали панично бекство неких разбијених немачких полицијских батаљона и својим запрегама превезли око 500 мртвих и рањених непријатељских војника до Руме и Сремске Митровице.

Да би повратило пољуљани морал своје војске и што пре отклонило притисак 7. војвођанске бригаде и 2. сремског одреда од комуникација: Шид—Винковци и Винковци—Брчко, непријатељско командовање жури да што пре прегрупише своје снаге и изведе и последњу — четврту фазу своје двомесечне офанзиве »Житни

31 Мало насеље Ивањци (4км северо-источно од села Ниемци) иодигли су колонисти, српски добровољци из првог светског рата. По доласку окупатора, усташе и домаћи Немци спалили су и потпуно разорили то напредно село, а његове становнике растерали и послали у логоре. Јоја и његов брат Анте Сабљак (касније командант батаљона у 7. бригади) приступили су још 1942. год. НОВЈ, у Босутски НОП одред

цвет«. Била му је потребна макар и једна убедљива победа над нашим снагама да би постигао бар делимичан циљ своје добро припремљене офанзиве и оправдао њене дотадашње неуспехе. Ту у Босутским шумама, на равном терену, омеђеном великим рекама и поседнутим комуникацијама очекивао је и највећи успех. У том тренутку одатле му је претила и највећа опасност...

УКРАДЕНА НЕМАЧКА БОРБЕНА ЗАПОВЕСТ

Главни штаб НОВ и ПО Војводине, који је будно пратио развој непријатељске офанзиве, претпостављао је да непријатељ, после »темељног чишћења територије Срема«, неће мимоићи ни Босутске шуме. Није се знало кад ће отпочети завршна фаза офанзиве и какав је план непријатељ сковао за тај део сремске територије. Вишедневна насилна извиђања у току јула открила су непријатељева настојања да што дубље продре на територију Босутских шума, посебно у рејоне села Моровић и Батровци, где су се у то време налазиле наше главне снаге и Болница. Након извођења акција 7. бригаде, 2. сремског и Мајевичког одреда на тој територији, а нарочито након последњег напада на село Ниемци и продора наших јединица преко ријеке Босут, непријатељу је било јасно да се ту налазе веће партизанске снаге.

Концентрација главнине партизанских снага и конфигурација терена у Босутским шумама била је повољна за извођење непријатељског плана »Житни цвет«, по коме је партизане требало набацити у добро постављену »мрежу« на саставу двеју река, из које се неће пробити тако лако, као што су то учинили у неколико пута поновљеној операцији на Фрушкој гори и у доњем Срему.

Оно што је још недостајало у том мозаику процене и предвиђања даљих непријатељских планова у Срему, допунио је неустрашиви омладинац — скојевац Борће Симић из Шида. У његовој кући се налазила немачка командантура. Он је 20. јула украо из блузе немачког мајора, команданта посадног полицијског батаљона из

Шида, заиовест штаба непријатељске оперативне групе за почетак четврте фазе операције »Житни цвет« на Босутске шуме.

Откривши да је реч о веома важном непријатељском документу, Борђе га је истог дана, преко наше везе у Адашевцима, доставио обавештајној служби Главног штаба Војводине.

Из украдене заповести утврђено је да ће непријатељ 23. јула отпочети са посудањем полазних положаја ради извршења четврте фазе офанзиве »Житни цвет« и уништења партизана у Босутским шумама. По тој заповести, напад на слободну територију требало је да отпочне 26. јула у 4.00 часа.³²

У то време, слободна територија Босутских шума протезала се на око 300 квадратних километара. Река Сава са југа и муљевита река Босут са севера и североистока представљале су значајне природне препреке за одбрану ове пошумљене области са slabим комуникацијама. Међутим, ма колико да су те реке са својим притокама Спачвом и Студвом, биле погодне за одбрану, оне су истовремено пружале и врло повољне услове нападачу. Посудањем десне обале реке Саве и леве обале реке Босут, непријатељ је добијао могућност да из својих добро утврђених гарнизона Рачиновци, Дреновци и Врбања, а затим села Оток, Комлетинци и Нијемци, који су чинили основу тог троугла, напада својим главним снагама дуж леве и десне обале реке Студве и, надирући дуж њеног тока, пресече ту не тако велику партизанску територију на два дела.

32 Оригинал те заиовести није сачуван, али су сви важнији подаци, реконструисани из наших докумената, израђени на бази те заповести (Зборник докумената НОР-а, том I, књ 8, стр. 265—227, Архив ВИИ, к. 73А, рег. бр. 15/7, к. 30, рег. бр. 34/3' к. 213, бр. 15/5, к. 1992, рег. бр. 4/5, к. 1992, рег. бр. 1/8). При процени ситуације и оцени заповести поставило се питање да ли ће непријатељ, након што открије нестанак украдене заповести, променити своју одлуку. Испоставило се да је покрадени командант, плашећи се одговорности, радије прећутао ту околност, јер се даља ситуација развијала тачно према плану у поменутој заповести, чак и кад је непријатељу постало јасно да је поново изигран.

На правцима једино вероватног и природног места за пробој у то време, непријатељ је, поред леве обале Босуца, предвидео и посео још две одбрамбене линије> и то на Јелисаветином каналу и на комуникацији Сремска Митровица—Шид.

Железничка пруга Винковци—Жупања била је готово у току целог рата поседнута и добро брањена из села поред пруге претворених у јака упоришта, са многобројним бункерима и оклопним возом, она је представљала јаку препреку и одвајала партизанску територију Босутских шума од Славоније и западног Срема.

Река Сава на југу најмање је била погодна за пробој партизана из обруча, јер је у то време у источној Босни беснела тзв. седма фашистичка офанзива. Наше снаге у источној Босни биле су у то време потиснуте далеко од Саве, преко Мајевице, на Бинач и Подроманију.

Навешћемо како је према украденој заповести изгледала непријатељева замисао за уништење партизана у Босутским шумама.

1) Десну обалу Саве, на одсеку од села Д. Црњиљево до ушћа Дрине, поседа и брани један пук 13. СС »Ханцар« дивизије из источне Босне, док је батаљон недићеваца посео за одбрану десну обалу Саве, од ушћа Дрине до ушћа Босуца. Задатак тих снага, јачине око 2.000 непријатељских војника, био је да онемогући пребацивање наших јединица у источну Босну и Србију.

2) Леву обалу Босуца, од њеног ушћа у Саву, па узводно до Моровића, поседа и брани: 606. немачки пук за обезбеђење пруге, делови 7. усташко-домобранског здруга из Сремске Митровице и Руме. Задатак тих снага, укупне јачине око 3.000 усташа и Немаца, био је да поседну и организују прву линију одбране на поменутом одсеку Босуца, другу линију на Јелисаветином каналу и трећу линију на прузи Сремска Митровица—железничка станица—Кукујевци. Поседањем великог броја одбрамбених линија на том одсеку, непријатељ је желео да по сваку цену спречи пробијање партизана најкраћим и до тада скоро једино кориштеним правцем према Фрушкој гори.

3) Лева обала Босута на одсеку између с. Моровић и с. Превлаке поседују и бране: 18. полицијски батаљон, и оклопна полицијска чета, полицијски посадни батаљон из Шида и 6. усташка бојна.

За обезбеђење комуникације Сремска Митровица—Винковци и Шид—Моровић предвиђен је и оклопни железнички воз бр. 64, а за подршку снага које поседују леву обалу Босута, употребљене су и две полицијске топовске батерије и жандармеријске постаје Илок и Кузмин.

4) Према тој заповести, главни задатак имале су снаге концентрисане дуж комуникације Винковци—Брчко укупне јачине око 4.000 војника, а биле су подељене у две тактичке групе. Њихов задатак је био:

а) десна тактичка група у чији састав је ушао један брдски пук 13. СС легионарске »Ханцар« дивизије, ојачан једним дивизионом артиљерије исте дивизије, имала је задатак да напада правцем: Дреновци—Строшинци—Моровић—Сремска Рача, тј. дуж Филиповог пута. Та група је требало да прочешља територију Босутских шума између реке Студве и реке Саве, одбаци наше снаге на реку Босут и уништи их у »цепу« који река Босут образује при ушћу у Саву;

б) лева тактичка група, у чији је састав ушао полицијски посадни батаљон из села Оток, 16. усташка бојна и делови 1. и 3. добровољачког полицијског пука »Хрватска«, имала је задатак да потисне партизанске снаге и очисти терен између Спачве и Студве у правцу Батроваца и Моровића, са циљем набацивања наших јединица на поседнуте положаје на реци Босут и њи ховог почесног уништења.

Укупна јачина тих снага износила је око 15.000 непријатељских војника, са око три дивизиона артиљерије, оклопним возом и једном четом тенкова.

На територији Босутских шума тада су се налазиле следеће наше снаге: 7. војвођанска бригада — три батаљона са око 700 бораца, 1. батаљон 6. војвођанске бри-

гаде — око 300 бораца,³³ 2. сремски одред — око 400 бораца, Мајевички одред — 150 бораца, Пратећа чета Главног штаба Војводине — око 100 бораца, Команда подручја и друго наоружано људство — 100 бораца. Укупно, са војнопозадинским јединицама и Теренском четом, било је око 2.000 наоружаних људи. Поред тога, у то време на том терену налазило се око 60 рањеника и око 400 ненаоружаних бораца. Бригаде и одреди су имали четири тешка митраљеза, преко 80 пушкомитраљеза и 12 противтенковских пушака и бацача »џонбул«. Остали су били наоружани пушкама.

Према томе, однос снага био је 7,5:1 у корист непријатеља, а у техници и наоружању несразмера је била далеко већа. Распоред наших снага на тој територији био је следећи: 1. батаљон 6. војвођанске бригаде налазио се у рејону села Вишњићево и Сремска Рача, 7. војвођанска бригада са два батаљона налазила се у рејону Моровића, а један њен батаљон налазио се у рејону села Стрoшинци и Сољани.

Други сремски одред, Мајевички одред и Главни штаб Војводине са приштапским јединицама налазили су се у рејону с. Липовац и с. Батровци. У ширем рејону Моровића и Батроваца биле су распоређене јединице и установе Команде шидског подручја, ненаоружано људство и рањеници.

У таквој ситуацији, Главни штаб НОВ и ПО Војводине је 22. јула, после саветовања са штабовима јединица у Батровцима, донео одлуку да се привремено напусти терен Босутских шума и да се наше снаге благовремено извуку из обруча. Такву одлуку Главни штаб је донео користећи се ранијим искуством и због тога што је нашим снагама претила опасност да у противном, после неравноправне борбе са вишеструко јачим непријатељем, буду одбачене на реку Босут или Саву и тучене, те присиљене да се под далеко тежим околностима и уз велике губитке пробијају из обруча.

33 Не знајући за неирријатељеве припреме и поступајући по ранијем наређењу Главног штаба Војводине, 21. јула, ноћу, после тешке борбе и пробоја на Јелисаветином каналу, у Босутске шуме пробио се 1. батаљон 6. војвођанске бригаде, са око 400 илегалаца.

По одлуци Главног штаба НОВ и ПО Војводине, наше јединице је требало да ноћу 22/23. јула, уочи самог посетања предвиђених одбрамбених и полазних положаја изврше извлачење са те територије, у следећем саставу и правцима:

— делови 6. војвођанске бригаде, 2. сремски одред, Главни штаб Војводине, са приштапским деловима и Пратећом четом, и већи део ненаоружаног људства, правцем: село Моровић—Фрушка гора, с тим да се за обићу непријатељски положаји на Јелисаветином каналу и да се главна комуникација — железничка пруга Сремска Митровица—Шид, пређе на деоници између железничких станица Гибарац—Бачинци;

— 7. војвођанска бригада и Мајевички одред, са преосталим ненаоружаним људством, добила је задатак да се пробије преко железничке комуникације Винковци—Жупања и горњег тока реке Босут у шири рејон Жупање и даље, по потреби, у славонске планине, дејствујући успут офанзивно и настојећи да се повеже са јединицама 6. славонског корпуса;

— у рејону Босутских шума остаје обавештајни официр Васа Весковић са радио-станицом, ради извештавања о кретању непријатеља и развоја ситуације на тој територији.³⁴

Одлука Главног штаба Војводине, а посебно одлука о упућивању 7. бригаде у Славонију, била је исправна из више разлога:

1) знајући да нам непријатељ још увек покушава наметнути одсудне одбрамбене борбе, будући да је бројно и технички био далеко надмоћнији, благовременим извлачењем снага испод припремљеног централног удара, иницијатива је и даље остајала у нашим рукама, а његова брижљиво припремана офанзива поново је ударала у празно и била унапред осуђена на неуспех;

³⁴ Весковић је остао у атару села Илинци и са успехом је обавио свој задатак, тако да је Главни штаб Војводине био стално у току даљих непријатељских операција по плану »Житни цвет« (С. Савић, »Борбе у Срему«, Сремска Митровица 1981 стр. 452).

2) одлуком о пробоју у два различита правца, а посебио о пробоју према Славонији, где нас је непријатељ најмање очекивао, створени су већи изгледи на успех — веће тактичке могућности и већи маневарски простор за дејство из позадине двеју партизанских бригада и два партизанска одреда. Те предности биле би далеко мање да су се све наше снаге поново нашле на Фрушкој гори, на релативно скученом оперативном простору. У случају да непријатељ, схвативши да поново удара у празно, прекине своју офанзиву на Босутске шуме, одлучи се на гоњење и ново окружење наших јединица, морао би да подели своје снаге на два дела. У противном, увек би иза својих леђа имао један партизански одред и једну партизанску бригаду;

3) оријентација 7. војвођанске бригаде према Славонији отварао је перспективу чвршћег повезивања и новог размаха НОП-а у те две суседне покрајине. Повезивање са крупнијим партизанским снагама у Славонији (тамо су у то време дејствовале дивизије 6. и 10. корпуса НОВЈ), отварао је и веће могућности за непосредно тактичко и оперативно садејство, посебно на територији источне Славоније и западног Срема, где је већи део територије још увек био под контролом непријатеља. У ширем смислу, то је значило и прекидање шестомесечне изолације Срема, до које је дошло после мартовске офанзиве 13. СС дивизије, када је Срем физички одвојен од источне Босне, са којом је скоро две године био повезан у заједничку оперативну основицу војвођанских и источnobосанских јединица;

4) за најмлађу војвођанску бригаду та одлука је имала и посебан значај, јер јој је омогућила да на том маршу и путу, дугом преко 400 километара стекне нова борбена искуства, прекали се, ојача и спремно дочека нове, одлучујуће битке.

ИЗЛАЗАК ИЗ ОКРУЖЕЊА

Још у току истог дана (22. јула), штабови бригада и одреда предузели су мере за извршење постављених задатака. У 18.00 часова делови 6. војвођанске бригаде

и 2. сремски одред, са Главним штабом Војводине, његовим приштапским деловима и око 300 новомобилисаних борада, били су спремни за покрет из Моровића. Маршевски поредак колоне која се формирала у 19.00 часова, после преласка реке Босут, био је следећи:

први батаљон 6. бригаде у претходници, главнину колоне чинио је 2. сремски одред са ненаоружаним људством и Главним штабом НОВ и ПО Војводине. Заштитницу колоне чинила је једна чета из 6. војвођанске бригаде.

Око 24.00 часа колона је кроз шуму и преко атара села Адашевци избила на железничку пругу Шид—Сремска Митровица, између железничке станице Гибарац—Бачинци. Као што се и очекивало, непријатељ је већ био посео ту важну железничку комуникацију, те су претходница 1. батаљона 6. бригаде, а затим и део главнине одмах ступили у борбу са непријатељском заседом, успеле да је разбију и продуже напад с циљем да пресеку цесту која је паралелна са пругом између та два села. У међувремену је колона прекинута и раздвојена на два дела.³⁵

Пошто се у таквој ситуацији, у близини јаким непријатељских снага из суседних гарнизона, на отвореном терену и у то доба ноћи, није могла прихватити одлучујућа борба, 1. батаљон 6. бригаде је продужио покрет у правцу Фрушке горе, док се преостали део колоне (2. сремски одред, Главни штаб Војводине са Пратећом четом, једном четом 6. бригаде и део ненаоружаног људства) вратио у правцу Босутских шума.

У повратку, у близини навоза код Моровића, тај део колоне наишао је на непријатељске предње, извиђачке делове, ојачане са два тенка, који су се, сходно добивеној заповести, упутили ради поседања леве обале Босута. После краће борбе у којој је уништен један тенк и непријатељу нанети већи губици, колона се чамцима поново и успешно пребацила преко Босута и про-

³⁵ Прекнд колоне изазвала су цивилна лица из Винковачког војног иодручја, која су том приликом ношла са колоном у западни Срем. Н. Божић, »Равница у пламену«, стр. 372.

дужила покрет за 7. војвођанском бригадом, са којом се спојила у рејону села Бошњаци.

Двадесет трећег јула ујутро, пошто се прикупила у селу Батровци, 7. бригада је, заједно са Мајевичким одредом, преосталим делом ненаоружаног људства и Жупањском четом, кренула на свој дуги, али славни пут за Славонију. Не губећи време и не чекајући да непријатељ потпуно затвори правац према Славонији, штаб бригаде је одлучио да истог дана, користећи шуму и прикривено земљиште, избије на железничку пругу Винковци—Брчко и да је после смрковања пређе неопажено те да се марш продужи у правцу Жупање и Славонског Брода.

У Батровцима борци су примили топле оброке и добили суву храну за два дана. Претходно су одржани партијски и скојевски састанци, те четне конференције, на којима су борци упознати са постојећом ситуацијом и припремљени за извршење тог прилично тешког и напорног борбеног задатка. У бригадној комори обезбеђена су превозна средства и коњи за превоз рањеника и оболелих бораца.

Првог дана марша, у беспрекорном маршевском поретку и добром маршевском дисциплином, у колони по један, са бочним маршевским обезбеђењем и јачом претходницом, идући насипом ускотрачне шумске пруге и кроз шуму Тополовац, у 18.00 часова бригада је избила у непосредну близину железничке станице Спачва и пруге Брчко—Винковци.

Избивши на пругу, претходница је приметила непријатељску патролу која се безбрижно и одмереним корацима кретала дуж насипа железничке пруге. Њој у сусрет, из шуме Бољково, кретала се друга непријатељска патрола... »Значи, пруга је већ поседнута« — закључио је командант претходнице и одмах је о томе известио штаб бригаде. Убрзо је на чело претходнице пристигао и командант бригаде Милан Јешић Ибра. Он је наредио да се претходница, која се дотада развила за борбу, притаји и сачека појачање из главнине.

— »Бренгали и бомбаша, напред!«³⁶ — зачуло се дуж колоне, која је застала покрај насипа шумске пруге. Пробијајући се кроз колону поспаних бораца, претходници се ускоро прикључило 20 пушкомитраљеза и исто толико бомбаша. Наређење је било кратко и јасно: у снажном налету на ширини од око 1.000 метара избити на железничку пругу и разбити непријатељску заседу, уколико се она налази на њој. После тога, крилни водови су имали задатак да образују заслоне, док је чело претходнице, а затим и главнина требало да продуже кретање према шуми Крагуља.

На сигнал команданта бригаде једновремено је заштектало 20 »бренгала«, чија се брзометна ватра сливала са јуришним поклицима бораца и бомбаша. Била је то јединствена митраљеска грмљавина, чији је стравични ехо далеко пренела изненада пробуђена и оживела шума. Пуцајући из стојећег става, борци су у широком ланцу истрчавали на пругу. А тамо . . . , нису затекли ниједног фашисту! Непријатељске патроле и заседе распршиле су се у тамној шуми као поплашено птичије јато, не опаливши ни један метак. У оближњем бункеру код места у којем се налазила стална посада као да није било живе душе. Иако је тај налет на пругу трајао свега десетак минута, борцима је још дуго у ушима одзвањала ватра наших пушкомитраљеза. И док је колона одмицала све даље у непрозирну шуму Крагуља, добијао се утисак као да је цела бригада одједном постала свесна своје удружене снаге и велике ватрене моћи свога наоружања. Борци су самоувереније газили кроз непознату, стогодишњу храстову шуму.

У ране јутарње часове, 24. јула, колона је избила на салаше у шуми Крагуља, у непосредној близини села Бошњаци, где је борцима дат одмор. Претходно су наше патроле прочешљале тај терен и очистиле га од

36 »Бренгалима« су борци назвали енглеске пушкомитраље типа »стен« које смо добили од савезника. Због њиховог карактеристичног думбарања и сигурног дејства, борци су брзо заволели и отимали се да понесу то оружје.

мањих непријатељских групица и патрола, које су обезбеђивале жетву на околним салашима.

За време преданка на бошњачким салашима, изненада нам се прикључила још једна колона. Био је то 2. сремски одред и Главни штаб Војводине, са једном повећом групом ненаоружаног људства и једном четом 6. војвођанске бригаде. Пошто претходне ноћи нису успели да се пробију према Фрушкој гори, они су идући трагом 7. бригаде, пред саму зору, прешли пругу на истом месту и стигли је код Бошњака. Као да су очекивали само још њихов прелазак, фашисти су одмах затим посели ту комуникацију великим снагама, ради извршења планиране офанзиве на Босутске шуме.

Тако су захваљујући украденој заповести и исправној одлуци Главног штаба Војводине, тек формирана 7. бригада и остале партизанске јединице успеле да избегну клопку чије би последице било тешко предвидети. Извлачење из обруча извршено је на правцу на којем су фашистичке снаге биле веома јаке, али се зато пробој на том правцу најмање очекивао.

ПОТПУНИ НЕУСПЕХ НЕПРИЈАТЕЉСКЕ ОФАНЗИВЕ »ЖИТНИ ЦВЕТ«

Непријатељ се, као што се претпостављало, круто држао свога плана из украдене заповести, иако је већ 23. јула знао да се главнина наших снага пробила из Босутских шума у правцу Фрушке горе и Славоније. На оба правца вођене су борбе. Све планиране јединице поселе су 25. јула наређене полазне и заседне положаје. Сутрадан, 26. јула, у 4.00 часа, после артиљеријске припреме својих јединица, непријатељ је кренуо у напад. Пошто нигде нису наилазиле на очекивани отпор наших снага, све тактичке групе и непријатељске копоне спојиле су се још истог дана у слепоподневним часовима. Био је то нови удар у празно. Пуних десет дана непријатељ је узалудно претраживао Босутске шуме. Пошто није нашао ни једног партизана, љут због

претрпљеног неуспеха, непријатељ се окомио на мало-бројно и недужно цивилно становништво. Терором, пљачком и иаљењем кућа у Батровцима, Јамени, Моровићу и Сремској Рачи, непријатељ је желео да се освети партизанима, који су га и овога пута надмудрили. Не остваривши постављени циљ операције, непријатељ се 5. августа повукао у своје гарнизоне.

Да би прикрио свој бес због новог неуспеха, у заповести за повлачење са запречних линија и из Босутских шума, командант немачког подручја за осигурање Срема завршава своје наређење следећом похвалом:

»Са 6.8 за трупе које су стајале под К-дом К-данта подр. за осиг. Срем — Исток завршени су подухвати »КопиШисе« I до IV, који су почели још почетком јуна. Официри, подофицири и војници су приликом постављених задатака... учинили све што је било у њиховој моћи и упркос сталног борбеног додира, даноноћног залагања целе своје личности и највећег свог добра — живота, постигли да су у појединим областима подручја Срем — Исток групе банди потучене и великим делом уништене ..«³⁷

Цитирали смо ту заповест да би илустровали хвалисања немачких команданата, лажно приказивање измишљених борби и »уништење банди« у њиховим званичним и оперативним документима. Међутим, у целој тој операцији, сем борби приликом нашег извлачења из окружења, није било никаквих других сукоба. У тој фази операције »Житни цвет« није погинуо нити је рањен ни један борац.³⁸

*

Тако се, коначно завршила и последња непријатељска офанзива на Срем. Иако је трајала скоро пуна два месеца и била веома добро припремљена, замишљена

³⁷ Оригинал те заповести на немачком језику налази се у ВИИ, кутија 30, рег. бр. 34/3.

³⁸ Архив ВИИ, к. 213, рег. бр. 15-5 (извештај Главног штаба НОВ и ПО Војводине); к. 213, бр. 9/1; к. 1993 бр. 1/8; к. 1992, бр. 4/5; к. 30, бр. 34/3; Ж. Атанацковић, »Срем у НОБ-у«, стр. 519; Зборник, том I, књига 8, стр. 266, 267 и 326.

и изведена уз највеће залагање и упорност, непријатељ није остварио ни један од неколико постављених циљева. Прво, непријатељ није успео да однесе сремско жито, што је било врло значајно за даље вођење рата. Није успео да оствари ни други основни циљ своје операције — уништење партизанских јединица у Срему. Не само што у тој офанзиви није разбијена ни једна постојећа партизанска јединица него је током њеног извођења дошло до још снажнијег размаха НОП-а, формирања једне партизанске бригаде и једног партизанског одреда у Срему (7. војвођанске бригаде и Посавско-тамнавског НОП одреда). Уместо да отклони наш притисак на комуникације, које су у том тренутку добијале велики оперативно-стратегијски значај, те *их* ослободи ради извлачења својих трупа са Балкана, непријатељ је у току офанзиве, а нарочито после њеног завршетка, изазвао праву контраофанзиву наших снага на комуникације и саобраћај у Срему. Неке од тих комуникација су потпуно онеспособљене за употребу (комуникација Рума—Шабач, Рума—Врдник, Рума—Сремска Каменица), а на неким је саобраћај обустављен или се ретко успостављао (комуникација Винковци—Брчко, пловидба на Сави и Дунаву и сл.).

У тешким и одсудним борбама са 6. војвођанском бригадом и 1. сремским одредом у Фрушкој гори, непријатељ је претрпео и војнички пораз. Само у току јула, у борбама са сремским партизанима, укључујући ту и борбе тек формиране 7. војвођанске бригаде и 2. сремског и Мајевичког НОП одреда у Босутским шумама, из строја је избачено преко 1.000 непријатељских војника. Непријатељ је само у појединим моментима офанзиве успевао да искористи своју бројну и техничку премоћ, док је у свим осталим случајевима морао да реагује на наше ударе, да коригује планове и, најчешће, »удара у празно«, јер је иницијатива редовно, и већ после првих подухвата, прелазила на страну наших јединица. По нашем мишљењу, то је и највећа искуствена поука из те офанзиве и још једна потврда предности

доследне и стваралачке примене партизанског начина вођења рата на равничарској, скученој територији са добрим комуникацијама, као што је била територија Срема.

Једино чиме се непријатељ могао похвалити после завршетка офанзиве јесте откривање неколико база са оружјем и муницијом у Фрушкој гори, хватање око 100 ненаоружаних добровољаца и злочиначки терор над незаштићеним сремским становништвом које је пронашао у базама и збеговима.

ДЕЈСТВА БРИГАДЕ У СЛАВОНИЈИ

Пошто се спојила са 2. сремским одредом и Главним штабом Војводине, бригада је продужила марш на запад. Двадесет трећег јула сусрела се са слабијим непријатељским извиђачким деловима код Бошњака.³⁹ После краткотрајне борбе, бригада је из покрета протерала непријатеља и продужила марш кроз шуму источне и Западне Кусаре (северно од Бошњака). Ноћу 23/24. јула колона је без борбе прешла преко пута и железничке комуникације Винковци—Жупања, а затим и десну притоку Босута, реку Бераву, и стигла до новог шумског комплекса који се у дужини око 15 километара простире на североисток, у правцу Бакова.

Двадесет четвртог јула бригада је пресекла комуникацију Бабина Грета—Церна и пошто је очистила поменути шумски комплекс од мањих непријатељских група, које су обезбеђивале сечу дрва, преданила је у шуми Орљак, западно од Церне.

У току 25. јула борци су се одмарали од напорног марша. За то време штабови су проучавали ситуацију на том терену и прикупљали податке за стварање нове операцијске базе, чија је површина износила 150 квадратних километара, у захвату железничка магистрала Винковци—Славонски Брод, Винковци—Жупања, река Сава и комуникације Врпоље—Велика Копаница.

За време одмора у шуми Орљак одржани су скојевски и партијски састанци и четне конференције. На тим састанцима борци су упознати са ситуацијом на том терену на коме до нашег доласка није било већих пар-

³⁹ Фелтон новосадског »Дневника« од 13. јула 1974, по изјави тадашњег команданта 1. батаљона 7. војвођанске бригаде Василија Крстића.

тизанских јединица. Указано је на иотребу иравилног односа ирема становништву и разбијања непријатељске пропаганде, која је у тим крајевима успела да заведе део сељака. Њима је требало, по први пут, на отвореним скуповима и митинзима објаснити циљеве наше борбе и позвати их у борбу против окупатора.

На заједничком састанку штаба бригаде и штабова одреда, коме су присуствовали и чланови Главног штаба НОВ и ПО Војводине, одлучено је да се наше јединице извесно време задрже на том невеликом и уском пошумљеном појасу на левој обали Саве, између Жупање и Славонског Брода.

Својим активним дејствима требало је привући пажњу и снаге непријатеља и тиме олакшати положај становништва босутских села, у којима је беснела непријатељска офанзива и терор. Штабу 7. војвођанске бригаде, који је на себе преузео улогу заједничког најстаријег оперативног штаба, препуштена је пуна иницијатива, а тиме и одговорност за избор циља, ангажовање наших јединица и начин њиховог дејства.

НАПАД НА БАБИНУ ГРЕДУ, СЛАВОНСКИ ШАМАЦ И ГУНДИНЦЕ

Проучивши ситуацију, штаб бригаде је донео одлуку (коју је одобрио Главни штаб Војводине) да се одмах приступи ликвидацији непријатељских упоришта Бабина Грета, Штитар, Славонски Шамац и Гундинци, и да се протера фашистичка власт из свих села на тој територији. Поред политичког и војничког циља који су говорили у прилог ликвидације поменутих упоришта, та акција је имала за циљ и снабдевање јединица храном, спречавање непријатеља да неометано убире пшеницу, те да се дође до нове количине оружја и муниције ради наоружања ненаоружаних бораца.

Централно место на тој територији заузимала је Бабина Грета у којој се тада налазило око 50 усташко-домобранских војника и мањи број припадника сеоске милиције и наоружаних непријатељских симпатизера.

У нападу су учествовала сва три батаљона бригаде и Жупањска чета, која нам је на тој територији била од драгоцене помоћи. Други сремски и Мајевички одред били су на обезбеђењу. После краће борбе непријатељ је разбијен и протеран у правцу Славонског Шапца, а затим преко Саве у Босну. Том приликом заробљено је пет усташа, док је пет непријатељских војника, већа количина оружја и разне друге опреме и материјала заробљено и заплењено приликом претреса села и кућа које су припадале породицама непријатељских војника. У току борбе запаљена је једна кућа претворена у непријатељско упориште и уништен један бункер.

Мимо свих ранијих обичаја, а због недовољног познавања терена и ради постизања изненађења, напад на Бабину Греду, отпочео је у 17.00 часова после подне. Усташе су биле потпуно изненађене и у силовитом налету 7. бригаде за врло кратко време разбијене. Напад су посматрали бројни становници тог великог славонског села, који су се због празника налазили на улицама. Иако изненађен нашим јуришем, народ се врло брзо снашао и повезао са нашим борцима, нудећи им цигарете, јело и пиће и показујући куће у којима су се налазили непријатељски војници.

Због паничног бекства преживелих усташа у Гундинце и Славонски Шамац, непријатељске посаде из тих места повукле су се преко реке Саве. Још исте вечери Мајевички одред и 1. чета 1. батаљона 7. бригаде скоро без борбе упали су у Славонски Шамац и после положај на насипу Саве према Босанском Шапцу. Тамо, на десној обали Саве појавили су се четници.

Други батаљон је, такође, искористио непријатељеву панику и у току ноћи без већег отпора заузео Гундинце, Беравце и Сикиревце, те је на десној обали потока Берава истурио обезбеђење према непријатељским упориштима Мала и Велика Копаница.

Позитивна страна тог напада усред белог дана, и то са сва три батаљона, који су тада бројали нешто преко 600 бораца, била је у томе што је бригада тиме демонстрирала своју снагу. Снажан и одушевљен јуриш целе бригаде (наочиглед мештана целог села), у којој је скоро сваки десети борац имао пушкомитраљез, аутомат

или био послужилац неког багача, митраљеза или противтенковске пушке, представљао је једну ретко виђену слику и за наше сремске услове ратовања. По причању сељака, усташки осматрач довикивао је са црквеног торња »Беште! ... Иде око 3.000 партизана.« То је брзо прострујало селима и створило фаму о великој снази, бројности и добром наоружању партизана.

У току напада на Бабину Греду погинуо је борац Влада Најић из Пећинаца. Такође, приликом запоседања Славонског Шамца, због неспоразума погинуо је један борац из Мајевичког одреда. Погинуо је и Ото Штонер, стари комуниста из Сомбора, замјеник интенданта бригаде.

НАПАД НА ШТИТАР

Сутрадан, после заузимања Бабине Греде, Славонског Шамца и Гундинаца, 1. батаљон је добио задатак да лаквидира усташко упориште у Штитару. Упркос чињеници да је Штитар удаљен свега 7 до 8 километара од јаког непријатељског упоришта и среског места Жупања, у којем су се тада налазиле јаче непријатељске снаге, у напад је упућен само један батаљон и Теренска (Жупањска) чета.

Користећи прикривено земљиште северно од Штитара, 1. батаљон је још у току поподневних часова примећено подишао овом упоришту, где су командири чета и штаб батаљона извршили допунско извићање и утаначили своје задатке.

После првог мрака, батаљон се још више приближио селу, а чета одређена за обезбеђење напада из правца Жупање посела је своје положаје на комуникацији Штитар—Жупања, у рејону Дубраково. У 22.30 часова отпочео је напад на то упориште у коме се налазило око 40 окорелих усташких злочинаца из усташко-домобранске бојне, стациониране у Жупањи.

Све до 3.00 часа ујутро усташе су се огорчено браниле из добро утврђене школске зграде. На почетку напада, да би растерали страх, непријатељски војници су певали и добацивали разне погрдне псовке и претње партизанима. Међутим, када су наши борци запалили

мање гомилице сена и сламе ради осветљења упоришта и када је Адам Микић Брља, нишанција енглеског ручног минобадача »џонбул« упутио неколико прецизних мина, у школи је настала права пометња. Неколицина усташа, везавши исцепану ћебад спустила се кроз једини неосветљен прозор зграде и посакривала по селу. Осетивши да се усташе извлаче, штаб батаљона је наредио јуриш у којем је заробљено десет непријатељских војника, док су тројица убијена у борби. У тој акцији заплењено је: један тешки митраљез, 12 пушака са 170 метака, седам бомби, три мотоцикла, три писаће машине и остала војничка опрема и материјал. Први батаљон је имао само два лакше рањена борца.⁴⁰

Одмах по ликвидацији упоришта, остављајући мање снаге са теренском четом у селу, батаљон је по наређењу штаба бригаде посео попречни канал и десну обалу канала Бераве, ради обезбеђења ослобођене територије са правца Жупање и села Градиште. Та предострожност показала се као оправдана и корисна.

ПОНОВО У ОКРУЖЕЊУ

Ослобођење шест села жупањског среза са приближно 10.000 становника и око 200 км² територије која се налази на врло осетљивом месту такозване НДХ, у захвату три железничке и више аутомобилских комуникација, унело је пометњу у непријатељске редове. Изненађење је било потпуно. Непријатељ је најмање очекивао да ће се партизани са тако крупним снагама, у јеку њихове такозване седме офанзиве, која је у то време беснела и у Славонији, појавити на територији⁴⁰ ЈУ је он пуне три године сматрао својом дубоком позадином. Извођење офанзивних дејстава на том великом простору, омеђеном Савом и главном непријатељском комуникацијом у непосредној близини већих непријатељских гарнизона (Винковци, Славонски Брод, Баково, Жупања) било је прилично ризично и прави изазов за непријатеља. Обична војничка предострожност налагала је да се на таквој територији не прихва-

40 ВИИ, кутија 1399А, док. 5-2.

тају одсудне борбе. Утолико пре што су наше јединице у том тренутку остале без тактичке, па и шире оперативне везе са јединицама у Срему и без ослоња на неки, за борбу повољнији терен у Славонији или на суседним источnobосанским планинама и наше снаге у тим покрајинама. Све је то, вероватно, утицало да Главни штаб Војводине нареди штабу 7. бригаде да испита правце и могућности за даље продужење марша према Диљ-гори и слободним славонским планинама.

На такву одлуку утицали су и подаци које је прикупио обавештајни официр бригаде Радослав Милутиновић — Бата Јединац. Прикупио их је од партијских радника на терену и од заробљених домобрана у Штитару и Бабиној Греди.

По тим подацима, десетак дана пре доласка наших јединица на ту територију, са двомесечне обуке из Немачке вратио се 3. ловачки (стрељачки) домобрански здруг, чији се штаб сместио у Винковцима. У свом саставу је имао две пуковније и један артиљеријски пук. Једна пуковнија — 5. ловачка, чији се штаб налазио у Андријевцима, поставила се за обезбеђење главне железничке комуникације на одсеку од железничке станице Гарчин (15 километара источно од Славонског Брода) до железничке станице Иванково — (десет километара западно од Винковаца). Задатак те пуковније био је да са сталном непријатељском, месном милицијом по селима од Жупање до Славонског Брода обезбеди жетву пшенице између главне железничке пруге и Саве. Исти задатак је добила и 8. ловачка пуковнија тог корпуса, која се разместила у Бакову и дуж комуникације Врпоље—Баково—Широко Поље. Један дивизион 7. артиљеријског пука тог корпуса налазио се у Врпољу и селу Пишкоревци (шест километара јужно од Бакова), а остали делови у Бакову. Укупна јачина тог корпуса са два дивизиона артиљерије, четом инжињерије и осталим приштапским јединицама износила је око 10.000 војника. Поред тих јединица, у Винковцима се налазила и 2. допунска ловачка пуковнија из 2. домобранског корпуса, један батаљон 13. СС дивизије, један батаљон 262. немачке дивизије и један железнички батаљон. У Славонском Броду непри-

јатељске снаге су биле још бројније, али се у Жупањи налазио један усташки и један немачки полицијски батаљон. Биле су то веома јаке непријатељске снаге које су дејствовале на тој територији.⁴¹ Штаб 7. војвођанске бригаде посебно је забринуо податак да се на правцу његовог марша према Славонији, дуж железничке магистрале, испречила читава једна домобранска пуковнија (око 3.500 војника), ојачана артиљеријом, која им спутава маневар, а да се на бочним комуникацијама, на исток, према Срему и, на запад, према Славонском Броду концентришу јаке полицијске и усташко-домобранске снаге. Ако се има у виду да је десна обала Саве била већ поседнута, није било тешко закључити да су се бригада и јединице одреда нашле у новом окружењу. Да би их припремио за одбрану, штаб бригаде је 27. јула наредио јединицама да заузму следећи распоред:

— 1. батаљон 7. бригаде, лева обала Саве, поток Безава — Добића стан (североисточно од к. 92), са тежиштем одбране Штитар—Дубраково;

— 2. сремски одред са Пратећом четом, Главним штабом Војводине, четом 6. бригаде и ненаоружаним људством, налазио се у рејону Бабине Греде, одакле је својим деловима контролисао леву обалу Саве и комуникацију Церна—Бабина Греда, где је у шуми Орљак имао у заседи мање делове за обезбеђење;

— Мајевички одред налазио се у Славонском Шамцу и Крушевици, одакле је контролисао леву обалу Саве и скелски прелаз код Босанског Шамца;

— 2. батаљон 7. бригаде посео је за одбрану десну обалу Бераве, која управо сече комуникацију Беравци—Гундинци, са задатком да не дозволи продор непријатеља на слободну територију са правца Славонски Брод и Велика Копаница;

— 3. батаљон 7. бригаде — у резерви штаба бригаде — налазио се у рејону Ланетине, северно од Гундинаца, спреман за противнапад по нахођењу штаба бригаде. Истовремено, батаљон је патролама и мањим

⁴¹ Зборник докумената НОР-а, том I, књ. 8, стр. 330—358; Архив ЦК СКС, к. 80, док. 7.400 XI б и Архив ВИИ, к. 60, рег.

етражарским одељењима контролисао Бркића канал и излазе из Шуме Срњача—Трстеник, са правца Страживојна—Врпоље.

По ослобођењу поменутих шест села, развијена је интензивна политичка и пропагандна активност међу становништвом. Одржано је више зборовна на којима је народу објашњавана политичка ситуација у свету и код нас и говорено о циљевима и резултатима наше борбе. Оживео је рад илегалних НОО и осталих масовних организација. Културно-просветни одбори јединица одржали су неколико успешних приредаба, чији је циљ био продубљавање братства и јединства.

Утврдивши »да се у рејону Гундинци—Бабина Грета налази група од око 700 комуниста«, штаб 3. домобранског корпуса предузима хитне мере за њено уништење. У својој заповести од 27. јула 1944, за извршење тог »подухвата« одређена је 5. ловачка пуковнија, немачки полицијски батаљон из Врбање, усташка бојна (батаљон) из Жупање и делови 7. артиљеријског пука из Врпоља. На место 5. ловачке пуковније, која је до тада обезбеђивала главну железничку пругу, хитно је пребачена 1. бојна (батаљон) 8. ловачке пуковније из Бакова. Она је добила задатак »да створи запречну линију на железничкој прузи Врпоље—Воћинци и спречи пребацивање комуниста са југа на сјевер према Папуку .. «⁴²

Очигледно, непријатељ је био убеђен да ће наш пробој уследити на север, и то баш на сектору на коме је главна комуникација пролазила кроз велике комплексе шума. Да би усмерио наше снаге право на тај правац и на запречну линију 8. ловачке пуковније, он је своје главне снаге за извођење планираног »подухвата« груписао на истоку, на комуникацију Воћинци—Церна—Жупања. Усмеривши свој главни удар правцем Штитар—Бабина Грета—Гундинци, штаб 3. корпуса је желео да одбаци наше снаге што даље од Босутских шума, разбије на делове, набаци на своје запречне линије и ту уништи. Непријатељ ни овога пута није

⁴² Бојна релација Заповедништва 3. ловачког друга за месец јули 1944, Архив ВИИ, к. 60, рег. бр. 7/1-9.

рачунао на могућност нашег пробоја према западу, у правцу Славонског Брода, где се у том тренутку налазило преко 10.000 његових војника.

Напад 5. ловачке пуковније на положаје 1. батаљона 7. војвођанске бригаде код Штитара, уследио је већ сутрадан, 28. јула у 11.30 часова. Командант тог батаљона, Василије Крстић Вале, поставио је предњи крај своје одбране дуж попречног канала који повезује Саву са каналом Берава. Били су то веома добри природни заклони и положаји, испред којих се пружао широк брисани простор. На источној ивици шуме Растовица и села Штитар, постављена је и друга линија одбране батаљона. Неколико километара иза те линије, на каналу Струга, предвиђена је и трећа линија одбране. Понети успехом који су постигли у нападу на Штитар и Бабину Греду, борци 1. батаљона мирно су посматрали развијање припадника 5. ловачке пуковније за борбу, пуштајући их да се што више приближе. Знали су да су се недавно вратили са обуке из Немачке. То се видело и по њиховим добро издресираним радњама и покретима. Пустили су их да прићу готово »на цеви свога оружја«, и на једновремени знак својих командира отворили убитачну и сасрећену ватру по непријатељском стрељачком строју који се видео »као на длану«. Угледавши их како панично беже, остављајући своје мртве и рањене и одбацују ново немачко наоружање и ранце претрпане опремом, борци су спонтано потрчали за њима. Зауоставили су их командири чета, по наређењу команданта батаљона. Са осматрачнице је јављено да се иза комуникације Жупања—Градиште за борбу развија још један непријатељски ешелон. Његово увођење у борбу најавили су непријатељски минобацачи који су убрзо засули наше положаје. Следећи напад непријатељ је извео са већом опрезношћу, пребацујући се са линије на линију, уз међусобну ватрену подршку и подршку своје артиљерије и минобацача. После једносатне борбе, испраћен јаком ватром наших пушкомитраљеза, непријатељ је био принуђен да се поново врати на цесту Жупања—Градиште и на своје полазне положаје.

Увидевши да без великих жртава неће пробити упорну одбрану 1. батаљона, командант 5. ловачке пуковније упућује делове своје 1. бојне (батаљона) и усташе из Жупање заобилазним правцем Церна—Бабина Греда. Потискујући слабија предстражна одељења 2. сремског одреда са североисточне ивице шуме Орљак и Бабин дол, та непријатељска колона је у поподневним часовима избила на окуку канала Берава (три километра североисточно од Бабине Греде) и тиме угрозила бок и позадину 1. батаљона на истуреним положајима код Штитара. Сазнавши за тај непријатељев маневар, штаб бригаде наређује штабу 1. батаљона да се повуче на нове одбрамбене положаје на путу Бабина Греда—Славонски Шамац и канал Берава—Вир-бара—Дубочица, и ослони своју одбрану на унутрашња крила 2. сремског одреда, код Бабине Греде, и Мајевичког одреда, на левој обали Саве. Не наилазећи више на отпор, делови 5. ловачке пуковније су те вечери ушли у Штитар.

Двадесет деветог јула ујутро, непријатељ је обновио своје нападе наступајући у две нападне колоне. Лева, правцем: Бабина Греда—Сикиревци, и десна правцем: Бабина Греда—Гундинци. Пробијајући се на споју између 2. сремског одреда и 1. батаљона 7. војвођанске, према Сикиревцима, намера непријатеља била је да раздвоји наше снаге на два дела и да их тако потискује на север, према запречној линији 8. ловачке пуковније, и на југ, према поседнутој обали Саве, те да их уништи и разбије. Та намера је постала још очигледнија, када је штаб бригаде добио обавештење да је један непријатељски одред прешао Саву код Славонског Шамца и упутио се, такође, према Сикиревцима. Због тога је штаб бригаде наредио 1. батаљону да задржи леву непријатељску колону код Сикиреваца и омогући извлачење Мајевичког одреда на север преко канала Берава. Ту се сада образовала главна одбрамбена линија наших снага. Водећи задржавајућу одбрану са линија: Бебрина бара—Велика бара и Сикиревци—Бабина Греда, 1. батаљон 7. војвођанске и Мајевички одред, успели су да се, без већих губитака, извуку из запреченог окру-

жења у великој окуци реке Саве и пребаце на леву обалу канала Берава.

Оценивши да је и овога пута изманеврисан, непријатељ се свом жестином окомио на положаје 2. батаљона 7. војвођанске бригаде, који су се налазили на северној окуци канала Берава, између села Гундинци и Беравци. Поновила се готово иста слика као и у току јучерашње борбе на попречном каналу, код Штитара. Са доминантних и добро заклоњених положаја на каналу Берава, изложен убитачној фронталној и бочној ватри 2. батаљона, непријатељ је био неколико пута присиљен да се враћа на своје полазне положаје. Није му много помогла ни ватра далекометне артиљерије из Врпоља, која је у току целог дана засипала наше положаје. Други батаљон 7. војвођанске бригаде, под командом Живана Миловановића Еате, успео је да одржи положаје и омогући осталим нашим јединицама да се извуку из борбе, прикупе у рејону концентрације и припреме за предстојећи марш према Диљ-гори.

У овој борби 2. батаљон је имао тројицу погинулих и девет рањених бораца, док је непријатељ претрпео далеко веће губитке. Посебно треба истаћи јуначко држање и погибију тројице пушкомитраљезаца тог батаљона — Фрање Шнајцера, Густава Маринчића и Стевана Ратковића. Њихов пушкомитраљез се налазио на централном месту наших положаја и на доминирајућем месту насипа канала Берава. Пуштали су непријатељски стрељачки строј на блиско одстојање и онда уносили праву пометњу у њихове редове. Претрпевши веће губитке од њихове изненадне и фланкирајуће митраљеске ватре, усташе су сву пажњу усредсредиле на то да ликвидирају ово наше митраљеско гнездо. Убрзо су га засули снажном минобацачком ватром. Када је погођен гелером минобацачке гранате, погинуо митраљезац Фрања, на његово место је искочио десетар Густав Маринчић... Када је и он погођен, пушкомитраљез је преузео Стеван Ратковић... После Стеванове погибије, митраљеском гнезду су притрчали преостали борци из њихове десетине. Пушкомитраљез је наставио још беље да коси усташке редове. Сви они су били спремни да положе своје животе до својих мртвих другова, али да не дозволе непријатељу пробијање преко положаја њихове десетине...

43 Јуначки подвиг храбрих митраљезаца забележен је у батаљонском листу 2. батаљона — »Полет«, бр. 1, август 1944. године.

Суочен са несавладивом уиорношћу наших бораца, непријатељ је у поподневним часовима одустао од пробоја наших положаја на каналу Берава и повукао своје јединице у Бабину Греду и Сикиревце. Ту је чекао на нова појачања и сутрашњи дан да би наставио са извођењем свог »подухвата«.

ПРОБОЈ НА ДИЉ-ГОРУ И СУСРЕТ СА СЛАВОНСКИМ ПАРТИЗАНИМА

Дводневне борбе код Штитара и на правцу Бабина Греда—Гундинци потврдиле су раније прикупљене обавештајне податке и увериле Главни штаб Војводине и штаб 7. војвођанске бригаде да се ту налазе јаче непријатељске снаге, чија је намера да разбију наше јединице и поврате контролу на новоослобођеној територији. Даље задржавање на тој скученој и за борбу неповољној територији постајало је све опасније. Због тога је одлучено да се настави марш према Диљ-гори, да би се изашло из новог окружења ступило у везу са славонским партизанима и, ослонцем на слободну територију источне Славоније, наставила борба у повољнијим условима. Одлуку да се пробој преко железничке магистрале изврши у току ноћи 29/30. јула, штаб 7. војвођанске бригаде саопштио је штабовима јединица писменом заповешћу од 29. јула.

У процени могућих праваца за извођење наступног марша и пробоја према Диљ-гори, од велике користи била су и претходна извиђања Жупањске чете и њеног веома сналажљивог командира Антуна Арха Туње. Она су показала да је непријатељ посео сваки метар главне железничке комуникације, на деоници између станица Врпоље и Воћинци. Због великих комплекса шуме са обе стране пруге, сваком би војнику тај правац изгледао и најповољнији за прикривено кретање и прелаз тако велике колоне.

Тако је вероватно резонувао и штаб 3. домобранског корпуса, образујући на том месту запречну линију »у сврху спречавања пребацивања комуниста на север .. «. Сва срећа што тако није расућивало и наше

руководство, јер је уочило да се после пробоја преко пруге и напуштања тпуме, налазила још једна велика и добро брањена препрека — железничка пруга Врпоље—Баково, Узимајући у обзир и време као веома значајан фактор за савлађивање тих препрека, и дужину пута, могло се десити да наше јединице освану усред дана, на равном терену, са добрим комуникацијама, али неповољном за борбу. То би, свакако, одговарало непријатељу.

Због тога је одлучено да се искористи заобилазни и на први поглед много неповољнији северозападни правац. После напуштања шуме и преласка комуникације Врпоље—Славонски Шамац, требало је прећи два пута дуже растојање и на откривеном месту избити пред главну комуникацију Винковци—Славонски Брод. Тек по њеном преласку, нудили су се бољи услови за борбу — маневарско земљиште на југоисточним падинама Диљ-горе, чији су брежуљци допирали скоро до пруге. Пошто се на том правцу, свега двадесетак километара удаљено од планираног места преласка, налазио Славонски Брод, у том тренутку најјачи непријатељски гарнизон у Славонији (са преко 10.000 војника), оправдано се претпостављало да нас непријатељ најмање очекује на том месту ...

Упорна одбрана 2. батаљона 7. бригаде на каналу Берава омогућила је свим осталим јединицама да се прикривено повуку са својих положаја и већ у 18.00 часова прикупе у шумици Ланетина (к. 86), која је по заповести штаба бригаде одређена као рејон концентрације. Ту се после краћег одмора, поделе хране и осталих припрема убрзо формирала маршевска колона. У 19.30 часова колона је кренула у следећем распореду:

— претходницу је чинио 1. батаљон 7. војвођанске бригаде, ојачан водом противтенковских пушака, одељењем ручних бацача »дон-бул« и одељењем тешких митраљеза. Први задатак претходнице био је да обезбеди прелаз колоне преко моста на потоку Бич и комуникацији Врпоље—Копаница, а затим да продужи наступни марш левом страном потока Бич, правцем: Баоића станови—Оскоруша—Блато. По избијању на главну пругу, између железничке станице Андријевци и

Перковци Стари, претходница је имала задатак да разбије непријатељско обезбеђење и омогући прелазак главнине колоне. Након тога, обезбеђење прелаза требало је да преузме 2. батаљон бригаде и диверзантско одељење, које је добило задатак да минира пругу, док је претходница продужила покрет правцем: шума Гловац—Велика Реновица—Драготин. Командант претходнице — командант 1. батаљона Василије Крстић Вале;

— *главнину колоне* чинили су: 2. батаљон 7. бригаде, штаб бригаде са приштапским деловима, Главни штаб Војводине са Пратећом четом, комора Главног штаба и 7. бригаде, Мајевички одред, ненаоружани борци, 2. сремски одред са својом комором и приштапским деловима. За команданта главне маршевске колоне одређен је Славко Станковић Липић, командант 2. сремског одреда;

— *улогу заштитнице* преузео је 3. батаљон 7. бригаде, ојачан са два ручна бацача и једном противтенковском пушком. Командант тог батаљона Петар Орански — Пера Рус био је уједно и командант заштитнице.

Посебна тешкоћа било је превожње рањеника и коморе са 70 запрежних кола. Наређено је да се осовине на колима добро подмажу и точкови обмотају крпама и кучинама, како би при преласку пруге и цесте што мање клопарали. На кратким, летећим састанцима чланова СКОЈ-а и Партије, истицало се да је једини задатак беспрекорна маршевска дисциплина.

И заиста, када је маршевска колона са око 2.500 бораца и ненаоружаних људи, око 70 кола са рањеницима и 50 јахаћих коња кренула из рејона Ланетине, маршевска дисциплина је била беспрекорна. Борци су се кретали као ноћне утваре, скоро без шума, будно пазећи на одржавање везе. На леђима сваког борца налазило се парче беле крпе или хартије ради распознавања у мраку. Кола са рањеницима и комора као да се нису кретали заједно са колоном. Само понекад би се зачуо удар точка о камен. Па и коњи као да су саосећали са људима и схватили озбиљност ситуације. Тек по који пут чуло би се усамљено фрктање сипљивога коња, те тапшање коњовоца по врату животиње која би

се брзо умирила. Водичи су добро познавали пут и сигурно су водили змијолику колону, дугу око 6 км. Намерно су бирали затрављени пут да би се пригушио бат корака и клопарање точкова.

У 21.30 часова претходница је избила на железничку комуникацију и пут Врпоље—Велика Копаница. Пошто се уверила да је мост на каналу Бич слободан, поставила је обезбеђења јужно и северно од моста (по један вод са минерима), и продужила кретање левом обалом канала Бич. Минери су за сваки случај минирали пругу и цесту, али су при повлачењу повадили мине и прикључили се заштитници. Иако се непријатељ налазио на свега 3 до 4 км од места, у Врпољу и Великој Копаници, одакле нас је у току претходног дана жестоко нападао и тукао артиљеријом и минобацачима, изгледало је као да спава. Само понекад, из оближњих фашистичких упоришта засветлила би ракета, а одмах затим огласио би се рафал из митраљеца или усамљени пуцањ пушке.

У 24.30 часова чело претходнице је избило на железничку магистралу, између железничких станица Андријевци и Перковци Стари, на месту где се секу селски пут и железничка пруга. На велико изненађење бораца,⁴⁴ пруга је и на том месту била непосредна и слободна.

Други батаљон се одмах из марша развио за борбу, лево и десно од рампе, и минирао пропусте на прузи. Непријатеља није било нигде. Што је најчудније, као да ни возови нису саобраћали на тој најважнијој непријатељевој комуникацији. Више од 40 минута чуло се ударање точкова и коњских потковица о железничке шине на прелазу пруге. Чак ни тресак телефонских стубова, које су пресекли борци 2. батаљона, није изазвао реакцију фашиста. Коначно је прешла и заштитница.

По преласку пруге Винковци—Славонски Брод, колона се упутила на север. Задовољан што је ту велику

⁴⁴ По наређењу штаба 6. корпуса, славонске јединице су 29. јула предузеле офанзивне нападе на комуникације у Посавини и Славонији, ради ометања непријатељског саобраћаја у правцу Босне, у којој је у том тренутку беснела тзв. 7. непријатељска офанзива («Хронологија НОР-а», ВИИ, Бгд., стр. 854).

препреку прешао без и једног испаленог метка, командант бригаде Милан Јешић Ибра пожурује претходници. Тешко је могао да схвати да је штаб 3. домобранског корпуса, чије су га пуковније тако жестоко нападале у току претходна два дана, превидео могућност да бисмо тим правцем могли изаћи из окружења. Није веровао да је непријатељ починио тако грубу грешку у процени ситуације. Због тога је био опрезан и журио се да се што пре домогне јужних падина Диљ-горе. У току претходног дана, док је на топографској карти, заједно са својим штабом, проучавао марш-руту колоне, уочио је да им, после преласка главне пруге, на правцу кретања до падина Диљ-горе, стоје још две препреке: канал и поток Свржника и насип ускотрачне пруге Драготин—Андријевци. Постојала је могућност да нам непријатељ баш ту приреди непријатно изненађење. Нарочито 8. ловачка пуковнија из Врпоља и Бакова. Зато је требало што боље искористити преостали део ноћи и што брже савладати и те препреке.

По преласку пруге, напетост је мало попустила, па су и борци осећали прве знаке умора због неспавања и дводневних борби око Жупање. Понеки борац би поспан налетео на свог претходника. То би га брзо расанило. На неком мостићу без оградe један борац је пао у воду. То је пробудило целу колону, која је гласно коментарисала и смехом пропратила тај догађај. Не прекидајући колону, другови су га извукли из потока и оцедили му мокру одећу.

Колона се и даље креће, али све теже. Први јутарњи зраци пробијају ноћну таму. Очи бораца траже исток који се све више румени. Као да никад до сада нису видели рађање сунца... Ослободили су се дрмежа и гласно разговарају. Руководиоци и команданти колоне још увек захтевају тишину, будност и опрезност. По преласку потока Свржница и насипа ускотрачне пруге, маршевска дисциплина је попустила. У шуми Велика Реновица дат је одмор и борци су најзад одахнули. Налазили су се већ на падинама Диљ-горе. Одатле је пуцао поглед према Посавини. Испод њихових ногу налазила се железничка магистрала. У даљини су назирали плавичасту маглину Босутских шума. Како ли

је сада тамо — са нескривеном тугом у очима итали су се Сремци, борци 7. војвођанске бригаде, и са носталгијом размишљали о свом повратку ...

Након краћег одмора и доручка јединице су из шуме Велика Реновица у неколико колона кренуле свака у свом правцу, према месту кантоновања које им је по заповести одређено. Други сремски одред, са четом 6. бригаде, одвојио се одмах удесно, у прво диљско село Драготин и ту преноћио. Мајевички одред је кренуо лево (на северозапад) и разместио се у Лаповцима. Седма бригада, са Главним штабом Војводине и ненаоружаним људством, продужила је кретање у дотадашњем правцу (на север) и након трочасовног марша стигла у Трnavу. Трећи батаљон бригаде упућен је у Светоблаже, као предстража из правца Бакова (док је Мајевички одред био предстража са правца Славонски Брод, а 2. сремски одред је својим размештајем затварао правце са југа, односно са железничке магистрале).

На кратком састанку штабова, за време одмора у шуми Велика Реновица, јединицама је наређено како, којим правцима и на којим правцима и местима треба поставити осигурања. Поред тога, старешине су упозориле на потребу сталне будности и правилан однос према народу, јер још увек нису били на »правој« слободној територији славонских партизана, већ у селима у која фашисти врло често упадају, те пљачкају и тероришу народ. Препоручено је да кантонмани буду негде на ивици или изван села, у близини погодних положаја за одбрану.

По доласку у Трnavу, штаб бригаде је успоставио везу са позадинским властима Команде подручја Паучје, а нешто касније и са Командом Диљског НО одреда. Они су помогли да се борци и рањеници разместе по кућама. Први сусрет Војвођана са својим славонским друговима био је врло присан, другарски и такав је остао све до повратка Војвођана. Славонци су се изненадили и обрадовали њиховом доласку. Трудили су се да их што лепше дочекају и угосте.

Да би обезбедио бољи одмор, сређивање јединица и сигурност рањеника и ненаоружаног људства, сутрадан, 30. јула у 13.00 часова бригада је кренула у села

Левањска Варош и Слободиа Власт, на слободну територију Диљ-горе.

Други сремски одред добио је наређење да се пребаци у Левањску Варош, с тим да једну своју чету остави у селу Мајар, као предстражу и ради обезбеђења, из правца Баково—Мајар и Трнава—Мајар.

Мајевички одред, који се пребацио у Мусић, оставио је, такође, једну предстражну чету у рејону села Хркановци, са једним самосталним стражарским одељењем у рејону Салаш-шума.

СЕДМОДНЕВНИ ОДМОР И ФОРМИРАЊЕ 4. БАТАЉОНА У БРИГАДИ

Одмах по доласку у рејон села Левањска Варош и Слободна Власт, јединице су смештене у кантонмане. Већ сутрадан почело је сређивање и попуна батаљона. Издвојени су сви рањени и болесни другови, који су, по наређењу штаба Источне групе одреда, упућени у партизанске болнице на Папуку. Двадесетак болесних и исцрпљених бораца упућено је на петнаестодневни опоравак у »партизанско одмаралиште« у Бакочачкој Бистрици. Сремски партизани су били пријатно изненађени дочеком, негом и радом тог бањског лечилишта.

Највеће изненађење била је мала »партизанска железница«, која је по свом посебном возном реду саобраћала долином реке Лонђе, на сектору између села Паучје и Чаглин, а понекад и даље. Дивили су се тој нашој минијатурној железници и униформисаним железничарима, који су успут заустављали локомотиву и ложили је цепаницама, пунили водом и, без карата и кондуктера, настављали да возе распевану омладину са заставама, народ, његову војску и намирнице, а пре свега жито, које се отпремало у партизанске економске базе на Папуку и Крндији.

Захваљујући доброј организацији санитарске и хигијеничарске службе у бригади и њеним јединицама, ни тада, ни касније није било већих епидемија, оболења, вашљивости и слично. Сваки слободан час кориштен је за прање веша, чишћење и парење одеће бо-

раца, у такозваним партизанским бурадима, шишање и бријање бораца. На одморима би одмах развијали бригадну кројачко-сарачку и обућарску радионицу. Посла је било много. Након дугог маршевања, није било борца који није имао што да закрпи или зашије. Преко Команде подручја обезбеђено је поткивање коња и правка кола.

Да би се обезбедила исхрана толиког броја бораца на тој територији, одлучено је, уз претходну сагласност штаба Источне групе одреда и уз помоћ позадинских органа, да се 1. августа спроведе економска акција. Избор је пао на Јтаповце и Селце, које је свега неколико километара удаљено од јаког фашистичког упоришта Баково.

За извођење те акције одређени су: у Селце — 3. батаљон, а у Лаповце — Мајевички одред и 2. батаљон 7. бригаде. Акција је потпуно успела. Уз помоћ водича и позадинских органа власти, реквирирано је подоста кола пуних брашна, жита, сланине, масти, суhog меса и других намирница.

Непосредно после те акције, у селу Слободна Власт формиран је и 4. батаљон бригаде, или још тачније 3. батаљон, пошто је новоформиран батаљон добио назив 3, а дотадашњи 3. (односно руски) преименован је у 4. батаљон.

Трећи батаљон је формиран од ненаоружаног људства и једне чете 2. сремског одреда. Тога дана, у бригаду је примљено око 300 нових бораца. Нови борци су равномерно распоређени по свим батаљонима, тако да је 3. батаљон, одмах после формирања, по снази и борбеној способности изједначен са осталим батаљонима бригаде. За команданта је постављен Буро Ромас,⁴⁵ а за комесара Симеон Нирић Сима. Заменик команданта постао је Петар Пиртић, а заменик комесара Бора Везилић.

Бригада је 6. августа 1944. имала 886 бораца (од тога 118 другарица). Од наоружања је имала: 463 пушке

⁴⁵ Због одласка на курс Буро је на тој дужности остао свега 14 дана, па је командант постао Пера Пиртић.

(198 типа »маузер«, 13 типа »марлихер«, 246 енглеских и шест француских), 22 аутомата, 43 пушкомитраљеза, пет тешких митраљеза, три тешка бацача, четири лака бацача, четири минобацача »џон-бул«, пет противтенковских пушака и 15 пиштоља. Од стоке је имала 17 јахаћих и 69 товарних коња. У то време, у бригади је остало још 249 ненаоружаних бораца.

»Будући да је бригада реорганизована и попуњена људством« — каже се у дневној заповести бр. 17/44 од 1.8. 1944. године — »а у циљу што бољег смештаја и стварања могућности за обуку људства и учвршћења појединих јединица, батаљони те бригаде разместиће се у следећа места:

— Први батаљон у с. Имбријевци и на пут Слободна Власт—Пака;

— Други батаљон размешта се у село Милинци, где ће се обезбедити мањим предстражним деловима из правца Милинци—Владковац и Милинци—Розмајероваци;

— новоформирани 3. батаљон остаје у селу Слободна власт ради непосредног обезбеђења кантонмана, штаба бригаде и Главног штаба Војводине;

— Четврти батаљон (руски) размешта се у село Боројевци (Југозападно од села Слободна Власт);

— штаб бригаде са бригадном позадинском базом и Праћеном четом размештен је у селу Слободна Власт.

Пошто је у новоформиране јединице распоређено доста нових бораца, то ће сви штабови повести рачуна да се ови борци што је могуће брже војнички оспособе. У том циљу вршити интензивну борбену обуку. Исто тако, обратити већу пажњу одржавању политичких часова и четних и батаљонских конференција. За извршење ових задатака лично су одговорни штабови батаљона, који ће у том смислу ^{45a}пружити свестрану помоћ и контролу командама чета« ..

Седмодневни одмор у рејону села Слободна Власт био је заиста неопходан и окрепљујући предах бригаде. Након предах, бројно јача, војнички и морално-политички спремнија, бригада је пошла на извршење нових, већих задатака. Израсла је у праву партизанску бригаду, која је за собом имала једномесечно борбено искуство и која је успешно пребродила своје прво ватрено и борбено крштење.

45^a Архив ВИИ, к. 1399А, док. 15-2.

Њен једномесечни борбени биланс — око 300 убијених, рањених и заробљених непријатељских војника. Иако скроман, био је врло добар почетак и значајан допринос заједничкој борби наших народа. У исто време, од непријатеља су отета два тешка митраљеза, три пушкомитраљеза, 45 пушака, више хиљада метака, више пиштоља, бомби, запрежних кола са коњима и много другог ратног материјала.

»Што се тиче дисциплине и морала јединице« — каже се у Извештају бр. 59/44, који је штаб бригаде упутио Главном штабу НОВ и ПО Војводине — »стање је потпуно задовољавајуће. Самовоље је било само у ретким случајевима. Пљачке није било. Борбена готовост јединице је добра. Треба још порадиати око тога да би се обична дисциплина (поздрављање старијих, међусобни односи између руководиоца и сл.) подигла на већу висину«.⁴⁶

Имајући у виду ситуацију на тој територији и молбу штаба 6. корпуса, Главни штаб Војводине је у оперативном погледу препотчинио 7. бригаду штабу Источне групе одреда.⁴⁷ Тада још није било довољно јасна ситуација и непријатељеве даље намере у Срему. Повратак још једне партизанске бригаде у Срем вероватно би изазвао већу реакцију непријатеља који је још увек тамо држао снаге употребљене у операцији »КотпМите«. Штабу 6. корпуса, односно Команди источне групе одреда, у таквој ситуацији (тј. у јеку седме непријатељске офанзиве), веома је помогло што је 7. бригада остала на њиховој територији и од ње се много очекивало. Она је то и оправдала.

Прво наређење од штаба Источне групе одреда, штаб 7. бригаде је добио 6. августа 1944. у селу Слободна Власт.

У тој заповести бригади се наређује да у току 7. августа 1944. изврши покрет у шири рејон Ораховице, ради обезбеђења превоза пшенице из источне Славоније

46 Документ 15-2, к. 1399А, ВИИ.

47 Команда Источне групе одреда била је непосредно потчињена штабу 6. корпуса. Под својом командом је имала четири ПО одреда и све војно-позадинске јединице и установе на територији источне Славоније.

комуникацијом села Дузлук—Пистана, и даље у складишта на иланини Папук. Жетва је тада била у пуној жељу. Непријатељ је настојао да што више пшенице сачува за себе и да истовремено спречи партизане у прикупљању летине. У источној Славонији се тада налазило дрло мало партизанских снага, јер је један део славонских јединица баш у то време прешао у Босну (да смени 11. дивизију која је прешла у састав Оперативне групе Врховног штаба), док су остале јединице 6. сл^вонског корпуса, по наређењу Врховног штаба НОВЈ и ПО Југославије, пребачене у даруварску котлину ради садејства 10. корпусу у ликвидацији упоришта и ради мобилизације нових бораца. У источној Славонији остали су само делови Диљског, Пожешког, Осјечког и Подравског партизанског одреда.

ПОКРЕТ У ПОДРАВИНУ

Према заповести штаба бригаде бр. 24/44 7. августа све јединице бригаде прикупиле су се у село Влатковац, које је одређено као рејон концентрације. Из тог рејона, у 3.00 часа маршевска колона је кренула следећим правцем: Влатковац—Сибиковац—Сапна Дубока—Бектеже—Кутјево—Дузлук—Ораховица.

Око 12 км марш-руте колона се кретала летњим путем, испресецаним и стрмим падинама планине Крндије. Остатак пута — око 35 км — бригада је прешла по доброј каменитој цести Кутјево—Ораховица, која је уз велике нагибе, окуке и серпентине водила преко гребена планине Крндије.

Брдовити терен источне Славоније са непрегледним шумама, многобројним потоцима и јаругама био је као створен за партизанско ратовање. За Сремце, односно борце 7. бригаде, ненавикнуте на савлађивање великих успона, са запрежном комором неподешеном за кретање по брдовитом терену — тај марш је представљао велики физички напор. Ипак, колона је брзо одмицала по топлом јулском сунцу, залазећи све дубље у шуму и пењући се на гребен планине Крндије. Сремци су за-

кључили да су ти терени идеални за партизанску борбу. Међусобно су коментарисали о томе како би се ту лако одолевало тенковима који су им у Срему задавали муке када се изненада појаве. Ипак, они су жалили за непрегледном и богатом сремском равницом у којој су све време рата одолевали свим непријатељским налетима и задавали му жестоке ударце.

И ту, као и у Срему, на сваком месту видели су се трагови недавних борби са непријатељем. Такво је било и место поред кога су пролазили — јако фашистичко упориште Чаглин, које су јануара 1944. године ослободиле јединице 6. корпуса. У њему је уништен читав један усташки батаљон, који се није хтео предати борећи се до последњег. Многобројни уништени бункери, попаљене зграде, изгорели вагони и рушевине најречи-тије су говорили о жестини борбе која је ту вођена.

У Кутјеву, борцима је подељена топла храна и дат одмор. После кратког предаха, бригада је продужила марш у правцу Ораховице. Накнадно је наређено да се 4. батаљон остави у Кутјеву ради обезбеђења из правца Плетернице и Славонске Пожеге. Марш је настављен и у току ноћи и бригада је ушла у Ораховицу 8. августа у 3.00 часа ујутро. Због преморености људства 2. батаљон, са којим се кретала бригадна комора и рањеници, стигао је нешто касније.

ИЗ ПОКРЕТА НА ПОЛОЖАЈ

По доласку у Дузлук, батаљони су одмах пошли у рејоне који су им одређени заповешћу штаба бригаде:

— 1. батаљон са водом минобацача и одељењем митраљеза посео је рејон за одбрану у Цркварима. Један вод тог батаљона са противтенковским пушкама истурен је у заседу на путу Јошава Стара—Будимкиња и оријентисан фронтом према комуникацији Феричанци—Ораховица. Прва чета тог батаљона посела је положај за одбрану, источно од Црквара, у захвату путева Феричанци—Црквари и Феричанци—Говећа глава

(к. 223). Задатак те чете био је да онемогући да непријатељ из Феричанаца омете жетву. Поред тога, батаљон је истурио мање патроле и објавнице на свим сеоским и пољским путевима. Оне су имале задатак да спрече било какав промет мештана у правцу Феричанаца и обратно, упад сумњивих лица из Феричанаца на слободну територију. Диверзанти су нагазним противтенковским и противпешадијским минама минирали поменуте комуникације испред истурених делова;

— 3. батаљон са водом минобацача и одељењем тешких митраљеза посео је рејон за одбрану у североисточном делу Ораховице. Тежиште одбране било је на раскрсници путева (североисточно, к. 209). Задатак батаљона био је да одсудном одбраном са утврђених положаја спречи продор непријатеља дуж комуникација: Чачинци—Ораховица, Зденци—Ораховица, Долци—Ораховица и Феричанци—Ораховица. Један вод тог батаљона, ојачан противтенковском пушком и групом минера, постављен је у рејону Аршани (к. 187 и к. 148), са задатком да минира и пресече комуникацију Чачинци—Ораховица и железничку пругу Мисловац—Ораховица;

— 2. батаљон са водом минобацача и одељењем тешких митраљеза (без једне стрељачке чете) у улози истурене резерве бригаде, посео је рејон за одбрану на северној ивици Јошава Нова, закључно са Плавшићевим брдом (к. 209), тј. између 1. и 3. батаљона у борбеном поретку — углом назад. Батаљон је био оријентисан према комуникацији Феричанци—Ораховица, а имао је задатак да одсудном одбраном спречи продор непријатеља на слободну територију;

— у општој резерви и за непосредно обезбеђење командног места штаба бригаде остављена је 1. чета 2. батаљона, која је била спремна за дејство у сва три поседнута правца. Чета се налазила на брду Велики Мартин (јужно од цркве у Ораховици).

Бригадна позадинска база са санитетом и осталим позадинским јединицама остала је у Дузлуку.

СУКОБ СА УСТАШАМА КОД СЕЛА ЦРКВАРА

Усиљени двадесет четворочасовни марш од села Слободна Власт до Ораховице и форсирање бораца да што ире избију у одређене рејоне, показало се оправданим. У раним јутарњим часовима, само што су јединице поселе своје положаје, непријатељ је већ пошао да покупи пшеницу у селима Црквари, Горња и Доња Јошава. Била је то једна мања колона састављена од око 80 усташа из 9. јуришне бојне и 18. стајаћег усташког здруга из Феричанаца. У једночасовној, али оштрој борби, непријатељ је разбијен и натеран да се повуче у нареду. На бојишту су остала двојица погинулих усташа. Један од убијених био је усташки дорожник. Заплењене су две пушке, 110 маузер-метака и две војничке униформе. Теже је рањен један борац 1. батаљона. Непријатељу нису нанесени већи губици само зато што борци 1. батаљона, преморени од дугог пешачења, нису били у стању да гоне усташе, које су се одмах после првог плотуна почеле повлачити.⁴⁸

Истог дана непријатељ је истурио своје извиђачке делове и на лево крило одбрамбеног одсека бригаде, тј. у правцу Доња Пиштана, на коме до тада није било наших снага. Штаб бригаде је на основу тога претпоставио да ће непријатељ, после извиђања терена и неуспелог покушаја да се на слободну територију пробије из правца Црквара, настојати да тај правац искористи за овладавање Ораховицом и тако онемогући извлачење пшенице из тих крајева... Да би се благовремено обезбедио из тог правца, штаб бригаде је још истог дана издао допунску заповест у којој наређује 2. батаљону да се хитно пребаци у рејон Доње Пиштане и да поседне положај за одбрану на десној обали потока Сегинац и поток Пиштане, закључно са триг. 187 — Аржано. Једна чета тог батаљона задржана је као општа резерва бригаде у Ораховици.

48 Да би извукли свог погинулог официра, усташе су, као преговарача послале католичког попа из Феричанаца. Да би сахранио тог »врлог хришћанина«, он се позивао на међународно право и хуманизам. Штаб батаљона му је то и омогућио.

НАПАД НА УПОРИШТЕ ФЕРИЧАНЦИ

Да би у борби за жетву у источној Славонији и Подравини преузео иницијативу од непријатеља, штаб 7. бригаде је, уз сагласност штаба Источне групе одреда, предузео напад на фашистичко упориште Феричанци.

Велико и богато славонско село Феричанци налази се у подножју северних падина планине Крндије на железничкој прузи Подравска Слатина—Нашице. Удаљено је свега петнаестак километара од јаког фашистичког упоришта Нашице и око 5 км од Бурђеноваца, у којем се, такође, налазила јача фашистичка посада. Фашисти су се у Феричанцима осећали прилично сигурно и у то време су врло често вршили испаде према слободној територији. У селу се налазило око 140 припадника 18. стојећег усташког здруга и око 60 гестаповца, наоружаних са једним лаким бацачем, два тешка митраљеза и осам пушкомитраљеза. Главни задатак те посаде био је да прикупља овршену пшеницу и да је одвози у Бурђеновац. Сељаци околних села били су присиљени да возе пшеницу у Феричанце, где је, под усташком контролом, даноноћно радило осам вршлица.

За непосредни напад на упориште одређени су 1. и 2. батаљон (без једне чете), ојачани са два вода МНБ и са два одељења ручних бацача »џон-бул«. Трећи батаљон, ојачан противтенковским пушкама, одређен је за обезбеђење напада из правца Бурђеновац и Нашице. Ради обезбеђења напада са правца Долци и Чачинци, 1. батаљон је оставио у заседи један вод на месту званом Будимкиња, где је миниран пут и мост према Ораховици.

Још у току 12. августа, одмах после доручка, 2. и 3. батаљону је наређено да оставе мање заседне делове на дотадашњим положајима и изврши прикривени покрет у шуму Доричево код села Шумеће које се налазило на 4 км југозападно од Феричанаца. Маршујући у највећој тајности, заобилазним путевима и користећи покривено и пошумљено земљиште, батаљони су већ у 10.00 часова стигли у рејон прикупљања, истурили обезбеђења према селима Валеновац и Феричанци и забра-

нили било какво кретање сељака у тим правцима. У 14.00 часова на то место стигао је и 1. батаљон, који се све до 12.00 часова налазио на положајима у Цркварима.

После ручка одржани су партијски и скојевски састанци, на којима је извршена политичка припрема за напад. Истовремено су команданти батаљона, са једне прикривене осматрачнице на падинама брда Говеђа глава (к. 223), извршили извиђање терена, са својим командирима чета, па су утначени задаци и издате усмене заповести за напад.

У 20.00 часова јединице су пошле на извршење својих задатака. У 23.30 часова пошто је неопажено подишао непријатељском упоришту, 1. батаљон је отпочео напад. Непријатељ је био потпуно изненађен. У двочасовној борби, после једног силовитог јуриша, упориште је ликвидирано. Организованији отпор пружен је једино из два утврђења у центру села. Када је на једно од утврђења (црквени торањ) отворена ватра из бацача »дон-бул«, престао је сваки отпор непријатељских војника. Користећи ноћ и једну непосредну јаругу, највећи број непријатељских војника извукао се у правцу Бурђеновца, носећи са собом седам мртвих и више рањених. Део непријатељских војника посакривао се по кућама својих симпатизера. Неки су пронађени под коритом, по свињцима и испод пропуста на цести. Пошто је један од главних задатака те акције био уништење вршалица, оне су одмах онеспособљене за рад. Омладинац Живко Андријевић из 1. батаљона и још један знали су да рукују локомотивама, па су потерали две комплетне вршалице у Цркваре. Остале гарнитуре су запаљене, пошто су са њих претходно поскидани каишеви и неки резервни делови.

У тој акцији, поред реквириране стоке и намирница које су предате Окружном НОО, заплењен је један пушкомитраљез »збројовка« са десет оквира муниције, један митраљез са три оквира, једна покретна кухиња један пољски телефон, неколико буради нафте и бензина, неколико униформи, више ћебади и остале војничке опреме. У тој борби погинуо је комесар чете Спаса Радич из Карловчића.

Успех у акцији био би далеко већи да је у њој учествовао и 4. батаљон бригаде, који се тада налазио на обезбеђењу комуникације Кутјево—Ораховица, или део Подравског одреда, који се у то време налазио на одмору — био је неактиван у селу Красновић недалеко од Ораховице.⁴⁹ За ликвидацију и претрес тако великог и растрканог села, које се налази у непосредној близини два велика непријатељска упоришта, требало је ангажовати целу бригаду или део славонских партизанских снага које познају терен и ситуацију на тој територији.

Добивши податке да се јаче непријатељске снаге са тенковима и борним колима крећу у правцу Феричанаца, штаб бригаде је, постигавши главни циљ напада, наредио да се јединице врате на раније припремљене и утврђене положаје. Другом батаљону, који се налазио на обезбеђењу, наређено је да не прихвата борбу са јачим непријатељским снагама и да се преко Божиловца повуче у село Валеновац, које је својим положајем доминирало над околином и затварало врло важан правац за продор у нашу позадину и на слободну територију планине Крндије.

Са војнотактичког становишта, та одлука је била правилна, јер је кључни објекат на целом том сектору, па према томе и главни непријатељски циљ, била Ораховица, а не Феричанци.

У раним јутарњим часовима, 1. и 3. батаљон напустили су Феричанце и прикривено посели своје јучерашње положаје у Цркварима и Ораховици, док је 2. батаљон посео нове положаје у Валеновцу, на Говећој глави (к. 223). Једна чета 2. батаљона задржана је у резерви штаба бригаде.

БОРБА НА ПЛАВШИНА-БРДУ — ОДБРАНА ОРАХОВИЦЕ

Одмах по извлачењу наших јединица из Феричанаца, у то село су упале две јаче непријатељске колоне

49 Осјечки НОП одред, такође се 12. августа налазио на одмору у Дрењском Слатнику, удаљеном свега 25 км од Феричанаца.

из Нашица и Бурђеновца. Очекујући да ће на прилазима селу наићи на наше заседе, непријатељ се развио за борбу и после краће стрељачке и артиљеријске ватре по косама Боловац (к. 137) и Садике (триг. 137), опрезно претресајући сваки њбун, ушао је у село. Пошто је прикупио разбијену посаду и у Феричанцима оставио део својих снага, продужио је смелије и брже комуникацијом према Ораховици.

У 11.00 часова (13. августа 1944), заобилазећи Цркваре и Стару Јошаву, непријатељска моторизована колони јачине око 200 усташа и гестаповаца, са два тенка, четворо борних кола и више камиона избила је у близину раскрснице путева у североисточном делу Ораховице. Истовремено и из правца Чачинаца пристизали су мањи делови непријатељеве војске, те су се и они придружили нападу на Ораховицу.

Уморни од борби које су водили претходне ноћи и усиљеног марша, борци 3. батаљона су дремали на својим положајима, омамљени зрацима топлог августовског сунца. Тргла их је туњава оклопних возила и бука непријатељских камиона. Одмах затим зачула се и јака митраљеска ватра коју је по непријатељској колони отворио вод са истурених положаја. Изненадна и ефикасна бочна ватра тог вода, који је био добро маскиран у ораховачким виноградима, створила је пометњу у непријатељској колони, али она није искориштена за предузимање општег јуриша и разбијање колоне.

С обзиром на тенкове и оклопна кола, штаб 3. батаљона се одлучио на одсудну, позициону одбрану. Таква одлука пружила је непријатељу могућност да се брзо поврати од изненађења и среди своје редове. Одмах пошто се развио у стрелце, користећи природне заклоне поред цесте и под заштитом митраљеске, минобацачке и топовске ватре са тенкова, непријатељ је прешао у напад. Због кључног и доминантног значаја Плавшића-брда, непријатељ је сву ватру и нападе концентрисао на тај вис. Убрзо је цело брдо било обавијено димом снажне минобацачке и стрељачке ватре. У кратким паузама између непријатељских јуриша које је редовно одбијала непоколебљива одбрана 3. батаљона, чули су се

повици и псовке усташа из 9. јуришне бојне и довикивања бораца 7. бригаде.

У 14.00 часова штаб 3. батаљона је из непознатих разлога наредио да се деснокрилна чета повуче са својих положаја за 1 км уназад, тј. на источну ивицу Ораховице. На тај начин је централни део батаљонског одбрамбеног рејона остао истурен напред и непријатељ је почео да заокружује Плавшића-брдо са свих страна. Неки његови делови су већ почели упадати у прве куће у Ораховици. Једна мина пала је директно на лећа пушкомитраљесца 3. чете батаљона и разнела и њега и пушкомитраљез. Погинули су пушкомитраљезац Шимон Шего, рођен 1926, из Старе Пазове и борац Богдан Остојић, рођен 1919. у Опатовцу. У напад су кренули и тенкови са борним колима. Захваљујући присебности нишанција са противтенковским пушкама, који су прецизно гађали непријатељска оклопна возила и уништили једна борна кола, непријатељ је застао на достигнутом положају.

У тој заиста критичној ситуацији, штаб бригаде је наредио 1. батаљону да изврши противнапад у бок непријатеља правцем Нова Јошава—Буквик—Плавшића-брдо. Захваљујући покривеном земљишту, једна чета 1. батаљона се неопажено привукла непријатељу на јуришно одстојање и ударила му у бок и са лећа. Истовремено је 3. батаљон извршио снажан противнапад с фронта. То је натерало непријатеља да одустане од даљег напада и да се повуче у правцу Зденаца, и даље, према Чачинцима.

У шесточасовној борби погинуло је 20 непријатељских војника, а преко 30 је рањено. Међу мртвима је био један усташки пуковник. Уништена су једна борна кола. Наши губици били су мали, један борац је погинуо, два су теже рањена, а један лакше. Уништен нам је један пушкомитраљез. Захваљујући добром природном заклону и постојећим рововима, наши губици нису били већи. Положаји на Плавшића брду били су веома добро изабрани. У висини војничке ивице, у подножју па и на самом гребену, постојали су ровови бивше југословенске војске, који су одмах очишћени и оспособљени за употребу. Сремски партизани су имали при-

лику да сагледају предности укопавања и доброг маскирања, јер су пространи и обрађени виногради представљали најбољу маску за те положаје.

У бесу због претрпљеног неуспеха, непријатељ је повлачећи се према Зденцима и Чачинцима палио пшеницу да не би остала партизанима. Дуго после тога димила су се попаљена пшенична поља и гумна и осећао задах нагорелог хлеба.

Победа код Ораховице, Црквара и Феричанаца подигла је углед бораца 7. бригаде. Народ их је после тога одушевљено дочекивао и поздрављао речима: »То је војска која ие узмиче ни пред тенковима«.

После тих акција, јединство бораца и народа остало је непомућено за све време боравка 7. бригаде у Славонији. Чињеница да се бригада сама снабдевала храном и осталим потребама, и то искључиво путем економских акција из села која су била под непријатељском контролом, и отимањем од непријатеља, такође је допринела популарности бригаде.⁵⁰

ДОГАБАЈ БЕЗ ПРЕСЕДАНА

На положајима код Ораховице бригада се задржала све до 28. августа. Поред одбране слободне територије, од штаба Источне групе одреда добила је задатак да са северних падина планина Папук и Крндија предузима акције у Подравини ради преотимања жетве која је још била у току. На тим положајима десио се један неуобичајен и у рату редак догађај. После неколико узастопних и неуспелих покушаја да продре у Ораховицу, и даље до партизанских складишта пшенице на Крндији и Папуку, усташка обавештајна служба и Гестапо покушали су да доскоче тој веома покретној бригади, која је дотада вешто избегавала сва окружења и дошла из Срема чак у Подравину.

⁵⁰ После ослобођења Војводине, за време коингреса СКОЈ-а и УСАОЈ-а у Новом Саду, једна делегација Славонске омладине дошла је у бригаду и донела борцима поклоне. Спевали су и једну песму о 7. бригади.

Покупивши по сремским селима око 170 жена, деце и стараца, усташе су их довезле камионима све до Плавшића-брда и потерале према положајима 7. бригаде. Због облака летње прашине није се могла разазнати унезверена и престашена нејач (одмах иза њих чула се непријатељева пешадија и моторизација). Мало је требало да се направи прави покољ. Присебношћу командира чета и команданта 3. батаљона, забуна је у последњем тренутку отклоњена, а непријатељев покушај да се на тако перфидан начин докопа ораховачких положаја завршио се неуспехом.

Поред жеље да заузме наше положаје, још увек није са сигурношћу утврђено шта је непријатеља натерало на тако гнусан поступак. По оцени штаба бригаде, непријатељ је врло добро знао да бригада неће препустити ту нејач саму себи и да ће јој то смањити маневарску способност. Таква оцена би се могла прихватити, јер је бригада имала много проблема око чувања исхране и повратка збега у Срем, али је, као што ћемо касније видети, и даље задржала своју покретљивост и маневарску способност.

ЕКОНОМСКЕ АКЦИЈЕ У ПОДРАВИНИ

Поред задатака да брани слободну територију источне Славоније са севера, један од задатака 7. бригаде био је и борба за жетву у Подравини. Истовремено са прикупљањем хране, требало је обезбедити и нова запрежна возила и товарна грла за пребацивање »5. батаљона«, оформљеног од избеглих сремских жена, деце и стараца, у Срем.

На предлог органа власти са терена, који су обезбедили водича, 3. батаљон бригаде је спровео економску акцију у селима: Зденци, Гутмановци, Грудњак и Кутови. У тој акцији изведеној ноћу 10/11. августа, од непријатељских породица реквирирано је 13 коња и већи број рогате стоке, а на железничким станицама Гутмановци и Грудњак запаљено је шест вагона тек овршене пшенице, спремљене за транспорт у Немачку. У селу Кутови заробљена су два домобранска војника.

Наредне ноћи, 11/12. августа, 1. батаљон је у селу Долци реквизирао већи број запрежних кола и рогате стоке. Други батаљон је 17. и 18. августа извео акцију у селима Заков Гај и Бокшић и, такође, реквизирао већи број запрежних кола, рогате стоке и свиња, пшеницу и другу храну.

Акције нису биле нимало једноставне и лаке. О томе говори пример акције 2. батаљона на Зовков Гај и Бокшић. Због великог броја непријатељских гарнизона — под непријатељевом контролом биле су три комуникације, које је батаљон морао прећи (две путне и једна железничка) — требало је направити детаљан план, прикривено се пребацити, преданити у шуми Рашетина, па тек наредне ноћи спровести акцију и до зоре цео транспорт пребацити на слободну територију. Ради њиховог прихватања на железничкој комуникацији Нашице—Чатинци и Феричанци—Црнац ангажована је и једна чета 3. батаљона.

»ПЕТИ« БАТАЉОН

Преко своје обавештајне мреже на Папуку, непријатељ је наставио да прати кретање и дејства 7. бригаде у Славонији. Непријатељу је највише сметала њена покретљивост и маневарска способност. Дешавало се да бригада у току само једне ноћи превали и по 60 километара да би заштитила жетву западно од Нашица, напала непријатељски гарнизон код Доњег Михољца у Подравини, извршила економску акцију у близини Бакова или Осијека и спречила упад Черкеза на слободну територију у појешкој котлини. Такву покретљивост и непрекидно маневрисање за време њеног четрдесетодневног боравка у Славонији условљавала је тадашња ситуација на територији источне Славоније.

Наиме, непријатељ је настојао да искористи одлазак славонских оперативних јединица са те територије и преузме иницијативу, покупи жетву и овлада слободном територијом. Поред тога, штаб бригаде је тада имао »одрешене руке« у погледу офанзивних дејстава, избора циљева и објеката напада, што је он обилато користио. Упућујући своје батаљоне у најудаљенија места (Виљево, Шљивошевци, Пореч и друга), ради скупљања хране или напада на неко непријатељско упориште, штаб бригаде је желео да створи себи и одредима што ширу оперативну основицу и под својом контролом одржи што већу територију. Таква тактика натерала је непријатеља да повуче своје посаде

упућене у мања места ради обезбеђења жетве, да испусти из руку готово већ стечену иницијативу и да предузме противмере,

Знајући поуздано да је реч о 7. војвођанској бригади (и сами борци су у току напада узвикивали: »Напред 7. војвођанска!«), усташка команда се одлучила на једну веома лукаву, крајње перфидну и гнусну противмеру.

Средином августа 7. бригада се још увек налазила на положајима код Ораховице и Црквара. Заморени крстарењем и маршевима по подравским селима, борци су се одмарали испод сеновитог дрвећа, које их је штитило од врелог августовског сунца. Смештен у жупничкој згради, штаб бригаде је разрађивао план акције за даље обезбеђење и прикупљање летине у Подравини и спречавање усташа да је одвуку у своје гарнизоне. Преподневни дремеж бораца изненадно је прекинуо долазак курира 3. батаљона, који се налазио на предстражним положајима.

— Иде банда од Бурђевца! — довикнуо је, док му се са зајапуреног лица цедио зној.

Командант бригаде је одмах наредио узбуну. Јединице су брзо истрчале на раније одређене положаје. Сумње није било. Прашњавим сеоским путем од Феричанаца, у већим групама, завијена облаком прашине, кретала се нека пешачка колона. Иза колоне чуло се брујање тешких моторних возила. Наредна је строга приправност и готовост за отварање ватре. Поправљајући нишане, борци су шкљоцали затварачима својих пушака и држећи прсте на обарачу нестрпљиво очекивали знак за отварање ватре. Али »непријатељу« као да се није журило... Облак прашине био је све већи, изгледало је као да се плаши наше заседе или миниране цесте, па зато опрезно наступа гоњећи испред себе неко стадо.

Пришли су већ на пушкомет! Борци трљају очи од дугог и напрегнутог осматрања. Ибра стоји на осматрачници команданта 3. батаљона и напрегнуто гледа кроз двоглед. Од силне прашине никако не може да оцени о којем је непријатељу реч. Даје двоглед комесару бригаде Радивоју Годубовићу Техничару. Обојица у недоумици слежу раменима. »Непријатељу« је већ близу. Треба дати знак за отварање ватре... Посрћући од глади и умора, из прашине се одједном појавише жене, старци, мајке са децом у наручју!

Устајемо са својих места не верујући сопственим очима. Каква је то маскарада? Откуда сремачке мараме и шубаре? Знали смо да су усташе склоне пресвлачењу у женска одела, али одакле ова деца и старци?

Избезумљена од страха, још не схватајући какву су јој краву шалу припремили усташки злочинци, уплашена нејач је застала... Прашњаве и закрвављене очи опет су угледале пред собом војску. Значи то је крај патњи, ту ће их пострелати! Боље и то него толико мучење...

— Мама, сестрице! — узвикну један борац и полете низ падину, не обазирјући се на заустављање свога командира. У не-

колико скокова нашао се пред средовечном Сремицом која је десном руком држала за руку дванаестогодишњу девојчицу. Он им се баца у наручје.

— Милане, сине мој! — зајецала је несрећна жена.

— Па то су наши! — чуло се сада са свих страна. Одакле они овде? Каква је то усташка удурма?

За трен ока сјатили смо се око колоне. Настао је неописив метеж, плач, грљење и љубљење. Деца су унезверено гледала око себе. Тешко су поверовала да су ти војници који их држе у наручју њихови спасиоци, а не убице. Сузе су текле низ њихове прашњаве и испијене обрашчиће, а мршаве ручице грчевито су стезале вратове бораца. Једна четворогодишња девојчица, још увек под утиском усташког злостављања, отимала се од једног борца и молила га: — Чико, немој ме убити!

Многи борци су пронашли своје мајке, нејаку браћу и сестре. Тешко је описати ту потресну слику страха, туге и изненадне радости у загрљају својих рођених. Био је то колективни шок. Ипак, опрезност која је за тренутак била заборављена, брзо је све отрезнила. Енергичним повицима старешина брзо је успостављена дисциплина.

Пушкомитраљесци и борци појединих стрељачких одељења брзо и спонтано су истрчали на цесту и заузели нове положаје. У безбедној позадини остали су њихови другови са својим мајкама и рођацима. Командири су смирили услахирену колону, која је споро, али сигурно одмицала виноградом према Ораховици.

Опрезност према непријатељу који се служи таквим средствима показала се оправданом. Као што се и претпостављало, непријатељ је одмах покушао да искористи створену узбуну и да нас потисне са ораховичких положаја. Он није очекивао да ћемо пропустити колону сакривену облаком прашине не отворивши ватру. Његова рачуница да ћемо, у забуни, побити своје, није се остварила, јер су борци 7. бригаде имали обичај да прво погледају у очи непријатељу на кога пуцају. Перфкдна освета коју је тако лукаво припремио 7. бригади због невоља које му је она задавала у источној Славонији, окренула се против њега. Зато је поново дошао ред да се непријатељ изненади. Кратком али сложном и снажном ватром наших »шараца« и »брнгала« са блиског одстојања прикован је за земљу његов стрељачки stroj, одмах након што је сишао са камиона и развио се за борбу. Плотунска ватра и гневни поклици бораца убрзо су га натерали у панично бекство.

Никакви политички часови нису могли тако брзо покренути борачку масу и развити такву мржњу према непријатељу као злочиначка средства којима се он служи. Да је у том тренутку на положаје 7. бригаде напала најelitнија Хитлерова оклопна дивизија, чини се да не би поколебала наше борце. После тога догађаја, сваки борац би пре допустио да буде прегажен тенковима, него што би дозволио да се непријатељ преко њега живог поново докопа оне напаћене и избежумљене нејачи.

Тек сутрадан, када су се старци и жене мало иовратили од претрпљеног страха, патњи и глади, испричали су шта им се десило. Уосталом, ево шта је о томе писала »Слободна Војводина« 22. новембра 1944. године:

»Наш 5. батаљон био је привремен. Повели смо га за Срем на повратку из Славоније. Њега у Срему није формирао наш мобилизациони центар. Њега су формирале саме фашистичке паликуће. Једног дана зазврјали су камиони у селима на подножју Фрушке горе, околина блокирана и све живо — углавном старци, жене и деца — покупљено, натоварено на камионе и одвезено. Куда? Зауставили су их у Славонији, под планином Крндијом, и рекли им: — 'Ето ту у близини је ваша 7. војвођанска бригада. Нека вас она брани...'«

Наравно непријатељ није рекао том народу своје праве намере. Тај врло смишљени и лукав потез имао је само један циљ — »умирити« 7. бригаду, која му је својим маршевима и свакодневним акцијама задавала грдне муке на територији источне Славоније. И не може се порећи да је он тај циљ, ако не у потпуности, а оно добрим делом и постигао...

Народ Славоније врло лепо је прихватио ову нејач и окружио је својом пажњом, саосећањем и понудама. Али то све није било довољно. Свакодневне вести о све чешћим упадима непријатеља на слободну територију — то се још увек дешавало у јеку 7. непријатељске офанзиве — само су још више појачале страх мајки за судбину своје деце и подгрејавале жељу за што скоријим повратком својим домовима. Међутим, бригада је морала даље, у борбу, у нове акције. Одлазак сваке, па и најмање јединице појачавао је страх нејачи да ће поново остати незаштитена и пасти у руке усташа.

Мајке и старци су свакодневно долазили код команданта бригаде, а то су чинили и борци — њихови синови — преклињали га да их не оставља у Славонији. Он им је морао дати чврсто обећање да то никако неће учинити. Међутим, ни то није било довољно. Сваки покрет јединица изазвао је поновни метеж и узбуну у »5. батаљону«. Жене су брзо хватале децу за руке и доводиле их у најближу јединицу. Старци су се одмах прикључивали комори и ту чекали сатима, говорећи: »Шта знаш какво војска има наређење!« Требало је увек изнова улагати много напора да се збег умири, а понекад се морало и подвикнути. Било је и других проблема везаних за »5. батаљон«. Требало је обезбедити више хране спровођењем економских акција у селима која су била под контролом окупатора, организовати комору за превоз у случају покрета, обезбеђење набавити шаторе, копати земунце и решити низ других питања у вези са збегом.

Бригада више није била лако покретљива »летећа« јединица, на њена лећа натоварен је велики терет. »Пети батаљон« је био »прглаг« који је спутавао њене покрете. Изгледало је да је непријатељ постигао свој циљ — паралисао маневарску способност бригаде и од »летеће« направио »спороходну« јединицу.

Али иије било тако. Седма бригада је и даље остала ударна бригада, спремна да изврши сваки постављени задатак.

На састанку у штабу бригаде одлучено је да се у првој економској акцији набаве запрежна возила и да се збег оформи као добро организована и дисциплинована комора, да се реши питање његове исхране стварањем посебне кухиње, да се организује непосредно обезбеђење, смештај и сл. У збег су упућени политички радници, који су објаснили народу шта се од њега тражи да би се срећно вратио својим кућама. Одређени су привремени руководиоци, који су од народа тражили дисциплину и поверење у командантово обећање да га нипошто неће препустити непријатељу.

Непријатељ се поново преварио, потценивши борце и руководиоце 7. бригаде и њихову способност да се прилагоде свакој ситуацији. У току неколико наредних дана, у сагласности са Окружним народноослободилачким одбором, спроведене су економске акције у селима: Зденци, Гутмановци, Грудњак, Баре, Кутови, Долци, Зовков Гај и Бокшић, где је од непријатељски расположених сељака реквирирана храна, стока и запрежна возила. Крајем августа »5. батаљон« је оформљен као комора и био је спреман за покрет.

Почетком септембра, заједно са бригадом, у Срем се вратио и њен »5. батаљон«, а затим је расформиран и упућен својим кућама.

Да је непријатељ будно пратио кретање 7. бригаде по Славонији говоре нам још неки примери.

По доласку бригаде у Ораховицу, штаб бригаде се сместио у жупникову зграду. Жупник, један врло окретан и млад човек, био је врло предусретљив према члановима штаба. Касније се испоставило да је са његовим знањем на црквеном торњу постављена непријатељска радио-станица, која је у то време функционисала и слала податке о кретању 7. бригаде.

Познат је и случај директног убацивања усташког шпијуна.

Још у току покрета у Славонију, бригади се преко 2. сремског одреда прикључио један »партизански поручник«, који се представио као курир за везу између Врховног штаба и Главног штаба Хрватске. Поред добро фалсификованих исправа и »поште« коју је носио у штаб 6. корпуса, он је убедљиво причао о успешним борбама пролетерских јединица и 12. војвођанског корпуса у Босни, представивши се као човек који је врло добро обавештен о стању у нашим редовима. За време марша у Славонију, да би стекао што веће поверење штаба бригаде, он је више пута интервенисао код неких чланова штаба у случајевима недисциплине и лоших међусобних односа у некој чети. По доласку у Ораховицу ступио је у везу са војнопозадинским органима који су му дали једног курира ради пратње до штаба 6. корпуса и Главног штаба Хрватске. Пошто је успешно обавио свој задатак, превејани усташки

обавештајац убио је усиут курира, узео његову пушку и пошту и изгубио се у непознатом правцу. Тако је усташка обавештајна служба добила прве податке о саставу и наоружању 7. војвођанске бригаде.

НАПАД НА ПАУШАНЦЕ И ОБРАДОВЦЕ

Битка за жетву у Подравини и даље се водила не-смањеном жестином. У свим већим местима те питоме равнице у подручју планина Крндија и Папук непријатељ је присилио сељаке да вршу жито само у местима у којима су се налазиле његове посаде, и где су даноноћно радиле сакупљене вршалице. Директно са вршалица пшеницу су товарили у вагоне и камионе и отпремали у Немачку. Села Паушанци и Обрадовци, пошто су заузимала централно место у том делу Подравине, имала су, такође, сталне непријатељске посаде, јачине око 400 усташа и гестаповаца. Нарочито је била јака посада у Обрадовцима. Село је било претворено у право упориште. Поред више пушкомитраљеза, непријатељ је имао три митраљеза и два тешка минобацача. У село је доведено седам вршалица, те је непријатељ, знајући да желимо онемогућити пљачку жетве, био врло будан и опрезан.

За напад на Паушанце одређени су 3. и 4. (руски) батаљон, који се у међувремену пребацио у село Дузлук, препустивши одбрану Кутјева Пожешком партизанском одреду.

За напад на Обрадовце одређени су 1. и 2. батаљон. Према томе, у нападу на оба упоришта, која су се налазила на међусобној удаљености од 5 до 6 км, учествовала је цела бригада. Батаљони су имали задатак да сами одвоје део снага за обезбеђење свог правца напада од интервенције споља.

Напад на оба упоришта требало је да отпочне истовремено, у 23.40 часова, на сигнал команданта бригаде. Напад на Паушанце је заиста и отпочео у тачно одређено време. Али ... у празно! Показало се да је непријатељ сазнао за напад, па се три сата пре почетка повукао у Обрадовце. Познајући добро терен око тог упоришта, које се налазило на мањој удаљености од полазишта, водичи су довели батаљоне на јуришно одсто-

јање и ире времена одређеног за напад. У жељи да постигну што бржи и што већи ефекат и не проверавајући да ли се непријатељ налази на својим упориштима, штабови батаљона су наредили почетак напада...

Превремена пуцњава у Паушанцима, који су удаљени свега 4 до 5 км од Обрадоваца открила је непријатељу да су партизани у близини и повећала његову опрезност. Лавеж сеоских паса открио је и наше присуство у селу. Истуривши заседе на прикривеним местима у селу, непријатељ је будно пратио подилажење 1. и 2. батаљона положајима одређеним за напад. Да незгода буде већа, штаб бригаде је дао уговорени сигнал за напад тачно у 23.40, као што је договорено. У том тренутку ни 1. ни 2. батаљон нису били стигли на своје јуришне положаје. За разлику од вођења на Паушанцима, овде су водичи подбацили, губили су оријентацију и тиме онемогућили да напад отпочне истовремено снагама оба батаљона.

Други батаљон, који је нападао са југоисточне стране, наишао је већ на прилазима селу на непријатељеву снажну заседну ватру, због чега је морао превремено да се развије за борбу и раздвоји по четамa и водовима. У таквом стању штаб батаљона није могао да повеже све нити командовања и да изведе један силовит и усредсређен напад целим батаљоном.

Први батаљон, који се налазио на северозападној страни, напао је са закашњењем од пола сата. Иако изненађен неочекивано снажном непријатељевом ватром, 1. батаљон је незадрживо јурнуо и успео да се пробије у центар села. Огорчена одбрана усташа и гестаповца из утврђених зграда и цркве убрзо је зауставила и његов јуриш. За то време 2. батаљон се још увек налазио на спољним прилазима селу, тако да је изостало планирано садејство и тактичка веза између батаљона. У већ створеној збрци и помрчини у којој се нашао 2. батаљон наилазећи на све већи број заседа, положај је отежан када се изненада из правца Бара и села Кутово појавио непријатељ и ударио у лећа 2. батаљона.

Сазнавши да је непријатељ повукао своју посаду из Паушанаца у Обрадовце, штаб бригаде је намеравао да

искористи почетни успех 1. батаљона и уведе у борбу 3. батаљон, па је наредио да се и он пребаци у Обрадовце. Уместо увођења у борбу за освајање упоришта. 3. батаљон је морао да се постави ради заустављања непријатељских интервенција из суседних гарнизона. Ноћ је све брже одмицала, а отпор непријатеља постајао је све жилавији и организованији. Осетио је да је бројно јачи, па је немилице трошио муницију, нарочито митраљеску. Све прецизнија је била и његова минобачка ватра и просто је приковала наше борце за достигнуте положаје.

Уочивши да је пропуштена права прилика, да није постигнуто очекивано изненађење и да је ноћ већ на измаку, штаб бригаде је зауставио даљи напад 1. и 2. батаљона. У међувремену, минерско одељење је оне-способило гарнитуре за вршење, док су позадински органи и за то одређене јединице реквирирале овршену пшеницу и храну из оба села. Према томе основни циљ напада — борба за жетву и за, већ овршену пшеницу је постигнут. Чисто војни циљ овде и није био примаран. Према накнадно прикупљеним подацима, у том нападу погинуло је седам, а рањено 30 непријатељевих војника. Међу погинулим био је и заповедник усташке посаде из Обрадоваца.

У том нападу погинуо је борац Бранивој Куџачки, рођен 1926. у Сремској Митровици, а рањено је осам бораца из оба батаљона. Наредбом број 6 од 27. августа 1944, за храбро држање у нападу на Обрадовце, штаб бригаде је похвалио водника 1. чете 2. батаљона Косту Ромића Јуна и борце Јову Тубина, Драгослава Вељковића и Бранка Штимца.⁵²

Наређење за повлачење издато је у 3.00 часа. У раним јутарњим часовима све јединице су прешле комуникацију Чачинци—Нашице и вратиле се на своје полазне положаје код Ораховице.

52 Архив ВИИ, к. 1991, рег. бр. 1-1/1 и к. 1399А, рег. бр. 4-3.

НАПАД НА ВИЉЕВО

Да би и даље задржали постигнуту иницијативу и спречили непријатеља да пљачка жетву у Подравини, штаб бригаде је разрадио нови план економских и војних акција против непријатељских посада у Подравини.

Одмах после напада на Обрадовце и Паушанце, 1. батаљон је добио наређење да се пребаци у рејон шума Брешац и Јелас, југозападно од Доњег Михољца, са задатком да у садејству са Подравским НОП одредом врши економске акције и спречава да непријатељ одвози пшеницу.

Са истим задатком упућени су и 2. и 4. батаљон још даље на североисток, на територију Осјечког среза. Ради обезбеђења слободне територије и збега у селима Дузлук и Ораховица остављен је само 3. батаљон са приштапским деловима бригаде. Упућујући лепезасто своје батаљоне по 30 до 40 км северно и североисточно од Ораховице, штаб бригаде је, уз сагласност штаба Источне групе одреда, желео да искористи непријатељеву збуњеност и да протера његове мање делове и посаде из тог дела Подравине, те омогући народу да сакупи и сачува жетву. Био је то врло смео план, поготову ако се има у виду да је у том најравнијем делу Славоније са добрим комуникацијама, непријатељ био врло јак. Од наших снага ту се налазила само 7. бригада и делови Осјечког и Подравског одреда. Баш у то време код Доњег Михољца пребацују се јаче непријатељеве снаге са Балкана у Мађарску.

Пошто се још у току 23. августа пребацио у шуму Капелна, где је преданио, вршио извињања и прикупљао податке о непријатељу у околним упориштима, штаб 1. батаљона је донео одлуку да нападне непријатељску посаду у селу Виљево.

То питома, велико и богато подравско село налазило се на десној обали Драве, у непосредној близини јаких фашистичких упоришта Доњег Михољца и Мославине. Преко и поред њега водиле су значајне путне и железничке комуникације, те је оно представљало предстражу поменутих упоришта, а нарочито Доњег Ми-

хољца у којем се налазила немачка Ортскомандантура и јаке непријатељске снаге.⁵³

У Виљеу је било свега 65 добро наоружаних гестаповаца и усташа са приближно истим бројем наоружаних цивила. Оно што је том упоришту и његовој посади давало толики значај, није непосредна близина Драве, односно мађарске границе и већих упоришта, већ његов врло јак и вешто изграђен систем одбране. Центар села претворен је у право утврђење које су сачињавали: пет бункера од армираног бетона, четири дрвена — земљана бункера, неколико зграда подешених за борбу, повезаних подземним саобраћајницама и ограђених са три реда бодљикаве жице.

Поред војно-политичког и економског карактера, циљ напада на Виљево био је да ослободи и пребаци на слободну територију око 70 Далматинаца, који су се налазили на присилном раду у селу.

Вођене поузданим водичима, 2. и 3. чета 1. батаљона, које су имале задатак да нападну упориште са западне и јужне стране, неприметно су стигле на своје полазне положаје у 23.00 часа. Чекале су да успоставе везу са 1. четом која је нападала са истока. Време је одмицало, а 1. чета још није пристизала. У 23.00 часа командант батаљона шаље курира да успостави везу са 1. четом, али се он не враћа. Већ је и поноћ! Више се није смело чекати. Командант батаљона наређује 2. и 3. чети да приђу на јуришно одстојање и отпочну напад.

У првом, једновременом и снажном налету, чете су потиснуле још спсане и збуњене усташе из њихових предњих утврђења. Повративши се од првог изненађења и повлачећи се према центру, непријатељ се утврдио у пет преосталих бункера и давао све жилавији отпор. Иако је осетио да партизани нападају само са две стране и да обруч око села, према истоку, није састављен, није ни помишљао на повлачење. Веровао је да ће у бетонским бункерима одолети нашем нападу. У међувремену је пристигла и 1. чета и одмах се укључила у

⁵³ Из немачке документације утврђено је да се једна немачка дивизија баш у то време пребацивала у Мађарску код Доњег Михољца. Штаб бригаде, наравно, није знао за то.

напад. Њен Водич, корпулентни и босоноги сељак из Капелне, да би разбио страх, кришом се напио и повео чету према Доњем Михољцу, уместо према Виљеву. Ко зна докле би он водио чету укруг и око железничке станице Глождје, да нису зачули пуцњаву у Виљеву и похитали у том правцу.⁵⁴

Из 5 бункера и једне повеће зграде у центру села усташе и гестаповци пружали су огорчени отпор. Покушај да се бункери од армираног бетона ликвидирају ручним бацачима нису успели. Били су прејаки за дејство њихових пробојних мина. Мрачна ноћ, ниски отвори на бункерима и непрекидно дејство митраљеза, онемогућили су директно гаћање у отворе бункера. Једино су оштетили утврђену зграду из које су се и даље чуле псовке и ликовање усташа. Ни неколико директних погодака нашег тешког минобацача нису имали већег успеха.

Љут због неуспеха нашег »свемогућег цон-була« у који је дотада имао велико поверење, командант батаљона је позвао бомбаше. Једини слободни пролази до бункера, средином улице и тротоарима поред кућа, били су преграђени јежевима и крстилима од бодљикаве жице. Бомбашаи су ослободили пролазе и одмах кренули на прва два бункера. Већ у првом покушају да се приближе бункеру, на цести је остао тешко рањен омладинац Стеван Рокнић. Парче мине прошло му је кроз плућа. Својом убитачном, ниском митраљеском ватром, која је брисала терен изнад саме површине, и светлећим ракетама, усташе су настојале да онемогуће извлачење рањеног борца. Уз крајње пожртвовање осталих бомбаша и, нарочито двојице пушкомитраљезаца (Синише Мирковића Зеке и Милана Јовичића), који су истрчали све до преграде од бодљикаве жице и својом ватром засули отворе на непријатељевим бункерима, Рокнић је извучен. За то време бомбаш Радивој Радосављевић

54 У настојању да некако оправда своју кривцу и понет одушевљеним јуришом 1. чете, водич се тек у Виљеву окуражио, није хтео да остане иза строја, већ је јурнуо испред њих, показујући им пут преко плотова, храбрио их и псовао усташе и гестаповце. Тако је натрчао на бодљикаву жицу и погинуо. Била је то и једина наша жртва у тој акцији.

Прле ликвидирао је два бункера, док су остали бомбаша ликвидирали још један.⁵⁵

У тренутку док су се борци 1. и 3. чете припремали да изврше четврти и последњи јуриш на остатак већ деморалисане и израђаване посаде, на прилазима селу огласила се, прво са истока, затим са запада, и најзад, са мађарске границе, јака стрељачка ватра. То су посаде из Доњег Михољца и Мославине покушавале да се пробију и пруже помоћ нападнутом гарнизону. Други батаљон Подравског одреда и делови 1. батаљона дочекали су их изненадном заседном ватром и натерали да се повуку у своје базе. Том приликом оштећен је један од два камиона, којим су Немци из Доњег Михољца пошли у помоћ.

Знајући да нас не смију затећи на том тенкопроходном и за одбрану неподесном терену, штаб бригаде је одустао од ликвидације преостала два бункера и у 3.30 часова наредио прекид ватре и повлачење. И пре него што је зора пробила ноћну таму, 1. батаљон је одмицао према Јелас-шуми, носећи пет рањених другова и мртвог водича. Са батаљоном су пошла и 64 ослобођена Далматинца, који су се у Виљеву налазили на присилном раду. Била су то, у ствари, 64 нова борца НОВ, јер су се сви прикључили славонским јединицама, а неки су остали и у 7. бригади.

У Виљеву је убијено девет и рањено 35 непријатељских војника. Међу погинулим налазио се и њехов за-

55 Архив ВИИ, к. 1399 А, рег. бр. 4-3.

Наредба 7. војвођанске бригаде број 6 од 27. августа 1944:

»1. Друг Радивој Радосављевић Прле, похваљује се што је као бомбаш 1. чете 1. батаљона у току борбе сам ликвидирао 2 чврсто грађена бункера бацајући бомбе на исте. Друг Прле, у извршењу своје задаће, није се освртао на непријатељску ватру, било пушчану или тешког оружја. У моменту када је намјеравао бацити бомбу на бункер, пала је поред њега мина, али се он није омео, већ је присебно наставио да баца бомбе.

2. Другови Сениша Мирковић Зека и Милан Јовичић из 3. чете истог батаљона, што су као митраљесци извршавали своје дужности са пожртвовањем и примерном храброшћу. У току борбе обојица су, вршећи савјесно своју дужност, рањени.

За овакву упорност, храброст и присебност ... стављамо их за пример осталим борцима...«

поведник Кристић.⁵⁶ Требало је учинити само још један напор, недостајао је још један сат борбе, па да 1. батаљон забележи још једну победу. Али и то је било довољно да упозори окупатора, да нигде, па чак ни ту на самој мађарској граници и у непосредној близини великих гарнизона, његова војска није безбедна.

После те акције и акције 2. и 3. батаљона, непријатељ је повукао своје посаде из мањих места у Подравини и груписао их у неколико већих градова. Циљ је био постигнут. Народу Подравине омогућено је да прикупи и посакрива пшеницу, те тиме да свој прилог општој борби против Хитлерове Немачке.

Иако је непријатељ знао да се 1. батаљон, после борбе у Виљеву, повукао и заданио свега неколико километара јужно од Виљева, у правцу села Капелна и Јелас-шуме, није се усудио да га нападне. Удаљен још увек 20 и више километара од Ора^овице и брдско-планинских масива, батаљон је остао неколико дана у том маневарском врло уском пошумљеном појасу, извиђајући и спроводећи економске акције.

НАПАД 1. БЕЛОГАРДЕЈСКЕ (КОЗАЧКЕ) ДИВИЗИЈЕ

Неуспели покушаји да се са севера, од Ораховице и Нашица пробије преко Папука и Крндије у Пожешку котлину, натерали су непријатеља да потражи неко друго решење. Искористивши одсуство јачих партизанских снага у источној Славонији, непријатељ је одлучио да поменуте правце нападне са југа. Планирано је да поседањем комуникација Кутјево—Ораховица и Чаглин—^{III}—Нашице разбије недовољне снаге Диљског и Поже-ког одреда, раздвоји слободну територију на више де-и одвоји источну Славонију од њеног ослонца на Папу^ и западну Славонију. Продором са југа, а посеб-^{но} правцем Кутјево—Ораховица, угрозили би позадину

⁵⁶ Податак о непријатељевим губицима прикупили су са-
гх Д^ици^{но} П-а из војне амбуланте у селу Доњи Михаљац, где
к Поо^{сеници} били пребачени. Архив ВИИ, документ бр. 9-2,

7. војвођанске бригаде и компромитовали њене дотада неосвојиве ораховичке положаје и на северним падинама Крндије. У ближем задатку непријатељев циљ је био да опљачка прикупљену пшеницу из складишта Другог економског сектора код Градишта, на јужним падинама Крндије, а затим и оне код Дузлука и Пиштане, југозападно од Ораховице.

За извршење постављеног циља непријатељ је имао на располагању 1. немачку белогардијску (козачку) дивизију у ширем рејону Плетернице и делове 8. ловачког домобранског пука из Славонске Пожеге.

Да би извршио свој ближи задатак, непријатељ је из Плетернице ујутру 28. августа 1944. упутио 1. донски (козачки) пук, ојачан батеријом тешких минобацача. Наступајући у две коњаничке колоне, он је у преподневним часовима достигао линију Бјелишевац—Кула—Цигленик. Са те линије кренула су извиђачка одељења јачине 50 до 60 коњаника, у Кутјево, Бектеж, Пореч и Латинавац. Не наилазећи на отпор наших јединица, патроле су се увече вратиле у састав своје главнине, која је заноћила на достигнутој линији, планирајући наступање за сутрашњи дан.

Обавештен о непријатељевом покрету, његовој јачини и правцима извиђања, штаб Источне групе одреда наредио је штабу 7. војвођанске бригаде да без одлагања прикупи све своје јединице, пребаци их још у току ноћи на јужне падине Крндије, затвори правце Кутјево—Ораховица и Чаглин—Нашице, и заустави непријатељски продор на слободну територију.

УСИЉЕНИ НОННИ МАРШ ПРЕКО ПАПУКА И КРНДИЈЕ

Не губећи ни часа, штаб бригаде је наредио покрет батаљона у следећем маршевском распореду: 1. батаљон у претходници, 2. и 4. батаљон у другом ешелону, затим приштапски делови и 3. батаљон у заштитници. Једна чета 2. батаљона остављена је у Дузлуку да прикупи »5. батаљон«, а затим крене за осталим јединицама. Бригада је већ у 14.30 часова кренула из Дузлука

на тешки и усиљени марш и за непуних 11 часова савладала скоро беспутно било Папука и Крндије. Већ на деветом километру од Дузлука, бригада је због нејасне ситуације у Кутјеву морала напустити трасу каменог пута Кутјево—Ораховица и скренути на козје стазе гребена Крндије. Према Кутјеву је упућена једна чета са диверзантима да запречи тај правац.

Даља марш-рута бригаде кретала се правцем Петров врх (к. 697), Добра вода (к. 602), Колариште (к. 513), Јтончарски вис (к. 491), кота 411 — село Градиште. Највећу потешкоћу у току тог тешког марша, без одмора и застанка, правиле су ћудљиве мазге и коњи. Ненавикнути на врлетне стазе, застајали су пред сваким поточићем. Борци и коњовоци су уложили много напора да се колона не би прекинула. Задремавши, понеки борац би налетео на букву или се оклизнуо низ падину до првог цбуна. Током те дуге и напорне ноћи дошла је до изражаја солидарност и другарство бораца и руководилаца. Скојевци су смењивали пушкомитраљесце у ношењу оружја и муниције. Није било руководиоца који није бар једном сишао с коња и уступио га малаксалом и изнемоглом другу. Веза је одлично функционисала. На њу су будно пазили сви борци, а посебно су за то били задужени скојевци. Једном речју, иако на брзину припремљен, ноћни марш је изведен беспрекорно и то за веома кратко време. Тај прелазак бригадне колоне по врлетној стази дугој преко 30 км за свега 9,5 часова, био је нови подвиг 7. војвођанске бригаде.

Одређујући марш-руту гребеном планине Крндија, штаб бригаде је имао у виду не само нејасну ситуацију у Кутјеву него и централни и доминирајући положај тог гребена, у односу на северну и североисточну, а још више у односу на јужну Славонију. Није се никако смело дозволити да непријатељ избије на тај гребен а посебно на Петров врх или Лончарски вис, јер би тиме обезбедио себи пролаз комуникацијама Градиште—Нашице и Кутјево—Ораховица. Зато је штаб бригаде и журио да својом маршевском колоном што пре пресеке те комуникације и да се, уколико дотада не наиђе на непријатеља спусти на јужне падине Крндије, где су се пружали идеални услови за одбрану.

Око 24.00 часа бригада је стигла у Градиште (1 км северозападно од Градишта). Борци су добили краћи одмор. За то време командант бригаде је издавао допунску заповест командантима батаљона. Према тој заповести батаљони су већ након пола сата кренули у следеће рејоне и положаје за одбрану.

Први батаљон је добио задатак да продужи даље до села Бектеже. Ради непосредног обезбеђења наређено је да батаљон истури по једно предстражно одељење на цесту Бектеже—Кула и Бектеже—Пореч (Мала Липовица), а са правца Кутјево да се истури једна објавница на косу западно од Бектеже. Према истој заповести,⁵⁷ као тежиште одбране батаљона одређен је рејон гробља на северној ивици села Бектеже—Мотовла (к. 269). За везу са левим суседом — 3. батаљоном, који се налазио у селу Градиште II, био је одговоран штаб 1. батаљона. Десно, односно северозападно од одбрамбеног рејона батаљона није било непосредне везе са нашим снагама, али је штабу батаљона стављено до знања да се у Кутјеву, односно селу Митровац налазе два батаљона Диљског одреда.⁵⁸ Касније се испоставило да 29. августа у Кутјеву није било наших снага. Напротив, главна непријатељева интервенција и помоћ дошли су управо из десног правца, тј. од Кутјева, што значи да је Кутјево тога дана било у непријатељским рукама.

Трећи батаљон је добио рејон за размештај и одбрану у Градишту II, с тим да у приправности буде I. вод, на јужној ивици села, и 2. стражарска одељења, на потоку према Градишту I и комуникацији: Градиште I—Нашице, у висини млина на Беденић-потоку. Штаб батаљона је, такође, добио задатак да обезбеди одржавање везе са 1. и 2. батаљоном и минирањем запречи цесту Градиште—Нашице.

57 Архив ВИИ, документ 12-1, к. 1399.

58 Према Оиеративном дневнику штаба Источне групе одреда 29. августа у селима Вење — Кутјево налазио се само 1. батаљон Пожешког одреда, а 30. августа и 3. батаљон Пожешког одреда и поставио се јужно од села Хрујевац, одакле је одбио један напад белогардејаца. Диљски одред није учествовао у тим борбама, јер се 29. августа налазио у Диљ-гори. Архив ВИИ, док. 12-1, к. 1399.

Други батаљон затвара источну ивицу пожешке котлине — правац који изводи у Чаглин, и даље према Паучју и Слободној Власти. Тежиште одбране батаљона требало је да буде село Вукојевица, а борбено обезбеђење јужно од Вукојевице.

Четврти батаљон остао је у резерви штаба бригаде у Градишту I. Штаб бригаде са приштапским деловима сместио се у Градиште II. Пратећа чета бригаде (тешки минобацачи) добила је наређење да посједне ватрене положаје на коси западно од Градишта II.

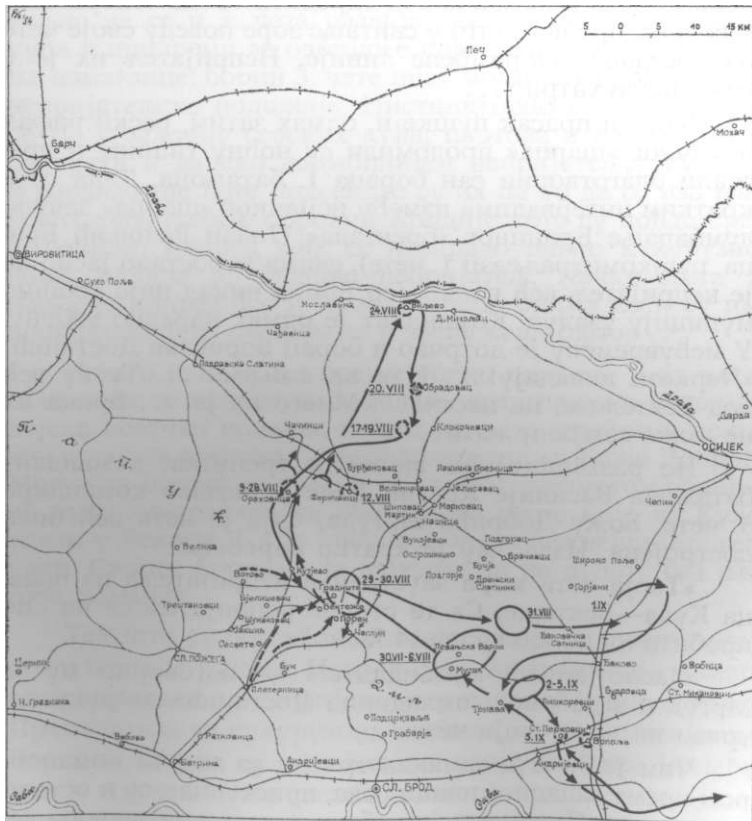
Из предње заповести, издате у Градишту II 29. августа у 00.30 часова, може се закључити да штаб бригаде још увек није имао јасну представу о положају који је непријатељ достигао, његовим намерама и јачини. У уводној ситуацији поменуте заповести, констатује се само да је »банда јачине 30 до 60 бандита« у току 28. августа нападала на села: Кула, Бектеже, Пореч, Цигланик и Груборје, те да је уочено да се непријатељ концентрише у рејону села Бјелашевац. Штаб бригаде није нашао за сходно да одмах по пристизању у пожешку котлину упути извиђачке органе и успостави контакт са непријатељем. Вероватно је тиме желео да прикрије свој долазак на тај терен. Касније се показало да је непријатељ био изненађен када се 7. бригада појавила у селима у којима претходног дана, како је установљено, није било партизанских снага.

По свој прилици и непријатељ је рачунао на изненађење, јер је напад на базе 3. економског сектора отпочео неуобичајено рано, већ у 3.00 часа ноћу. Утврдивши да ту нема већих партизанских снага рачунао је да ће на препад заузети та села и партизанска складишта, а затим продужити дејства на север и запад.

ВОРБЕ КОД БЕКТЕЖА

Након једночасовног одмора у Градишту II, батаљони су наставили покрет и већ у 2.30 часова стигли у одређене одбрамбене рејоне. Цео тај покрет, а посебно његов наставак према Бектежу, најтеже је падао борцима I. батаљона. Они нису спавали већ две ноћи, јер су

се у покрет преко Папука и Крндије укључили непосредно после повратка из Подравине. Преваливши за две ноћи преко 70 километара, извлачећи из себе последње атоме снаге, борци су по доласку у Бектеже падали по сасушеној трави школског и црквеног дворишта и поспали. Да би истурили непосредна обезбеђења, страже и патроле на западној ивици села, командири су тражили добровољце. Јавили су се чланови Партије и СКОЈ-а, чија је свест надјачала жељно очеки-

Дејства бригаде у Славонији, јули—септембар 1944.

вани сан, иреморене мишиће и болове од проваљених пликова на ногама. После њиховог одласка, у уснулом логору чуло се још тихо сашаптавање разводника страже и дежурних чета. Кроз расточене даске шупице у школском дворишту назирала се светлост лојанице из које је допирао пригушени жамор. Ту су командири чета, окупљени око команданта батаљона и дотрајале топографске карте, проучавали борбени задатак батаљона и примали наређење за поседање одбрамбених положаја. Требало је проценити могуће правце напада непријатеља и према карти одредити тачке отпора чета и водова, пре него што у свитање зоре поведу своје чете на поседање одбрамбене линије. Непријатељ их је у томе предухитрио ...

Блиски прасак пушке и, одмах затим, рески рафал немачког »шарца« проломиле су ноћну тишину и пресекали благотворни сан бораца 1. батаљона. Када се у кратким интервалима између немачког »шарца« зачуло думбарање Брициног »брнгала« (Јован Радоњић Брица, пушкомитраљезац 1. чете), свима је постало јасно да је непријатељ већ напао, јер Брица никад није трошио муницију узалуд. Командант је одмах наредио узбуну. У међувремену је дотрчао и борац Борислав Достанић: »Черкези нападају! ... Иду на коњима! ... Ту су већ под Бектежом, на цести! ... Много их је! ... Брица их не може сам задржати! ...«

Не размишљајући више ни тренутка, командант батаљона Василије Крстић Вале је позвао командира 3. чете, Божу Добрића Мргуда, чија је чета већ била постројена. Издао му је кратко наређење:

»Твоја чета мора зауставити непријатеља из правца Кула—Бектеже. Са те стране непријатељ се не сме пробити ни по какву цену! Јасно?«

»Јасно друже команданте!« — одговорио му је Мргуд и зграбивши омладинца Достанића за руку потрчао на чело своје чете.

Чим је 3. чета замакла трчећи за својим командиром према западној ивици села, приступили су и остали командири. Прва чета је добила задатак да затвори северозападни правац и цесту Кутјево—Бектеже, са те

жиштем одбране на брду Матаула (к. 269). Друга чета је морала да затвори много шири фронт и све правце који са југа, од Пореча и Латиноваца, изводе према Бектежу и Градишту. У батаљонској резерви Вале је задржао само један вод. Пратећој чети наредио је да се постави на североисточној ивици села.

До избијања 2. чете на западну ивицу села, предстражно одељење батаљона и пушкомитраљецац Радоњић успели су да задрже непријатељску претходницу и да је натерају да се развије за борбу. То је било довољно да се и 3. чета развије, поседне западну ивицу кућа и припреми за одбијање првог напада. Због јутарње измаглице, борци 3. чете нису могли оценити своје и непријатељске положаје. Инстинктивно су осећали да се ту, у заклону сеоских кућа, плотова и канала могу одупрети и далеко надмоћнијем непријатељу. Уморне и израђаване ноге подсећале су их на то да се иза њихових лећа налазе обронци Крндије коју су ноћас препешачили. Испред њих се назирало равно кукурузно поље, одакле је нападао непријатељ. Изнад свега у њима је киптео бес, и мржња према онима који су им прекинули дуго очекивани и заслужени одмор ...

Пошто је повукао предстражно одељење и од њега сазнао да се испред њих налази озлоглашена белогардејска козачка коњица, командир чете, храбри и искусни сремски партизан, двадесетогодишњи Божа Добрић Мргуд из Јакова, залегао је са својим аутоматом између да пушкомитраљеца са обе стране цесте која из Куле улази у Бектеж. Ту је очекивао и главни непријатељев удар. Својим борцима је наредио да не пуцају без његове команде.

Тек што су борци заузели положаје, у кукурузном пољу настаде галама. Испред себе, кроз јутарњу измаглицу назирали су непријатељску коњицу у пуном трку. Према ломљави кукурузних стабљика и врисци пијаних Черкеза, борци су одређивали своје циљеве. Између ушију и преко глава увежбаних коња врцале су искрице из њихових аутомата и ручних митраљеза. Полегли по коњима, јахачи се уопште нису видели. Очигледно, били

су решени да у једном силовитом јуришу, прегазе ту »шачицу партизана«, која се испречила на њиховом путу до богатог ратног плена, жена и ракије .. ,⁵⁹

»Удри по коњима!« — зачу се оштра Мргудова команда, која је прекинула тренутно изненађење и забуну бораца. Био је то и последњи тренутак, јер се непријатељски стрељачки строј примакао на само педесетак метара од наших положаја ... Снажни плотуни 3. чете, дуги рафали четири енглеска пушкомитраљеза и једног »шарца«, нагло су пресекли јуриш белогардејске коњице, што борци 7. бригаде нису имали прилику да виде раније. На све стране зачула се снажна њиска рањених животиња, које су се у самртном ропцу пропињале, рушиле јахаче, саплитале. Пијани белогардејци брзо су се истрезнили. Остављајући на бојишту мртве и рањене, у пуном трку окренули су своје коње и нестали у кукурузном пољу и оближњој шуми код Куђевске реке, изненада као што су се и појавили. Тако се завршио

Немци су ту легионарску дивизију формирали 1943. године. Да би издајнике и отпаднике совјетског народа што више завадили са нашим народом, њихови немачки господари укинули су им редовно интендантско снабдевање из својих магацина и упутили их да то чине сами, пљачком и отимачином од народа. »Черкези« и »козаци«, како су их Немци прозвали, а неупућени тај назив прихватили, сваку акцију против партизана и сваки упад у било које наше село користили су за буквално грабљење плена од »непријатеља«, варварско »право победника« на пљачку, убијање и силовање покороног народа. Немци и Павелић нису обуздавали и кажњавали те измећаре ни када су силовали и пљачкали у селима заведеним усташком пропагандом, па и усташке породице. Њихова пропаганда је тада тврдила да је то »последница болшевичког одгоја, што Немци нису могли уништити и преваспитати...«. На свом крвавом путу од Срема, где је септембра 1943. године пребачена из Пољске, преко Славоније, па до Глине и Карловца, чинила је нечувене злочине. Пљачкала је све што им је дошло до руку, вешала недужне људе, силовала жене и девојке, па чак и старице! ... У свом саставу је имала два коњичка пука и један артиљеријски. Старешине су им били немачки официри или заробљени руски официри немачког порекла. Командант дивизије био је генерал Хелмут фон Панвиц.

⁵⁹ Архив ВИИ, док. 7/1-21, Војноисторијски гласник бр. 2/67, стр. 342.

први налет 1. донеког козачког пука у којем је његова претходница доживела тежак пораз и велике губитке. За борце 3. чете, а са њима и целог 1. батаљона та победа била је велики подстрек и једно искуство више у борби против непријатељеве коњице.

ДРУГИ НАПАД БЕЛОГАРДЕЈАЦА И НАШ ПРОТИВНАПАД

Пошто се мало прикупио и повратио од првог изненађења и неуспеха, непријатељ је у 6.30 часова, после краће минобацачке ватре, увео у борбу своју главнину и поново кренуо у напад. Наступао је опрезније. Сада је цестом Кула—Бектеже нападао без коња, са пешадијом уз подршку тешких митраљеза и минобацача. На наше лево крило, у заобилазни маневар, упућен је један коњички ескадрон. Непријатељева намера била је врло провидна. Желећи да нашу пажњу привуче на западну ивицу села и борбом веже главнину 1. батаљона, он је тихо, без подврискивања, као да извића терен, десном обалом Бектешког потока упутио око 150 коњаника. Избивши неопажено кроз кукурузно поље на јужној ивици села, коњаници су одједном прешли у трк показујући право мајсторство у брзом развијању, силовитом јуришу и гађању преко и поред глава својих коња. Након тога збунили су се борци 2. чете. Пребацивши хитно два пушкомитраљесца на тај правац, командир 2. чете је брзо сасредио и усмерио своју ватру на непријатељеву коњицу. Од команданта батаљона затражио је помоћ наших минобацача и тешког митраљеза.

Обасут изненадном бочном ватром 2. чете, белогардејски ескадрон се у трку одбио удесно дуж Бектешког потока. Корито потока и покривено али непосредно земљиште, пружали су непријатељу боље услове и прилику да потпуно заобиђе 2. и 3. чету и да им удари у лећа и у бок. Брзо су успели да заобиђу јужну половину села. Друга чета је све више остајала позади, док се 3. чета, окренута према западу и непријатељској пешадији, налазила свега 300 до 400 метара од уклињеног ескадрона коњице. Први коњаници већ су упали у сеоске баште у непосредној близини центра села. Ситу-

ација је постајала критична. У том тренутку командант 1. батаљона Василије Крстић Вале прикупио је око себе приштапске делове и вод из резерве и повео их у противнапад. Њему су се убрзо придружили и делови 2. чете са орућем пратеће чете. Захваћена жестоком унакрсном ватром, непријатељева коњица се брзо повукла на полазне положаје. Пошто је зауставио тај веома опасан продор према центру села, командант батаљона је наредио противнапад целим батаљоном. Заламајући својим крилима, 1. батаљон је натерао и непријатељеву пешадију да се повуче у шуму, лево од цесте Кула—Бектеже. Оценивши да непријатељ још није увео у борбу своје резерве и да ће вероватно предузети нови напад, командант 1. батаљона је вратио чете на њихове раније положаје. И добро је поступио . . .

УВОБЕЊЕ 4. БАТАЉОНА У БОРБУ

Претпоставивши да у рејону Бектежа нема више од 250 до 300 партизана, потпуковник Вагнер, командант 1. донског белогардејског пука, уводи у борбу и преостале делове свога пука и жури да што пре овлада том важном путном раскрсницом и бектешким положајима без којих није могао да настави извођење основног задатка. Изнервиран што у томе до тада није успео, нарочито великим губитком коња, напушта тактику брзих коњаничких продора, наређује да се коњи оставе у долини Кутјевачке реке и постројава свој пук у пешадијски борбени поредак. Остављајући део својих снага да и даље нападају дуж цесте Кула—Бектеже и тиме везују јединице 1. батаљона с фронта, све остале делове свога пука, потпуковник Вагнер упућује у обухват крилима. Намеравао је да, пошто заокружи село Бектеже, разбије његове браниоце на делове и почесно их уништи. Можда би његов план и успео, јер је бројно и технички био надмоћнији, да се у одсудном тренутку није умешао командант 7. војвођанске бригаде Милан Јешић Ибра и убацио у борбу делове 4. батаљона.

Већ у 9.30 часова, после жестоке минобацачке припреме која је преорала наше положаје на западној иви-

ди села и запалила неколико кућа, отпочео је трећи и до тада најжешћи напад тог издајничког и пљачкашког пука »донских козака«, како су их Немци називали у својој званичној документацији. Да би им повратили пољубани морал због претрпљених губитака и жељу за пљачком и силовањем, њихови немачки команданти до-вукли су из Куле двоја кола буради са ракијом. Под дејством алкохола и врелог августовског сунца, та пија-на и распевана хорда, накривљених капа и засуканих рукава кренула је на свој нови јуриш преко кукурузног поља. На равном и брисаном простору пијани неприја-тељеви војници били су одлична мета наших пушкомитраљеца, који су немилице косили њихове редове. Саплићући се о своје рањене и погинуле другове, о лешине изгинулих коња и гоњени повицима својих офи-цира они су се неумитно приближавали нашим положа-јима. Чим би угледали неког нашег истуреног и усамље-ног борца, потрчали би у буљуцима према њему. Желе-ли су да га ухвате живог. То је изазвало наше борце да поустају са својих места и да прискоче у помоћ својим угроженим друговима.

У једној таквој ситуацији скочио је и храбри ко-мандант 3. чете Божа Добрић Мргуд. Косећи својим аутоматом групу пијаних непријатељских војника, који су већ опколили борца његове чете, пао је покошен рафалом њиховог пушкомитраљеца. Обрадовани што су убили партизанског командира и у жељи да се што пре дочепају његовог аутомата и командирске торбице, пи-јана руља је окренула према месту његове погибије. Схвативши шта се десило, Мргудови борци су поуста-јали са својих места и отворили на њих жестоку ватру. Да би спасао свог тешко рањеног командира, десетар Бранко Шпадир Бане, излажући се јакој ватри наших и непријатељских митраљеца, претрчао је брисани про-стор и на очиглед непријатељских војника, који су збу-њено застали, подигао на лећа већ мртвог Мргуда и пренео га у заклон. Не губећи и даље присуство духа, гласом испрекиданим од трчања, довикнуо је својој де-сетини:

Прекини палбу! — одмах затим: — Пуни — пали, пуни — пали!

Осувши плотунску ватру по још збуњеном непријатељу, повратио је ватрену и борбену дисциплину своје десетине, а затим и суседних, које су такође почеле пуцати по његовој команди. Непријатељ је био приморан да залегне и прекине јуриш. Тако је заустављен тај најопаснији непријатељев продор према центру села.⁶⁰

Са својих надвишавајућих положаја и уз помоћ тешког митраљеза са брда Матаула, 1. чета је осујетила непријатељев покушај да обухвати село са севера. То је ускоро пошло за руком и 2. Кречаревој чети са југа. У том тренутку, будно пратећи развој ситуације, интервенисао је и командант бригаде. Прву чету 4. (руског) батаљона, ојачану још једним водом и пушкомитраљесцима из осталих чета, Ибра је упутио у обухват непријатељевог десног крила.

Користећи жбуње Бектешке реке, та чета је успела да неопажено и прикривено заобиђе десни непријатељев бок и појави се у кукурузном пољу, иза његовог стрељачког строја. Да би прикрили њен маневар, чете 1. батаљона отвориле су жестоку ватру по непријатељу. За то време 1. чета предвођена командантом и комесаром 4. батаљона, све више је заобилазила десно непријатељево крило и забацивала се иза њихових леђа.

Изненадна појава делова 4. батаљона у својој позадини створила је праву пометњу међу непријатељским војницима. Њихови чврсто збијени редови са исуканим бајонетима и громогласно и отегнуто руско »ураа«, злокобно су одјекнули кукурузним пољем и попут градоносног облака усмерили се према најгушћим редовима белогардејаца. Препознавши јуришни поклик својих доскорашњих другова, црвеноармејаца, издајници су застали као паралисани.

Смрт Власову! Смрт предаваатељима! ... Слава родини! — довикивали су им борци 4. батаљона, док су их онако збуњене пробадали својим бајонетима и косили кратким рафалима из аутомата и пушкомитраљеца. Испред свих трчали су неустрашиви командир 1.

⁶⁰ Архив ВИИ, к. 1399А, рег. бр. 5-1. За ова' и друге иодвиге у борби код Бектежа, наредбом Штаба 7. бригаде, похваљен је десетар Бранко Шпадир Бане.

чете Георгије Каилица и пушкомитраљезац Анатолије Свитулин, и косили их рафалима из аутомата и пушкомитраљеза.

После краткотрајне, али жестоке борбе прса у прса, непријатељево десно крило почело је да се повлачи према центру. У том тренутку командант 1. батаљона, користећи ту пометњу, повео је батаљон у општи противнапад, па је непријатељ почео да одступа на центру, а одмах затим и на целом фронту. Понети борбеним одушевљењем, борци 1. батаљона су убрзо предузели гоњење успаниченог непријатеља који се повлачио преко цесте Кула—Бектеже. Схвативши да непријатељ жури да се што пре склони са брисаног простора у пошумљену долину Кутјевачке реке, командант 1. батаљона наређује деснокрилној 1. чети да им, заламајући десним крилом, пресече одступницу. То исто су самоиницијативно учинили и комесар 4. батаљона, који је издвојио свој левокрилни вод и користећи једну увалу и покривено земљиште зашао непријатељу иза леђа, са намером да спречи његово повлачење према шуми и долини Кутјевачке реке. Приликом тог маневра вод је у високим кукурузима налетео на штаб једног белогардејског батаљона. Командант тог батаљона, у немачкој официрској униформи, још увек окренут према истоку, двогледом је узнемирено посматрао пометњу и повлачење свог батаљона. Угледавши наше борце који су, такође, били у зеленим немачким униформама, помислио је вероватно, да му то пристиже помоћ, њихове резерве из Куле, и потрчао им у сусрет, показујући рукама да заломе преко цесте Кула—Бектеже и зауставе наш противнапад. Застао је на пола пута пресечен рафалом искусног пушкомитраљесца 1. чете 4. батаљона Михајла Манарбајева.

Пошто је уништио штаб тог батаљона и његову пратњу, комесар батаљона је зауставио своје борце на ивици кукурузног поља и наредио брзу палбу. То је још једном збунило непријатеља и зауставило даље бекство према Кули и Кутјевачкој реци. У троуглу између пута Бектеже—Кула и Бектеже—Кутјево, у малом кукурузном пољу, готово са свих страна опкољено је око 300 непријатељских војника. Нашавши се у тешкој

ситуацији, сабијени на малом и откривеном простору, непријатељски војници су залегли у кукурузе и одлучили да што скупље продају своју кожу. Прихватили су борбу у окружењу и отворили бесомучну стрелачку и аутоматску ватру на борце 7. бригаде, који су им се приближили на 50 до 100 метара. То је накратко зауставило наш противнапад и натерало и борце 1. батаљона да залегну и одговоре им својом ватром која је са свих страна прострелавала непријатељске положаје. Убрзо се испоставило да су наши борци остали готово без муниције.⁶¹ Истрошили су је у одбијању непријатељевих противнапада. Упознат са том чињеницом и љут на командире чета што га раније нису о томе известили, командант батаљона упутио је штабу бригаде курире да траже хитну попуњу муницијом. Командирима чета је наредио да се утврде на достигнутим положајима, с тим да 1. чета заломи још више ка Кутјевачкој реци и онемогући непријатељу свако извлачење у том правцу. Првој чети 4. батаљона наређено је да се обезбеди од Куле и покушаја непријатеља да деблокира своје окружене делове. Очигледно, командант батаљона није желео да пропусти јединствену прилику која му се пружила да уништи ту још увек успаничену и опкољену групу окорелих злочинаца.

Командирима чета и водова наредио је да заведу штедњу и изврше прерасподелу преостале муниције, до пристизања попуње из бригадне коморе, која се налазила у Градишту, удаљеном свега неколико километара од Бектеже. Сви су жељно очекивали тренутак када ће наставити и победоносно завршити започето дело. Уместо тога зачули су јаку ватру на свом десном крилу!

КАЛВАРИЈА 1. ЧЕТЕ

Положаји 1. чете пружати су идеалне услове за одбрану и протезали су се од Бектешког гробља на север, дуж сеоског пута који се са запада усецао око платоа

⁶¹ Извештај штаба 7. бригаде, Архив ВИИ, к. 1399А, рег. бр. 11-2. У тој борби 1. батаљон и две чете 3. и 4. батаљона утрошили су 12.250 пушчаних метака.

у брдо Матаула (т. 268). Имајући пред собом брисаии и прегледан простор на југозападу све до Куле, а на западу 300 до 400 метара, до усека ускотрачне шумске пруге, 1. чети је полазило за руком да одбије све до-тадашње нападе непријатеља који је покушавао да се пробије између Бектеже и брда Матаула. Слаба тачка тих положаја налазила се на десном крилу, тј. од шумљене долине леве притоке Кутјевачке реке, одакле је непријатељ могао заобићи брдо Матаула са северо-запада и севера. За успешну одбрану брда Матаула и усека сеоског пута на коси према Бектежу, која је доминирала околином, биле су потребне веће снаге од једне чете, јер је њихова дужина износила око 2 километра. Као што ћемо видети, непријатељ ће то покушати да искористи.

Када је добио наређење да заједно са осталим четама 1. батаљона пређе у противнапад и заокружи непријатеља са севера, командир 1. чете Борђе Милекшић наредио је свом левокрилном воду, који је код бектешког гробља био у непосредној вези са 3. четом, да заједно са њом пређе пут Бектеже—Кула и изврши ближе тактично заокружење непријатеља који се повлачио према Кутјевачкој реци. Командир тога вода, Милан Добрић, извео је своје борце на ивицу шуме, 300 метара источно од леве притоке Кутјевачке реке и врло ефикасном ватром пушкомитраљеза зауставио извлачење непријатељских војника у том правцу и присилио их да залегну у кукурузном пољу.

Остављајући тешки митраљез на ранијем положају, Милекшић је повео и остале делове чете у противнапад, гонећи пред собом слабије непријатељске делове који су до тада успели да подићу положајима 1. чете на његовом десном крилу.

На усеку ускотрачне пруге заустављени су јаком ватром непријатељских митраљеза са суседне косе Најдеровоца (к. 244). Истовремено је брдо Матаула засула ватра непријатељских минобацача из усека пута Бектеже—Кутјево. (Једна мина је неутралисала тешки митраљез који је подржавао 1. чету и ранила митраљесца Адама Микића Брљу).

На захтев командира чете за попуну муницијом (без муниције је истовремено остала и та чета), командант батаљона му је наредио да продужи извршење постављеног задатка ради дубљег обухвата окруженог непријатеља код Бектежа.

Борци, нарочито пушкомитраљесци, приговарали су да не могу даље без муниције. Комесар батаљона је лично интервенисао да се продужи наступање. После тога, командир и комесар чете су позвали скојевце и комунисте и први потрчали низ стрме падине брда Матаула према усеку пута Бектеже—Кутјево. Подстакнути примером својих руководилаца и комуниста, за њима су пошли и остали борци. Ишли су одмереним корацима, без пуцања, револтирани што нису добили муницију и решени да се коначно обрачунају са непријатељем кога су већ неколико пута одбили и који је наставио да бежи пред њиховим претећим стрељачким стројем. Комунисти и скојевци су запевали интернационалу. Песму су прихватили и остали борци. Понесени, појурили су према потоку и усеку пута Бектеже—Кутјево, који се кроз шумско дрвеће називао у подножју. Нису се зауставили ни када су скоро натрчали на густе стрељачки строј, који као да је из земље изникао. Лукави непријатељ је, бежећи испред њих, прескакао преко усека пута за Кутјево и навукао борце 1. чете на своје резерве. Било је очигледно да су те резерве тек пристигле, јер су онако неразвијени из колоне двојних редова само поскакали на десну ивицу пута. Ту су се, на несрећу, налазили и неки ровови бивше југословенске војске, који су непријатељу добро послужили да спремно дочека јуриш 1. чете. Угледавши их прекасно онако збијене, са исуканим бајонетима и под дејством алкохола, борци 1. чете су застали збуњено.

— Черкези !!! У заклон! — покушавао је да среди и заустави свој раштркани и неупоредиво рећи стрељачки строј, командир чете Борће Милекшић ...

Неки су успели да се зауставе на свега десетак метара од усека пута, али су многи, затрчавши се низ стрмину, просто излетели на пут и пали право у руке пијаних белогардејаца.

Ужас. На сваког нашег борца истовремено је ска-
кало ио десетак издајника у немачкој униформи. Нису
пуцали, хтели су живе да их похватају. Међу првима је
истрчао комесар чете Јанко Ступовски. По његовој
ознаци и комесарској торбици видели су да је парти-
зански руководилац, па су се просто утркивали ко ће
га пре ухватити. У гушању и кундачењу на путу Кутје-
во—Бектеже пало је девет бораца 1. чете. Ту су јунач-
ки погинули водник Павле Стојшић и политички деле-
гат Борће Трњић.

Пијана белогардејска руља просто би помахнитала
када би угледала неку нашу другарицу и настојала је да
их похвата живе.⁶² Многи борци су изгинули бранећи
своје ратне другарице ... Нису се обазирали ни на крат-
ке рафале наших пушкомитраљезаца Николе Дујковића
и Јове Радоњића и појединачну паљбу наших бораца
које су прецизно гађали њихове буљуке.

Увидевши да му је добра трећина чете избачена из
строја (у току тог јуриша погинула су или рањена 23
борца), командир чете је наредио повлачење и извукао
остатак чете на полазне положаје. У међувремену при-
стигла је и муниција и 2. чета 3. батаљона, коју је на
Матаулу упутио штаб бригаде да прихвати 1. чету и
појача њену одбрану.

Како је колона са око 1.000 непријатељских војни-
ка непримећена дошла до Бектежа? Одакле су они дош-
ли и зашто нису ангажовани за деблокарање око 300
припадника 1. донског пука, окруженог у кукурузном
пољу удаљеном свега 500 до 600 метара од чела колоне
на коју је натрчала 1. чета? Каква и чија је била колона
и какав је био њен задатак? На та питања још увек није
лако одговорити, јер недостају аутентични непријате-
љски документи.

62 У борби код Бектежа погинуло је пет другарица, од ко-
јих су три биле болничарке. Две су ухватили живе и после
страховитог мрцварења и силовања убили. Погинуле су: Ангели-
на Продановић, политички делегат, рођ. 1923, у Грабовцима; Ка-
тица Станковић, болничарка, рођ. 1927, из Буковца; Радмила Јо-
вановић, борац, рођ. 1926, из Старе Пазове; Милка Остојић, бол-
ничарка, рођ. 1925, из Ирига; Цвета Гојић, болничарка, рођ. 1928,
из Старе Пазове.

Из наше документације и ио сведочењу учесника, несумњиво је да је та колона стигла од Кутјева, да је имала око 1.000 војника, који дотада нису били ангажовани у борби код Бектежа. По изјави заробљеног припадника те колоне, колона је припадала тзв. »Кубанском пуку« 1. белогардејске дивизије и њен задатак је био да се преко Кутјева пробије према Ораховици, али да су изненада извучени из борбе са деловима Пожешког одреда код Кутјева и пребачени на тај правац. Да су то били Кубанци тј. »Черкези«, а не »козаци« (донски), тврде и преживели борци 1. чете који су у јесен 1943. имали са њима окршаје у Босутским шумама.

Из тих извора и наше документације, могу се извући неки закључци и одговорити на напред постављено питање. После три неуспела и крваво одбијена напада десне колоне, командант 1. белогардејске дивизије, генерал Хелмут фон Панвиц коначно је схватио да партизанска складишта жита у Градишту неће заузети снагама само једне колоне и директним нападом преко Бектежа. Да би заобишао тај правац, он мења своју првобитну одлуку и усмерава и своју леву колону преко брда Матаула. По савлађивању тих положаја могао је не само компромитовати и угрозити упорну одбрану нашег 1. батаљона код Бектежа него и лакше упасти у Градиште и тиме извршити свој ближи оперативни задатак и један од главних циљева своје офанзивне акције. Након тога, напредујући долином леве притоке Кутјевачке реке и трасом ускотрачне шумске пруге, која се између брда Матаула и косе Хајдеровоца повија на северозапад, могли су се изманеврисати и положаји Пожешког одреда код Кутјева и обе колоне би се вратиле на своје првобитне и основне правце. Тешка ситуација 1. донског пука и притицање у помоћ његовим опкољеним деловима био је само један разлог више за такав поступак и измену плана операције.

Долазак нових непријатељских снага на десно крило одбране 1. батаљона забринуо је команданта 7. бригаде. Јака минобацачка ватра, која је одмах затим уследила по платоу брда Матаула, није остављала ди-

леме око намере и правца у ком су усмерене ове снаге. Због тога, командант бригаде на тај правац хитно упућује 3. батаљон, са задатком да нахвати и помогне 1. чети у одбрани брда Матаула. Штабу 1. батаљона је наређено да напусти блокаду опкољених делова 1. донског белогардејског пука и да у северном делу Бектежа и у висини пута Бектеж—Градиште поседне нову линију одбране, прикупи и згусне свој борбени поредак. Четвртом батаљону је наређено да се постави за одбрану јужно од градишта и тиме повеже крила 1. батаљона код Бектежа и 2. батаљона на коси Вукосављевица, југоисточно од Градишта. Другом батаљону је наређено да остане на својим дотадашњим положајима и коси Вукосављевица, али да буде спреман за интервизију у бок и непријатељеву позадину, уколико се исти пробије у правцу Градишта.

Допуном своје заповести и скраћивањем фронта одбране исцрпљеном 1. батаљону, командант бригаде је створио услове за упорну и одсудну одбрану и изразио своју намеру да по сваку цену одбрани партизанско складиште пшенице код Градишта, припремљено за транспорт у Босну. Тако је несретан јуриш 1. чете и њено случајно откривање присуства свежих непријатељских резерви, омогућило команданту 7. бригаде, да благовремено интервенише осталим деловима бригаде и припреми се за одбијање новог и сада удруженог напада двеју непријатељских колона. Оклевање команданта леве непријатељске колоне да одмах предузме напад, оставило је времена деловима 3. и 1. батаљона да поново успоставе чврсто повезану одбрану на брду Матаула, кључном објекту, где је тада било изражено тежиште одбране бригаде. На тај правац упућени су бригадни минобацачи и остала тешка оруђа. Ту је привучена и бригадна резерва. Мали предах искориштен је за попуну муницијом и сређивање јединица 1. батаљона.

Поседање нових положаја извршено је у највећем реду, изузев што је 1. чета 4. батаљона, најдаље истурена у кукурузном пољу, била присиљена да се повлачи под борбом и са више узастопних линија. У одбијању

једног непријатељског противнапада, на цести Кула—
—Бектеж, јуначки је погинуо и храбри командир те
чете Георгије Капица.

НЕПРИЈАТЕЉ НИЈЕ УСПЕО ДА ЗАУЗМЕ ГРАДИШТЕ

После једночасовне минобацачке ватре која је пре-
орала брдо Матаула и запалила неколико кућа у Бек-
тежу, непријатељ је у 12.00 часова отпочео истовремени
напад својим, сада повезаним колонама и деловима 1.
донског и 2. кубанског пука. Главни удар непријатељ
је усмерио према јужним падинама брда Матаула, на
положаје 2. чете 3. батаљона и прихваћене делове 1.
чете 1. батаљона. По избијању на ивицу шуме, непри-
јателзски војници су кренули у густом стрељачком стро-
ју. На брисаном простору сачекала их је снажна и са-
срећена ватра наших бораца. Изненађени таквим до-
чеком и све већим губицима у својим редовима, Черке-
зи су неодлучно застали тражећи камените избочине на
откривеној падини да би се заштитили од све убитач-
није ватре, а посебно од ватре наших митраљеза са пла-
тоа Матаула, која их је тукла право у главу. Тада су, са
ивице шуме, на њих припуцали и немачки официри
и натерали их да поново крену на јуриш. Немајући дру-
гог избора, та пијана руља је кренула уз дивљачке узви-
ке према деснокрилном воду 2. чете. Тамо су наши по-
ложаји били најмање удаљени од ивице шуме, па се ту
налазио и најмањи брисани простор. Водник тога вода,
Мирко Галечић, покушао је да их заустави сасрећеном
ватром и ручним бомбама. Угледавши их како и поред
великих жртава ускачу у усек шумске пруге и поло-
жаје његовог вода, Галечић је наредио својим борцима
да се под заштитом бомбаша и пушкомитраљесца Јова-
на Опачића повлаче на следећу одбрамбену линију —
усек сеоског пута на западној ивици платоа и брда
Матаула.

Пратећи развој ситуације на десном крилу, коман-
дир те чете, искусни сремски партизан Љуба Пантелић,
брзо је реаговао и на тај сектор пребацио и остале пуш-
комитраљесце и бомбаше своје чете. Пошто је прихва-

тио борце свог десиокрилиог вода, наредио је брзу и сасрећену ватру из расположивог оружја. Нашавши се поново на брисаном простору, изложен убитачној аутоматској и стрелачкој ватри, засут бомбама одозго, са надвишавајућег усека сеоског пута, непријатељски стрелачки stroj се брзо проредио и поново зауставио. У том тренутку, делови 1. чете 1. батаљона, који су задржали своје положаје на усеку шумске пруге и коси изнад Бектешког гробља, извели су противнапад у изненада откривени десни бок непријатељског ударног клина, на падини испод платоа брда Матаула. Пијани непријатељски војници брзо су се истрезнили и остављајући на бојишту десетине мртвих и рањених потражили спас у бекству. Не дозвољавајући им да се поново зауставе на усеку шумске пруге и ивици шуме, командир 2. чете Пантелић кренуо је чету у противнапад и пошто је повратио изгубљене положаје деснокрилног вода, заједно са 1. четом протерао је непријатеља и са ивице шуме. Бежећи низ стрме падине шуме Хајдеровац, непријатељ се није више зауставио све до пута Кутјево—Бектеже.⁶³

Десна непријатељска колона, која је у међувремену добила нова појачања и средила своје редове после изласка из окружења, предузела је истовремени напад на положаје 1. батаљона. После врло обазривог подилажења и јаке минобацачке припреме, кренула је на јуриш, али је и она брзо заустављена јаком и сасрећеном ватром бораца батаљона, који су после попуне муницијом испољили још већу упорност и решеност да истрају на својим положајима. Осетивши да је код непријатеља осетно спласнула жеља за даљом борбом и пљачком, командири 2. и 3. чете су самоиницијативно

63 Архив ВИИ, док. 4-1/3, к. 1399А. За испољењу храброст и упорност одбијања непријатељског напада на брдо Матаула, наредбом штаба бригаде похваљени су: водник Мирко Галечић,¹ пушкомитраљесци: Бранко Вучић, Звонимир Смолчић, Јован Опачић и Јован Гавриловић; борци — бомбаши: Милоркд Владисављевић, Бранко Драшковић и Бура Лековић, омладински руководилац трећег батаљона Смиља Будимировић и болничарка Јелица Николић која је под најжешћом непријатељском ватром извукла рањеног пушкомитраљесца.

извршили краће иротивнападе и протерали непријатеља из јужног дела Бектежа у који је ушао без већег отпора. Повлачећи се на своје полазне положаје, непријатељ је мобилисао десетак запрежних кола на која је потоварио, бацајући их једне преко других, своје погинуле војнике.

У поподневним часовима, лева непријатељска колона извршила је још један прикривени маневар и покушала да кроз пошумљену долину безименог потока, између брда Матаула и косе Хајдеровоца, заобиђе Матаулу са североистока. Тамо су их спремно дочекали делови 3. батаљона. Са веома добрих и надвишавајућих положаја, борцима батаљона није било тешко да поново натерају непријатеља на повлачење у долину Кутјевачке реке.

Пошто је избацила борбена осигурања на цесту Бектеже—Кутјево, бригада је у току ноћи остала на својим положајима, спремна да одбије сваки нови непријатељски покушај да се домогне партизанских складишта хране у Градишту.

Сутрадан, Реки делови 1. белогардијске дивизије, заобилазећи положаје бригаде и наступајући правцем Бјелишевац—Кутјево, извршили су још један покушај да продру у Кутјево. Тамо су их спремно дочекала, сада већ два батаљона Пожешког партизанског одреда. Наишавши и ту на јак отпор, непријатељ се у поподневним часовима повукао у Плетерницу и Славонску Пожегу, Прва белогардејска дивизија је прекинула операције и повукла се у своје полазне гарнизоне и због тога што су се крајем дана, на западном ободу Пожешке котлине појавили делови 6. славонског корпуса. Наредних дана ту су пребачени и остали делови корпуса, припремајући се за напад на Плетерницу и Славонску Пожегу. Након шестодневних борби, јединице корпуса протерале су ту мрску дивизију из пожешке котлине и ослободиле Славонску Пожегу и Плетерницу.

Тако се завршила до тада једна од најтежих борби 7. војвођанске бригаде у Славонији, у којој је она успешно извршила постављени задатак и показала своју праву борбену вредност, упорност, те високу свест и

морал својих бораца и изазвала дивљење славонског народа и похвале највишег руководства НОП-а у Славонији.

Према подацима добијеним са терена, непријатељ је пренео у Кулу око 120 мртвих и око 200 рањених војника и официра, што би одговарало и подацима прикупљеним из извештаја наших јединица. У кукурузном пољу остало је преко 60 убијених коња. И наши губици су били осетни — 23 погинулих и 30 рањених и контованих бораца и руководилаца.

За успешну одбрану Градишта и слободне територије источне Славоније, 7. бригада је добила високо признање и похвалу Главног штаба Хрватске и штаба Источне групе одреда. Командант 6. славонског корпуса Мате Јерковић, који се за време борбе код Бектежа задесио на командном месту штаба бригаде, позвао је после борбе команданта 1. батаљона и изразио своје дивљење њему и његовим борцима:

»'...Алал ти вера, команданте!' — рекао ми је тада друг Мате Јерковић (према казивању команданта 1. батаљона Василија Крстића Валета). Овде је пре месец дана 12. славонска бригада водила веома тешку борбу и једва изашла на крај са овим истим непријатељем. А ти си се, са својим батаљоном јуначки одржао. Твој батаљон заслужује сваку похвалу и то ћемо учинити и у писменој наредби...«

Најлепше признање бригади за ту борбу одао је народ тог дела Славоније. У селу Слободна Власт, где се наредних дана налазила бригада, дошла је делегација омладине и АФЖ-а са територије Команде подручја Паучје. Том приликом штабу бригаде је предата црвена застава, на којој је срмом извезен назив 7. бригаде. Поред заставе предато је и 20 руком извезених плишаних марамница са молбом да се поделе најбољим борцима који су се истакли код Бектежа ...

Наредбом штаба бригаде бр. 8 од 5. септембра 1944, похваљени су сви борци и руководиоци 1. батаљона, за-

64 Новосадски »Дневник« од 2. септембра 1974. и књига »15 војвођанских бригада«, стр. 170.

тим 2. чета 3. и 1. чета 4. батаљона. Посебно је похваљен и штаб 1. батаљона за успешно руковођење и још 18 бораца и руководиоца из сва три батаљона.⁶⁵

РУШЕЊЕ КОМУНИКАЦИЈЕ БАКОВО—ОСИЈЕК

Још у току борбе код Бектежа, 29. августа, штаб 6. корпуса је, поступајући по наредби Врховног штаба, издао наређење свим потчињеним јединицама да се припреме за једну велику акцију рушења комуникација. Та акција је отпочела 1, а требала је да се заврши 5. септембра, али је продужена и после тога.

Заједно са Осијечком бригадом 12. дивизије, 7. бригада је 31. августа добила задатак да се хитно пребаци у источну Славонију и да у селу Дрење и Придворје сачека ново наређење. Према плану штаба корпуса, Осијечка бригада је имала задатак да систематски уништава и руши главну железничку комуникацију на сектору Славонски Брод—Врпоље, док је 7. бригада добила такав исти задатак на сектору Баково—Осијек.

Комуникација Баково—Осијек и Баково—Нашице—Доњи Михољец, представљала је у то време врло важну комуникацију која је пролазила кроз источну Славонију и управно секла железничку магистралу Београд—Загреб. Због њеног изузетног значаја, непријатељ је ту комуникацију добро чувао у току целог рата, а нарочито после избијања Црвене армије на румунску границу, када му се журило да извуче своје снаге са Балканског полуострва. У ствари, за окупатора је то био најкраћи рокадни правац који је повезивао Мађарску са долином реке Саве и Босне. На тој комуникацији непријатељ се осећао безбедним јер је пролазила кроз равничарски терен и густо насељену територију, ^{која} је, са мањим изузетком, у току целог рата остала под непријатељском контролом.

Пребацавање 7. и Осијечке бригаде на источне и југоисточне падине Крндије и Дилъ-горе, тј. у источну Славонију било је тада од посебног значаја и ради тога што

⁶⁵ Архив ВИИ, док. 5-1/3, к. 1399А.

је штаб корпуса одлучио да, истовремено са акцијом на комуникације, очисти пожешку котлину од непријатељских гарнизона и прошири своју тактичко-оперативну основицу на том све значајнијем делу наше слободне територије. Седма и Осиечка бригада требало је да на тај начин обезбеде несметано извођење напада на Славонску Пожегу и Плетерницу и спрече било какав упад непријатеља са источне и југоисточне стране на слободну територију, тј. у Пожешку котлину.

Са раскрснице путева источно од Градишта, бригада је кренула 31. августа у 17.00 часова. Иако је маршрута бригаде износила око 40 км и кретала се преко испресецаног и брдовитог земљишта, јединице су стигле у своја одредишта већ у раним јутарњим часовима, што значи да су то растојање прешле за девет часова ноћног кретања. Такав усиљени темпо био је неопходан јер је у току истог дана требало прећи још 20 км на исток ради извршења постављеног задатка. Борци су и тај марш савладали без већих потешкоћа, јер су од доласка у Славонију непрекидно били у покрету, па су стекли довољно маршевог искуства и кондиције, што је један од најзначајнијих услова за партизанско ратовање.⁶⁶

Према наређењу штаба бригаде, 2. и 3. батаљон су још истог дана по пристизању у Придворје кренули на рушење железничке пруге и пута Баково—Осијек. После краће припреме, батаљони су у први сумрак, у 18.40 часова, кренули прикривено на извршење добивених задатака. Заобилазећи насељена места, они су преваљали још 20 км и до 23.00 часа избили на поменуте комуникације. Штаб 3. батаљона је одмах избацио 1. чету у заседу према Бакову, док је са две чете почео систематски да руши мостове и пропусте и сече теле-

⁶⁶ Сазнавши за иокрет бригаде према истоку, око штаба се брзо окупила група жена и стараца из »5. батаљона«. Преклињали су команданта бригаде да и њих поведе »ближе Срему«. После дужег убеђивања, штаб бригаде је, иако је по претходној одлуци требало још да остану у Градишту, морао да попусти и да нареди покрет и »5. батаљону«. Народу је скренута пажња на строгу маршевску дисциплину. Наредног дана он је пребачен и размештен у рејону Паучје.

фонске стубове на цести између Куглер постаје и раскрснице путева (тт. 109) источно од Томашенца.

За то време 2. батаљон је у развијеном поретку подишао железничкој прузи Баково—Осијек. Захватајући пругу у ширини од око 4 км између железничке станице Куглер постаје и железничке станице Широко Поље—Семељци. Супротно очекивању, непријатеља није било на тим комуникацијама. Иако је осетио да се комуникације систематски руше, он се задовољио тиме што би повремено испалио понеки рафал из својих бункера и обилно бацао светлеће ракете са оближњих железничких станица и гарнизона. Вероватно је очекивао напад на своја упоришта, па се припремао за одбрану. За то време борци 2. и 3. батаљона су несметано минирали пругу, и онда сложено изваљивали шине заједно са дрвеним праговима. За четири сата, колико су се јединице задржале на рушењу тих комуникација, систематски су порушена два километра железничке пруге, док је на дужини од преко четири километра заредом исечено 140 стубова. Са стубова су покидане жице и поразбијане шољице. Прикупљено је и око десет километара жице.

Трећи батаљон је истовремено потпуно демолирао цесту Баково—Осијек и на дужини од два километра порушио све пропусте и посекао око 60 телефонских стубова. Покушај да се у ваздух дигне и мост на потоку није успео, јер се показало да је остављена недовољна количина експлозива за његово рушење. Но, и поред тога, резултати акције су били такви да је непријатељу за више дана онемогућен саобраћај на тој, у то време, врло важној комуникацији.

При повратку, батаљони су прихватили и повели са собом посаду савезничког авиона, који је оборен у близини Бакова.

Наредне ноћи, по плану штаба бригаде и штаба Источне групе одреда, требало је да 1. и 4. батаљон изврше исто такво системско рушење на сектору између железничке станице Семељци и железничке станице Вука—Допсин. Тада је требало уништити обе железничке станице и напасти непријатељеве постаје. Истовремено са разрадом плана за даље рушење тих кому-

никација, штаб бригаде је припремио иредлог штабу б. корпуса да у заједници са Осијечком бригадом предузме једну већу акцију на том терену, тј. да се изврши напад на фашистичко упориште Баково или Врпоље. Изненада, када смо се најмање томе надали, али жељно очекивали, стигла је депеша Главног штаба НОВ и ПО за Војводину. У депеши је штабу бригаде наређено да се са бригадом што брже пребаци у Срем и да у рејону села Батровци сачека нова наређења.

Сазнавши за приспелу депешу, борци су се одушевљено грлили и бацали увис своје капе. Увек спремни да своје одушевљење заврше песмом, борци су зачас изменили текст познате партизанске песме и сложено запевали:

»Кад бригада према Срему крене,
шири руке, мајко, ето мене.«

То је сада била најактуелнија песма, певала се на свим застанцима и одморима. Повратак у Срем била је најдража тема разговора.

Иако смо жалили за славонским планинама, које су пружале одличне услове за партизанско ратовање, и за изванредно топлим пријемом на који смо наишли код славонског народа, ипак смо сви нестрпљиво очекивали да поново ступимо на тле Срема и на своју, малу али слободарску Фрушку гору. Идући у сусрет Срему, они су, у ствари, ишли и у сусрет савезничкој Црвеној армији и нашим јединицама које су се припремале за ослобођење Србије и главног града нове Југославије.

ПРИПРЕМЕ ЗА ПОВРАТАК У СРЕМ

Одмах по повратку 2. и 3. батаљона из акције са комуникација, штаб бригаде је отпочео са припремама за повратак бригаде у Срем. Требало је израдити план марша, прикупити јединице, решити проблем »5. батаљона« и превоза деце, старца и болесних, прикупити обавештајне податке о јачини непријатељских упоришта на правцу кретања бригаде и предвидети мере за

евентуалне борбе у сусрету и са неирријатељским заседама. И овога пута је требало мислити на прелаз преко четири железничке и више путних комуникација и око 100 км преко територије под непријатељском контролом. Најзад, марш бригаде требало је ускладити са дејством Осијечке бригаде која се у том тренутку налазила на Дил-гори.

По плану штаба бригаде, предвиђено је да се марш из Славоније у Босутске шуме изведе у четири етапе:

— у првој етапи, било је предвиђено да се све јединице бригаде, народ из Срема, ненаоружано људство и чета Босутског одреда прикупе у рејон концентрације, да се борци ту добро одморе, нахране и припреме за покрет. За рејон концентрације одређена су села Мајур, Трнова, Кондрић, Светоблажје и Драготин, која се налазе у близини главне железничке пруге, на правцу предвиђене марш-руте. Ту је требало ступити у контакт са штабом Осијечке бригаде и усагласити свој план са планом њеног дејства на тој територији;

— у другој етапи која је по плану штаба бригаде требало да отпочне 5. септембра у 19.00 часова формирањем маршевске колоне у селу Драготину, а да се заврши 6. септембра у 4.00 часа у шуми Орљак, североисточно од села Бабина Греда. У тој етапи бригада је требало да пређе око 30 км преко једне главне и једне споредне железничке комуникације, између многобројних непријатељских упоришта;

— у трећој етапи требало је, такође, прећи око 30 км преко комуникације Винковци—Жупања и заобилазећи непријатељска упоришта стићи из шуме Орљак на Салашеве шуме Крагуље, североисточно од села Бошњаци. Тај део марш-руте требало је прећи ноћу 6/7. септембра;

— у четвртој и последњој етапи требало је прећи око 30 км, и из шуме Крагуља, преко железничке комуникације Винковци—Брчко, довести бригаду у села Липовац и Батровци, тј. у Босутске шуме. Планирано је да се тај део марш-руте изврши, такође, ноћу 7/8. септембра.

Укупно, бригада је за три ноћи требало да пређе око 100 км ноћног марша, рачунајући уз пут на многобројне препреке, па и евентуални сусрет са непријатељем.

Још у току дана (2. септембра 1944), штаб бригаде је наредио покрет јединицама према предвиђеном рејону концентрације. Покрет је изведен у два маршевска ешелона. У 1. ешелон улазили су 2. и 3. батаљон. Пошто се у 20.00 часова формирао, 1. ешелон је кренуо правцем села Гашинци—Кондрић. Одатле је 3. батаљон кренуо у село Трново, док је 2. батаљон остао на кантонману у Кондрићу.

Други ешелон, који су сачињавали 1. и 4. батаљон са приштапским деловима и штабом бригаде, формирао се у селу Дрења и кренуо истовремено за 1. ешелон. По доласку у село Кондрић, 1. батаљон са штабом бригаде и приштапским деловима упутио се у село Мајур, а 4. батаљон је продужио у своје кантонманско место у село Светоблажје.

Тако се 3. септембра у 2.00 часа цела бригада са свим својим приштапским деловима прикупила у последњем концентрационом простору у Славонији на југоисточним падинама Диљ-горе.

Требало је још прикупити »5. батаљон« и ненаоружано људство и обавити остале материјално-техничке и политичке припреме за повратак у Срем. За те припреме остало је доста времена — непуна три дана.

Уобичајене политичко-психолошке припреме за извођење напорног марша од преко 100 км извршене су успешно. Сви борци су били свесни напора који стоје пред њима и са нестрпљењем су очекивали покрет. Са народом су такође одржане конференције на којима је апеловано на дисциплину и издржљивост. Комесар бригаде Радивоје Голубовић и помоћник комесара Душан Секић Шаца уложили су много напора да убеду мајке, способне за пешачење да се одвоје од своје деце, јер су само за децу и изнемогле обезбеђена кола. За сваки случај, одређен је један вод бораца за обезбеђење и одржавање маршевске дисциплине међу њима. Материјално-техничке припреме биле су нешто теже. Показало се да недостаје још 20 запрежних кола за превоз

деце, старца и болесних, што је обезбеђено преко штаба Диљског одреда. Заједно са интендантуром, санитаром и батаљонским коморама колона је била дуга 4,5 до 5 км. Другим речима, то је значило да ће се на свакој прузи, прелазу или препреци колона задржати најмање један сат, што је штабу бригаде налагало да предвиди добро обезбеђење, кидање пруге и јаче делове за осигурање.

Непосредно пред повратак, са четом Босутског одреда пребачено је још 300 ненаоружаних бораца ради попуне бригаде, што је са 250 жена и деце представљало један повећи баласт при прелазу преко непријатељске територије.⁶⁷ Проблем ненаоружаног људства је лако решен. Од њих је створена једна радна чета наоружана секирама, пијучима и лопатама, ради евентуалне поправке и крчења путева кроз шуму и мочварно земљиште, док је остатак распоређен по батаљонима, за испомоћ у преносу тежег оружја и муниције.

Захваљујући успешној економској акцији која је десетак дана раније извршена у селима Пореч, Шљивошевици и Радивановци, у интендантури је било још довољно залиха за прехрану око 2.000 људи у маршевској колони. Најтеже је било обезбедити обућу која је већ била дотрајала, и код бораца и код народа, те је обућарска радионица бригаде тих дана радила даноноћно и ударнички.

Штаб бригаде је посветио посебну пажњу организовању везе за време покрета. Ноћна путовања, чак и по равној цести, пуна су разних изненађења, а поготову маршеви кроз шуму, мочварно земљиште погодно за заседе.

Била је неопходна велика маршевска дисциплина и залагање сваког борца. Зато је наређено да сви курири

67) Поред тога, са бригадом су се у Срем враћали људи и жеице, који су се стицајем околности нашле у Славонији (побегли из логора из Немачке, сезонски радници, присилно мобилисани из радних бојни, па чак и неки борци славонских Јединица, који су због болести и рањавања отпуштени. Сви рањеници бригаде су прикупљени у партизанске болнице на Папуку или су транспортовани у Италију. Том приликом са бригадом се вратио и Радивој Давидовић Кепа стари револуционар и комуниста, којег су хрватски партизани ослободили из Лепоглаве.

и дежурији официри добију јахаће коње помоћу којих су непрекидно обилазили свој део колоне и будно пазили на одржавање везе. Наредио је да се сви руководиоци равномерно распореде по целој колони и да непрекидно пазе на маршевску дисциплину и везу.

У селу Трнови штаб бригаде је ступио у контакт са штабом Осијечке бригаде, која је дан пре поласка бригаде извела врло успешан напад на железничку станицу Гарчин, удаљену десетак километара западно од места предвиђеног за пролазак бригаде. Том приликом су Осијечани пресекли железничку магистралу на 38 места, те је саобраћај на том делу, из правца Славонског Брода, још увек био у прекиду. То није значило да је ослабила будност непријатеља. Напротив, сада је било више изгледа да бригада наиђе на непријатељску заседу.

Штаб Осијечке бригаде је одлучио да искористи покрет 7. бригаде и ликвидира усташко-домобранску посаду у селу Перковци Стари, а наредне ноћи да покуша да ликвидира утврђено усташко-гестаповско упориште Врпоље. Марш 7. бригаде непосредно око тих непријатељских упоришта и њено задржавање на простору десетак километара јужно од њих, могао је само допринети успешнијем извршењу задатка Осијечке бригаде. Поновни долазак 7. бригаде у Жупањски срез — јужно од села Врпоље и Перковци Стари — где су се налазили многобројни непријатељски гарнизони,⁶⁸ са око 3.500 до 4.000 војника, требало је да веже те непријатељске снаге и олакша напад Осијечке бригаде на поменуто упориште. Требало је створити утисак да је реч о операцији већег обима и концентрацији јачих партизанских снага и представу да се 7. бригада припрема да поново нападне Бабину Греду, Штитар или Жупању. Рачунало се да би се тиме спречила свака интервенција тих гарнизона у правцу нападнутих упоришта. Тиме је и марш 7. бригаде добио карактер заобилазног и демон-

68 Архив ВИИ, докуменат 15-1, кут. 1399 А. У Велној Копаници налазиле су се три сатније домобрана и три топа, у Гундинцима 2 сатније домобрана са два топа и три тешка бацача, у Бабиној Греди две сатније домобрана са два топа, у Штилару три сатније усташа, у жупањи велики усташко-немачки гарнизон итд.

стративног марш-маневра. Тај свој задатак бригада је усиешно извршила и омогућила Осијечанима да неометано изведу две врло успешне акције. Са своје стране, акције Осијечке бригаде доприносиле су и лакшем извођењу марша 7. бригаде, посебно при прелазу преко магистрале.

Усаглашавањем плана марша бригаде са планом акције Осијечке бригаде завршена је прва етапа, па је 7. бригада 5. септембра била спремна за повратак у Срем.

ПРАВАЦ — БОСУТСКЕ ШУМЕ

Најзад, пошто су извршене све потребне припреме 5. септембра 1944. у 19.00 часова у селу Драготин формирала се колона. Бригада је кренула у следећем маршевском распореду: у претходници се налазио 3. батаљон са четом Босутског одреда, затим 4. батаљон, па санитар и интендантура бригаде. За интендантуром су се кретала кола са децом, старцима и болеснима а иза њих остатак народа, радна чета од ненаоружаних бораца и 1. батаљон. У заштитници се налазио 2. батаљон.

Одмах иза 7. бригаде у правцу Андријеваца кренуо је и 2. батаљон Осијечке бригаде који је добио задатак да испред тог села постави заседу на железничкој магистрали и тиме обезбеди извођење акције на Перковце Старе.

По заповести штаба 7. бригаде (бу. 51/44) марш-рута се за ту ноћ кретала правцем: Драготин, Фунарића-Стан—Клашћи—Блато—Оскоруше—Живковићи и Бабића-Станови—к. 87 на каналу Бич—лева обала канала Бич до моста на том каналу и комуникацији Врпоље—Велика Копаница—Бобринци—Ланетина—шума Кривско острво и Орљак.

У 21.00 час претходница бригаде избила је на железничку пругу, на оном истом месту на коме су је прешли и при доласку у Славонију. Пруга је била слободна. Претходница је одмах избацила заслоне на 450 до 500 метара лево и десно од места прелаза и минирала пругу. За то време 2. батаљон Осијечке бригаде подишао је железничкој станици у селу Андријевици, ми-

нирао иругу и поставио се у заседу. Тако обезбеђена колона, је могла слободно и без журбе да прелази ту најважнију комуникацију. Понека ракета и краћи рафал из оближњих фашистичких упоришта говорили су да је непријатељ сазнао за прелазак веће партизанске колоне, али се није усудио да интервенише.

У 22.00 часа, када је колона, након што је прешла пругу, избила на канал Бич — на свега три километра северно, огласила се жестока митраљеска и минобацачка врата. То је значило да су Осијечани отпочели напад на непријатељско упориште Перковци Стари. До тада тиха и ведрa септембарска ноћ одједном се изменила, из многобројних околних фашистичких упоришта узнемирене посаде одговарале су избацивањем ракета и рафалима из митраљеза. Изгледало је као да су се славонски партизани побринули да што свечаније испрате 7. бригаду из Славоније. Сремцима је било жао што нису могли да одговоре на исти начин ... Времена и могућности за то није било. Журили су да пресеку комуникацију Велика Копаница—Врпоље и тиме онемогуће евентуалну непријатељску интервенцију и помоћ нападнутом упоришту са југа. Непријатељ је остао миран. Није се усудио да интервенише... Ни из Велике Копанице, а ни из Врпоља и Бабине Греде. Вероватно је био франпиран дужином колоне која је читав сат и више прелазила преко уског моста на цести и каналу Бич.

На десној обали канала Бич и комуникацији Велика Копаница—Врпоље, остављена је заседа у случају да се непријатељ ипак не окуражи и покуша интервенисати. По престанку паљбе, у селу Перковци Стари заседа се повукла за колоном чије чело је већ избијало на Бркић-канал.

Први јутарњи зраци затекли су маршевску колону како лено и са песмом замиче у шуму Кривско острво. Био је то такође део плана. Требало је демонстрирати нашу снагу и непријатељу ставити до знања да се неће добро провести уколико изађе из својих упоришта.

Према заповести, бригада се разместила на одмор и преданак: 3. батаљон у шуми Кривско острво, са задатком да истури обезбеђење на излазу из шуме према селима Перковци и Ретковци- 2. батаљон је размештен у

троуглу шуме који чије Бркић-канал и поток Кладенац, те истурио обезбеђење из правца Гундинци, 1. батаљон се сместио јужно од к. 87 у насељу Кладовац, са задатком обезбеђења од Бабине Греде; 4. батаљон је размештен у шуми Орљак, са задатком да постави заседу ради обезбеђења из правца Церна—Винковци; Босутска чета сместила се југозападно од 4. батаљона и коте 89, са задатком да пресече комуникацију Церна—Бабина Грета и спречи упад непријатеља у шуму из правца Бабине Греде.

Позадински делови, санитар, народ и ненаоружано људство сместио се у шуми поред потока Битуља.

У току преподнева јединице су се одмарале, а одмах после ручка, отпочела су интензивна извиђања у правцима околних непријатељских гарнизона. Према плану предстојећег напада Осијечке бригаде на Врпоље требало је у свим оближњим непријатељским гарнизонима створити утисак да им се нешто припрема.

У повратку са њива, народ је са преувеличавањем причао о партизанској бројности и наоружању. То је у непријатељским редовима изазивало страх и пометњу,

Када је у 16.00 часова на ивици шуме Орљак и пута за Бабину Греду, удаљеној свега 2 до 3 километра од места концентрације, отпочело формирање колоне, непријатељска стража са звоника алармирала је своју носаду. Изгледало је као да се партизани припремају поново за напад на Бабину Греду. Мало је требало па да непријатељску посаду (око две сатније деморалисаних домобрана) захвати паника. Међутим, чело колоне се упутило ивицом шуме, десном ивицом реке Бераве у правцу Штитара и Жупање. Намерно је повећано одстојање, па је маршевска колона продужена на 7 до 8 километара. Требало је пуна два часа да се колона издужи, тако да је претходница — у којој се сада налазио 4. батаљон — већ залазила у шуму западне Кусаре, док је заштитница — 1. батаљон — тек напуштала место концентрације. Била је то изненађујућа слика и за непријатељску посаду у Бабиној Греди и Штитару и за народ тог краја, који није могао да сагледа и сачека крај партизанске колоне. Изгледало им је више него сигурно да су се Сремци упутили право на

Жупању. У 19.00 часова пресечене су комуникације Жупања—Винковци. То је још више утврдило уверење непријатеља да ће партизани ноћас напасти Жупању. На све стране зврјали су телефони. Алармиране су све околне непријатељске посаде и затражено од њих да у случају напада на Жупању упуте помоћ том гарнизону. Уместо тога, Осијечка бригада је те ноћи напала Врпоље. У силовитом налету разбијена је непријатељска посада и задобијен огроман ратни плен. Маневар је очигледно успео. Непријатељ није могао да се снађе од изненађења. Он је најмање очекивао напад на Врпоље, кад су се партизани на очиглед свих упутили према Жупањи.

Седмог септембра у 3.00 часа ујутро, бригада је преко шуме западне Кусоре—Лешкове Грете стигла у шуму Крагујна. Тиме се завршила и трећа етапа марша у Босутске шуме. Остала је још само једна препрека, увек добро чувана железничка комуникација Винковци—Брчко. Али сада је било најважније преданити и добро се одморити. Штаб бригаде је при распореду јединица за одмор водио рачуна о безбедности батаљона, а првенствено безбедности народа којем је дато обећање да ће бити враћен кућама. Јединице су и овога пута размештене тако да се добијала кружна одбрана у чијем су се центру налазили приштапски делови, народ и ненаоружано људство.⁶⁹

За време преданка на салашима Крагујна, непријатељски извиђачки авиони »роде« су непрекидно кружили над шумама око Жупање, безуспешно настојећи да открију место логоровања бригаде. Штаб бригаде је слао своје извиђачке патроле у разним правцима, а нарочито према железничкој прузи Винковци—Брчко и месту прелаза код железничке станице Спачва. Испоставило се да ни тада пруга није запоседнута, сем што су се у бункерима код мостова на потоку Брежица и у

⁶⁹ Тако је само у Врпољу Осијечка бригада разбила непријатељску посаду, уништила немачку пропагандну радио-станицу за Балкан, запленила два топа, 200 пушака, два вагона муниције и 80 кола разне ратне опреме. Исто тако, разбијена је посада и у селу Перковци Стари и дошло се до великог плена.

шуми Бољиково налазе мање посаде од 25 до 30 домова и гестаповача.

У 14.30 часова подељен је ручак, а затим је наређена припрема за покрет. Непосредно пред полазак штаб бригаде је издао наређење штабу 1. батаљона који се са четом Босутског одреда налазио у претходници да, у случају ометања прелаза колоне преко пруге, ликвидира бункер у шуми Бољково и поруши мост који је посада чувала. Тачно у 16.00 часова са салаша Крагујна настављен је марш према Срему.

ПРЕНУТНИ СПОРАЗУМ

У 17.00 часова претходница је избила на железничку пругу Винковци—Брчко. Прва чета се одмах одбила удесно и, развијена у стрељачки строј, појавила се у непосредној близини великог двоспратног бункера покрај дружног пропуста у шуми Бољково.

Кријући се иза цбуња у сасушену барску траву, један вод је прошао неопажено испод пропуста на супротну страну пруге и зашао бункеру са источне стране. Деснокрилни вод је то исто учинио са западне стране. На 50 метара од бункера, иза једног дрвета, поставио се »џонбулиста« и узео на нишан отвор на бункеру. Истовремено су и бомбаши 1. чете подишли бункеру на десет до петнаест метара, очекујући ватру нашег пушкомитраљеза и бацача »џон-бул«. Не осетивши наше присуство, домобрански стражари су седели испред бункера и картали се. Када је наша колона наишла на прелаз преко пруге, посада бункера, удаљена свега 900 метара од тог места, истрчала је на пругу. Са њима је био и један домобрански официр, који је двогледом осматрао место преласка наше колоне.

То су партизани! ... Има их много. Могли би нас и напасти!« — коментарисали су домобрани уплашено ...

Посматрајући их прикривен иза једног дрвета, командир 1. чете, Борђе Милекшић, двоумио се да ли да подигне руку и изда наређење за отварање ватре и напад на бункер. Прилика је била идеална. Ипак, сачекао је да види шта ће учинити домобрански официр, који

још није посумњао да се и он и његов бункер налазе на нишану наших бораца. У једном тренутку, када су неки домобрани почели репетирати пушке и шкљоцати затварачима, не скидајући и даље поглед са колоне, домобрански официр је наредио:

— Не пуцај! ... Зар не видите колико их је?!

— Е нећемо, вала, ни ми први напасти, све док овако мирно пропуштају нашу колону, прошапута командир Милекшић пушкомитраљесцу Радоњићу, који је лежао до њега. Схватио је да је боље причекати, јер би пуцњава отежала прелазак наше колоне, поплашила коње и нејач у колима.

Након једночасовног осматрања и обостране напетости, када су и последња кола протутњала преко пруге, командир чете је, на очиглед згрануте посаде бункера, гласно позвао бомбаше да се врате назад и борце да се сврстају у колону. У тренутку када је зачеље чете пролазило испод пропуста, из правца Брчког зачуло се бректање оклопног воза. Прилазио је лагано бункеру и пропусти испод којег су минери у међувремену поставили експлозив.

— Брзо у заклон! — командовао је командир чете и дао знак минерима да активирају постављену мину. Снажна експлозија, а одмах затим, још једна, северно од железничке станице Спачва, зауставила је оклопни воз недалеко од бункера. Из њега је отворена снажна митраљеска ватра. Више реда ради, гађајући високо изнад глава наших бораца, огласила се и посада бункера. Са ивице шуме, на супротној страни пруге, одговорили су им својом ватром и борци 1. чете. Били су задовољни што је колона прешла своју последњу препреку без икаквих губитака.

Сазнавши шта се одиграло на прузи, командант бригаде је похвалио снажљивост и самоиницијативу командира 1. чете. Након неколико дана, посада тог бункера, са свим наоружањем прешла је на страну партизана...

У јутарњим часовима, чело колоне је избило у шуму Љубањ. Те шумске стазе и просеци били су већ добро познати борцима 7. војвођанске бригаде. Радовали су се поновном сусрету са Босутским шумама.

Сигурност коју су им оне пружале и умор од дугог ноћног пешачења ослабили су напрегнутост. Командири чета, и сами преморени, нису више инсистирали на строгој маршевској дисциплини, нарочито не у »5. батаљону«. Ослобођене страха, мајке су потражиле своју децу помодрелу од јутарње хладноће. Корачајући поред кола, радосно су чаврљале, бришући им орошена и прашњава лица и нудећи им понеки комад хлеба, јабуку или прегршт шумских јагода, убраних за време покрета...

Најзад ту је и крај шуме. Угледавши село Липовац и Мошници салаш, борци су одједном живнули и спонтано запевали. Ту су, не тако давно, стајали у свечаном строју приликом формирања своје бригаде. Прошло је од тада свега два месеца, а учинило им се много више, јер је бригада за то време прешла дуг борбени пут, ојачала и стекла драгоцену борбено искуство, које ће јој помоћи да у наредне, још теже окршаје уђе као већ прекаљена борбена јединица.

-к

На путу до Славоније и назад, бригада је за 46 дана прешла преко 430 километара, што у просеку износи око десет километара на дан. Упоредо са напорним маршевима, бригада је у том времену извршила 11 нападних акција, водила шест тежих одбрамбених борби и извела двадесетак економских акција. У тим борбама убијено је, рањено или заробљено око 500 непријатељских војника и официра, а непријатељу су нанети већи губици у ратном материјалу и наоружању. Својим свакодневним дејствима бригада је непрекидно узнемиравала и везивала за себе далеко веће непријатељске снаге, чији је бројни однос понекад износио и 10:1 у корист непријатеља (у рејону Жупање, код Ораховице и у Пожешкој котлини). Велики маневарски простор, способност да се брзо прегрупише и појављује и удари тамо где су је најмање очекивали, натерали су непријатељско командовање да против те »летеће бригаде« предузима најперфидније мере (прикупљање деце, ста-

раца и жена из Срема и њихово довођење у Славонију, пред положаје 7. бригаде код Ораховице, покушаји убацивања најспособнијих шпијуна у бригаду и сл.). Иако је тиме оптеретио бригаду привременим збогом и теретом, непријатељ није постигао свој циљ и није успео да смањи њену покретљивост и маневарску способност.

Предузет, пре свега, са циљем да се тек формирана бригада и јединице 2. сремског и Мајевичког одреда извуку испод удара непријатељске офанзиве на Босутске шуме и сачува жива сила, пут у Славонију претворио се у веома успешан и поучан марш-маневар, са значајним војно-политичким и тактичко-оперативним реперкусијама. Појава крупних партизанских снага, западно од Жупање и успешне борбе на територији, коју је непријатељ до тада држао под својом контролом, подстакле су нови размах НОБ-е у свим крајевима и натерала непријатеља да предузима нове офанзивне »подухвате« и да око 7. бригаде групише снаге јачине једног корпуса. Исто тако, појава бригаде у источној Славонији, када се на тој територији није налазила ни једна славонска партизанска бригада и њена врло активна дејства на одбрани и прикупљању жетве и на одбрани слободне партизанске територије, представља, без сумње, велик допринос НОП-у у Славонији. Рушење комуникације Баково—Осијек, садејство Осијечкој бригади у њеном нападу на железничку пругу Београд—Загреб и важну железничку раскрсницу Врпоље, предузето по наређењу Врховног штаба НОВ и ПОЈ, представља допринос 7. бригаде славонским јединицама у њиховој офанзиви на непријатељске комуникације.

Једно од највећих искустава стечених на маршу и кроз борбе у Славонији јесте њено скупно дејство и садејство њених батаљона и свих делова бригаде. Половином 1944. године, нарочито у току непријатељских офанзива, није било много таквих могућности на сученом сремском простору, омеђеном великим рекама, испресецаном многим непријатељским комуникацијама и начичканом непријатељским гарнизонима. Ту су, поред искуства о неопходном садејству, синхронизованом по месту, циљу и времену, стечена и прва искуства у командовању бригадом као целином, у међусобном

испомагању батаљона у току борбе, благовременој употреба резерви, преласку из одбране у напад и обратно, у примени разних облика маневара у борби, у одржавању везе и слично.

Од нападних облика борби, нарочито су поучне акције на утврђена непријатељска упоришта (Феричанци, Обрадовци, Виљево), затим, демонстративни напади на више мањих упоришта одједном (Бабина Греда, Штигар, Гундинци, Славонски Шамац). У одбрамбеним борбама код Ораховице и Бектежа, поред примерне упорности и жилавости бораца бригаде, нарочито драгоцене и позитивне искуства извучена су из веома активних испада, изненадних противнапада мањих јединица (чета и водова) и удара у изненада откривене непријатељске бокове, ударе с леђа и слично. Ту је посебно дошла до изражаја сналажљивост и самоиницијатива штабова батаљона, па и нижих команди и руководства у четама и водовима ...

Ако се узму у обзир и остале позитивне компоненте тог марша, као што су: интензиван и масован политички и културно-просветни рад са народом, помоћ у одбрани и сакупљању жетве, успешне економске акције у којима је бригада саму себе снабдевала из тзв. месних средстава, успешно садејство са славонским партизанским одредима, органима власти и политичким организацијама на терену, продубљење братства и јединства између хрватског народа и сремских партизана, враћање кућама око 250 људи депортованих из Срема — онда се може рећи да је то био велики успех најмлађе војвођанске бригаде.

Да би исписала прве, али славне странице, млада бригада је изгубила 28 драгоцених живота, а 42 борца су рањена. Грбови погинулих остали су да вечно обележавају марш-руту и сачувају успомену на 7. војвођанску бригаду, која ће се у Славонију враћати још неколико пута до краја рата ...⁷⁰